

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๘๙ ตอนที่ ๑๘๘๑ – ๑๘๙๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๘๘๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๒

สำหรับทุกข์ มี ๓ ประเภท คือ ทุกขทุกข์ ๑ วิปริณามทุกข์ ๑ สังขารทุกข์ ๑
ทุกข์ในโลกนี้จะไม่พ้นไปจากทุกข์ ๓ ประเภทนี้เลย และทุกคนที่เกิดมาต้อง
ประสบกับทุกข์ทั้ง ๓ ประเภทนี้

สำหรับทุกข์ทุกข์นั้น ได้แก่ ทุกขเวทนา ซึ่งอาศัยกายเกิดขึ้น เมื่อมีรูปร่างกาย
คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่จะไม่ให้มีทุกขเวทนา เป็นไปไม่ได้ ถ้าเป็นไปในกามภุมิ

ถ้าในรูปพรหมภุมิ ไม่มีกายปสาท แม้ว่ามีรูปร่างกาย แต่ไม่มีกายปสาทที่จะ
กระทบกับโณฐัพพะ เพราะฉะนั้น รูปพรหมบุคคลไม่มีความรู้สึกที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์
ทางกาย

คิดดู ในขณะที่เป็นมนุษย์ จะดีไหมถ้าไม่มีทุกข์ทางกาย ไม่หิวเลย สบายมาก
ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องปวด ไม่ต้องคัน ไม่ต้องเมื่อยขบ ตัดภาระกังวลไปได้มากมาย
แต่ไม่สามารถเป็นไปได้อย่างนั้นเลย เพราะว่ากรรมทำให้กายปสาทรูปเกิดขึ้นเพื่อ
กระทบกับโณฐัพพะ ถ้าเป็นกุศลวิบากก็กระทบกับโณฐัพพะที่สบาย ถ้าเป็น
อกุศลวิบากก็กระทบกับโณฐัพพะที่ไม่สบาย ทำให้เกิดทุกขเวทนา และสภาพธรรม
ก็มีจริงพิสูจน์ได้ ขณะนี้ปวดเมื่อยเจ็บที่โน่นบ้างหรือเปล่า แม้เพียงเล็กน้อยนิดเดียว
บางท่านปวดลมก็เป่าถูกลม ถูกหน้า คิดถึงเวทนาในขณะนั้นว่า สบาย หรือไม่สบาย
ซึ่งก็พอที่จะให้สติระลึกทันในขณะนั้นว่า ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เลย เมื่อมีกายแล้ว
ก็เป็นปัจจัยให้อกุศลวิบากทางกายเกิดขึ้น ต้องกระทบกับโณฐัพพะที่ไม่น่าพอใจ
แม้เพียงเล็กน้อย

เพราะฉะนั้น เรื่องของกรรมเป็นเรื่องที่พร้อมจะให้พิจารณา และสามารถ
รู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นจริง ๆ

**ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ อรรถกถาทุติยเวทนา
สูตรที่ ๔** มีข้อความว่า

ทุกขเวทนาเมื่อเกิดขึ้นก็ดี ถึงจู่ติขณะ (ดำรงอยู่) ก็ดี คือ ขณะที่ยังไม่ดับ
แตกดับไปก็ดี ย่อมเบียดเบียนทั้งนั้น

นี่คือลักษณะของทุกขเวทนา ทั้งในอุปาทกขณะ จู่ติขณะ และภังคขณะ

เหมือนลูกศรกำลังเสียบเข้าศีรษะก็ดี หยุดอยู่ก็ดี กำลังถอนออกก็ดี ย่อมให้
เกิดความเจ็บปวดทั้งนั้น

คนที่กำลังมีทุกขเวทนามาก ๆ จะรู้สึกซาบซึ้งทีเดียวในลักษณะการอุปมา
ทุกขเวทนาเหมือนลูกศร ย่อมให้เกิดความเจ็บปวดทั้งนั้น วันนี้อาจจะแข็งแรงดี
แต่ไม่แน่ ค็นนี้อาจจะปวดเจ็บที่หนึ่งทีใด และก็พิจารณาถึงลักษณะของทุกขเวทนา
ซึ่งเปรียบเหมือนลูกศร ไม่ว่าจะขณะที่เสียบ ขณะที่หยุดอยู่ หรือขณะที่ถอนออก

**สัทธัมมปกาสินี อรรถกถา ปฏิสัมภีทามรรค อรรถกถา महाกรุณาญาณ-
นิทเทศ** มีข้อความที่แสดงเรื่องของสภาพที่ไม่สงบในวันหนึ่ง ๆ เพราะว่ามีทุกข์ถึง
๓ อย่าง คือ ทุกขทุกข์ ๑ วิปริณามทุกข์ ๑ และสังขารทุกข์ ๑

ข้อความในอรรถกถามีว่า

บทว่า อวุปสันโต โลกไม่สงบ เพราะประกอบด้วยอุทธัจจะอันมีลักษณะ
ไม่สงบ เปรียบเหมือนสภาพที่หมุนคว้าง

ขณะที่จิตใจกำลังเป็นอกุศล ขณะนั้นไม่สงบเลย ขอให้นึกถึงภาพของ
สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามที่กระสับกระส่ายไม่สงบถึงกับหมุนคว้าง แม้แต่ในความคิดก็อาจจะ
มีสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรืออาจจะเปรียบกับมฤคหรือเนื้อที่ถูกลูกศรแทง ในขณะนั้น
จะหยุดอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ต้องกระสับกระส่าย ทุรนทุราย หมุนคว้าง เพราะไม่ใช่มีแต่
ทุกขทุกข์เท่านั้นเวลาที่ความทุกข์เกิด จิตใจขณะนั้นกระสับกระส่ายเดือดร้อน
กังวล ไม่สงบ

บทว่า สสัลโล โลกสันนิวาสมีลูกศร คือ เป็นไปกับด้วยลูกศรมีรากะเป็นต้น

แสดงให้เห็นชีวิตของแต่ละคน ถ้าไม่พิจารณาจะไม่เห็นทุกข์ แต่เมื่อพิจารณาสภาพที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียดจะเห็นได้ว่า โลกมีลูกศร คือ เป็นไปกับด้วยลูกศรเต็มไปหมด ลูกศรที่พร้อมจะเสียบอยู่ทุกขณะ มีรากะเป็นต้น

ที่ชื่อว่าลูกศร เพราะให้เกิดความบีบคั้น เพราะเจาะเข้าไปในภายใน และเพราะนำออกยาก

ใครที่ถูกลูกศร คิดดู จะบีบคั้นสักแค่ไหน เพราะว่าเจาะเข้าไปถึงภายใน เพียงแต่กระทบกายนิคหน้อยขีดข่วนก็เจ็บแล้ว แต่ลูกศรไม่ใช่เพียงแค่นั้น เจาะเข้าไปในภายใน และนำออกยากด้วย

บทว่า วิทโธ คือ ถูกลูกศรเสียดแทงแล้วเช่นมฤคเป็นต้น บางครั้งถูกผู้อื่นแทง แต่โลกคือหมู่มืดนี้ ตนเองเท่านั้นถูกแทงตลอดเวลา

กำลังรู้สึก หรือไม่รู้สึกละเวลาที่อกุศลเกิดว่า ขณะนั้นเป็นลูกศร ซึ่งก็น่าจะรู้ว่า ลูกอะไรแทงบ้างในวันหนึ่ง ๆ ไม่พ้นลูกศร คือ

บทว่า ปุณฺณัลเลหิ ความว่า ลูกศรจำนวนมาก คือ ถูกลูกศร ๗ ลูก คือ ลูกศรคือรากะ ๑ ลูกศรคือโทสะ ๑ ลูกศรคือโมหะ ๑ ลูกศรคือมานะ ๑ ลูกศรคือทิฏฐิ ๑ ลูกศรคือกิเลส ๑ ลูกศรคือทุจริต ๑

มีใครไม่ถูกลูกศร ๗ ลูกนี้บ้าง ไม่มี นอกจากจะเป็นผู้ที่ถอนลูกศรออกแล้ว คือ เป็นพระอริยบุคคล เพราะฉะนั้น ผู้ที่ยังไม่ได้ถอนลูกศร คือ ยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล จะมีสภาพเป็นอย่างไร

อรรถกถาหมากุฏาณานิเทศ แสดงว่า

เป็นสภาพที่มีมืดตื้อ เพราะอวิชชาปิดกั้นไว้

เวลานี้มองไม่เห็นว่าจะมืดแค่ไหน เพราะดูเหมือนว่ามีแสงสว่าง แต่ถ้าขณะใดปัญญาไม่เกิดรู้ลักษณะของสภาพที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามความเป็นจริง ไม่มีปัญญา ขณะนั้นก็มืดตื้อเพราะอวิชชาปิดกั้นไว้ เห็นก็เหมือนเดิม เป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นตัวตน และยังมีโลภะ มีโทสะ มีอกุศลต่าง ๆ ก็ยังเหมือนเดิม

เพราะฉะนั้น ก็ดูเหมือนกับไม่มีดี แต่ถ้าปัญญาเกิดขณะใดจะรู้ว่า ก่อนที่ปัญญาจะเกิดนั้นอยู่ในโลกของความมืดจริง ๆ เพราะว่าไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ผู้ที่มีอวิชชาจึงเป็นสภาพที่มืดตื้อ เพราะอวิชชาปิดกั้นไว้

ถ้าอยู่ในห้องที่มืดตื้อ ทุกคนต้องพยายามแสวงหาทางที่จะออกจากความมืด เพราะว่าต้องมีความตกใจกลัวที่จะอยู่ในห้องที่มืดตื้อ หรือมีแต่ความมืดตื้อปกคลุมไว้ทั้งหมด ถ้าเป็นลักษณะนั้นจริง ๆ จะเห็นภัย เห็นอันตราย และแสวงหาทางที่จะออกจากความมืด

แต่ขณะนี้ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นอย่างนั้น จนกว่าปัญญาจะพิจารณาเห็นว่า เมื่อมีอวิชชาต้องมืด เพราะว่ายังไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง นอกจากอยู่ในที่มืดตื้อแล้ว ยังถูกใส่เข้าไปในกรงกิเลส นี่คือสภาพของคนที่ไม่ได้ไปด้วยอวิชชาและอกุศลทั้งหลาย

นอกจากจะถูกใส่เข้าไปในกรงกิเลสแล้ว

ยังถูกนำเข้าไปในฝักของอวิชชา มีสิ่งที่หุ้มห่ออีก ถูกอวิชชาหุ้มห่อล้อมรอบ ดุจสัตว์ที่เกิดในฟองไข่ ฟองไข่ก็จะหุ้มห่อสัตว์นั้นไว้ทำให้สัตว์นั้นออกไม่ได้ ฉะนั้นใครที่ถูกใส่เข้าไปในกรงกิเลสก็ต้องเป็นฉนั้น

ใส่เข้าไปในกรง และยังมีฝักของอวิชชาหุ้มห่อไว้เหมือนกับฟองไข่

นอกจากนั้น

สภาพที่ถูกอวิชชาหุ้มห่อไว้นั้น ก็ยังยุ่งดูเงื่อนด้ายของนายช่างหูกที่เก็บไว้ไม่ดี ถูกหนูกัด ย่อมยุ่งเหยิงในที่นั้น ๆ เป็นการยากที่จะตีราคาให้สมควรค่า

คือ ไม่รู้จะตีราคาอย่างไร ถ้าเป็นนายช่างหูกที่เก็บด้ายไว้อย่างดี กลุ่มด้ายนั้นยังมีประโยชน์ที่จะใช้ได้ ตีราคาได้ แต่นายช่างหูกเก็บไว้ไม่ดี ถูกหนูกัด และยุ่งเหยิงไปหมด ก็ยากที่จะตีราคาให้สมควรค่าได้

และสำหรับผู้ที่ไม่คิดไปด้วยความคิดผิด ความเห็นผิด การประพฤติดิ การปฏิบัติผิดนั้น

เหมือนเส้นด้ายที่ยู่ที่นายช่างผูกเอาไปคลุกน้ำข้าว แล้วขยำให้ติดกันเป็นปม

นี่คือชีวิตจริง ๆ ของแต่ละบุคคลที่จะพิจารณาว่า ชีวิตของใครเป็นอย่างไร และใครกำลังสร้างสิ่งที่ยู่เหยิงหรือสิ่งที่ไม่ตรงให้กลับกลายเป็นสิ่งที่ตรงและมีประโยชน์

ข้อความต่อไปมีว่า

สัตว์ทั้งหลายก็ฉนั้นนั้น ไม่อาจรู้เหตุและผลของสภาพธรรมทั้งหลายได้ เป็นผู้พลาดพลั้ง ยุ่งยาก วุ่นวายในปัจจุบัน คือ นามธรรมและรูปธรรม

ทุกคนต้องมีการพลาดพลั้งโดยไม่เจตนา ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง บางทีก็มีความตั้งใจดีที่จะเป็นกุศล แต่ด้วยกำลังของกิเลสทำให้เกิดพลาดไปเสียแล้ว พลาดไปเสียแล้ว ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง คือ ยุ่งยาก วุ่นวายในปัจจุบันทั้งหลาย คือ ทั้งนามธรรมและรูปธรรมอยู่เรื่อย ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

สัตว์อื่นนอกจากพระโพธิสัตว์แล้ว ที่สามารถจะประพฤติดุเบกษาให้ตรงต่อการพ้นจากสังสารโดยธรรมชาติของตน ย่อมไม่มี

เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยการฟังพระธรรมเพื่อเห็นทุกข์โทษภัยของสังสารวัฏฏ์ และมีวิริยะ ความเพียร ที่จะให้เกิดความเข้าใจสภาพธรรมยิ่งขึ้น

นี่คือเรื่องของทุกข์ทุกข์ และเรื่องของกิเลสทั้งหลาย ซึ่งได้แก่วิปริณามทุกข์ คือ ความแปรปรวน ความเสื่อมของสุขนั้นเอง

ทุกข์กาย ทุกคนหนีไม่พ้นเมื่อมีกาย แล้วแต่ว่าความเจ็บปวดมีเหตุที่จะเกิดขึ้น วันไหนก็เกิดขึ้น และเหตุในอดีตก็คือกรรมที่ได้กระทำแล้วซึ่งเป็นการเบียดเบียน การประทุษร้าย การฆ่า การทำร้ายบุคคลอื่นให้เจ็บหรือให้ตาย นั่นเป็นเหตุที่ทำให้กายวิญญูณซึ่งเป็นอกุศลวิบากเกิดร่วมกับทุกข์เวทนา แต่ไม่ใช่มีแต่เพียงทุกข์ทุกข์ ยังมีวิปริณามทุกข์ คือ ความแปรปรวนของสุข ทำให้ความรู้สึกที่เป็นทุกข์นั้นเกิดขึ้น

สำหรับทุกข์ทุกข์ พิจารณาว่า การเกิดเป็นมนุษย์กับเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน อย่างไหนจะดีกว่ากัน เมื่อทุกข์กายเกิดขึ้น สัตว์ดิรัจฉานไม่สามารถรักษาตัวเอง จะหยิบบามารักษา มากิน มาทำอะไรก็ได้ทั้งนั้น แต่มนุษย์มีทางที่จะเยียวยารักษาทุกข์ที่เกิดขึ้นให้เบาบางลงได้ แสดงให้เห็นว่า การเกิดที่ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยกับการเกิดที่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยนั้น ต่างกัน

ถ. เมื่อทุกข์เกิด เราถือว่านี่ตัวเราทั้งแท่งที่เป็นอยู่ นี่เรา เพราะฉะนั้น สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็เป็นเราทุกข์ เราเดือดร้อน เราเสื่อมลาภ เราเสื่อมยศ เรามีทุกข์ เราถูกเขานินทาตีเตียน เป็นเราทั้งนั้น โดยไม่เข้าใจสภาวะธรรม ไม่ได้มองเห็นสภาวะธรรม รู้สึกว่าเป็นเรื่องยากจริง ๆ トラバไตที่สติยังไม่ระลึกรู้ขณะที่สภาวะธรรมเกิดขึ้นนั้นทุกข์ก็ต้องเบียดเบียนอยู่ตลอดเวลา อย่างนี้จะถูกไหมอาจารย์

ส. การที่จะพิจารณาให้เห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน มีทางที่จะเป็นไปได้ โดยการศึกษารูลักษณะของสภาพธรรมแต่ละขณะให้ละเอียดยิ่งขึ้น เช่น ในขณะที่ทุกข์กายวิญญูณที่เป็นอกุศลวิบากเกิด ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย นี่ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า ต้องเกิดเพราะมีเหตุ เท่านั้นเอง ไม่ต้องมีใครมีวิริยะที่จะทำให้ทุกข์กายเกิดขึ้น เพราะทำไม่ได้ สภาพธรรมทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะ เป็นเจตสิกแต่ละประเภท หรือแม้แต่จิตแต่ละขณะ สำหรับกายวิญญูณก็เป็นแต่เพียงชั่วขณะที่รู้สึกโง่รู้พะที่กระทบแล้วเป็นทุกข์

ถ. แต่ที่เราารู้สึก มันเดือดร้อนมาก ๆ

ส. หลังจากกระทบ หลังจากที่ยกกายวิญญูณดับแล้ว ไม่มีใครชอบทุกข์กาย กำลังปวด กำลังเจ็บ ต้องกระสับกระส่าย เดือดร้อน หมุนคว้าง ไม่รู้จะทำอย่างไร ถ้าเป็นโรคที่ร้ายแรงก็ยิ่งจะเห็นชัด ไข้ไหม จะผ่าตัดดีหรือไม่ผ่าตัดดี แสดงให้เห็นว่า กำลังหมุนคว้างอยู่ด้วยความกังวล ด้วยความทุกข์

ถ. มีหนทางที่จะบรรเทาให้ทุกข์เหล่านั้นเบาบางลงบ้างไหม

ส. ถอนลูกศรด้วยปัญญา เพราะトラバไตที่ยังมีลูกศร ยังไม่ใช่พระอรหันต์บุคคล ก็ต้องมีทุกข์อย่างมาก

ถ. แต่ทุกข์เหล่านี้เป็นอกุศล ไซ้ใหม่

ส. กายวิญญูณเป็นวิบาก เกิดขึ้นเพราะกรรมที่ได้กระทำแล้ว ไม่มีใครสามารถยับยั้งได้ แต่ปัญญาที่เกิดขึ้นจะทำให้คลายความกระสับกระส่าย ความกังวลได้

ถ. แต่ที่เกิดหลังจากกายวิญญูณเป็นอกุศล ไซ้ใหม่

ส. ไซ้ และแม้แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังมีทุกข์ เช่น ในขณะที่กายวิญญูณที่เป็นอกุศลวิบากเกิด เพราะเหตุของอกุศลกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีต

ถ. ผมยังติดใจเรื่องปฏิสนธิจิตที่ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย ซึ่งได้แก่อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบากและอุเบกขาสันตிரณกุศลวิบาก เพราะทำเหตุอะไรไว้ มีแสดงไว้โดยละเอียดไหม

ส. อกุศลกรรม คือ อกุศลจิต ๑๒ ดวง เวลาที่สำเร็จเป็นอกุศลกรรมบถ จะให้ผลเป็นอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง เป็นอเหตุกจิต คือ ไม่มีเจตสิกที่เป็นเหตุใด ๆ ใน ๖ เหตุ คือ โลกเหตุ ๑ โทสเหตุ ๑ โมหเหตุ ๑ อโลภเหตุ ๑ อโทสเหตุ ๑ อโมหเหตุ ๑ เกิดร่วมด้วย เป็นอเหตุกจิต

และสำหรับกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว ถ้าเป็นกามาวจรกุศล จะเป็นปัจจัยให้วิบากจิตเกิดได้ ๑๖ ดวง ใน ๑๖ ดวงนี้ เป็นอเหตุกกุศลวิบาก ๘ ดวง และเป็นกามาวจรวิบากจิตหรือมหาวิบากจิต ๘ ดวง

สำหรับกามาวจรวิบากจิตหรือมหาวิบากจิตนั้น มีเหตุเกิดร่วมด้วย มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่สำหรับอเหตุกกุศลวิบากไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยเลย เพราะว่าอเหตุกจิตทั้งหมดมี ๑๔ ดวง ใน ๑๔ ดวงนั้น เฉพาะมโนทวาราวชชนจิต และหสิตุปปาทจิตซึ่งเป็นกิริยาจิต ๒ ดวงนี้เท่านั้นที่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย นอกจากนั้นคืออเหตุกอีก ๑๒ ดวง ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยเลย ตามกิจการงานหน้าที่ของจิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับประเภทและการงานของจิต

ถ. ในขณะที่เราเป็นมนุษย์ปุถุชน ไม่ทราบว่าพระธรรมมีแสดงโดยละเอียด
ใหม่ว่า ได้ทำกรรมอะไรไว้จึงมีลักษณะอย่างนั้น

สุ. อกุศลกรรมทุกประเภท ทางกาย ๓ คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน
กาเมสุมิฉฉาจาร ทางวาจา ๔ คือ มุสาวาท ปิสุณาวาท ฌรสุวาท สัมผัสปลาทวาจา
และมโนกรรม ๓ ที่เป็นอกุศลกรรมบถ จะทำให้อกุศลวิบากจิตเกิดขึ้นเพียง ๗ ดวง
ไม่มากกว่านั้นเลย

๑๘๘๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๒

สำหรับอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง ได้แก่ จักขุวิญญาณอกุศลวิบาก ๑
โสตวิญญาณอกุศลวิบาก ๑ ฆานวิญญาณอกุศลวิบาก ๑ ชิวหาวิญญาณอกุศลวิบาก
๑ กายวิญญาณอกุศลวิบาก ๑ เป็นปัญจวิญญาณอกุศลวิบาก ๕ และ
สัมปฏิจฉันนจิต ๑ กับสันตிரณอกุศลวิบากจิต ๑ ที่เป็นอกุศลวิบากเกิดร่วมกับ
อุเบกขาเวทนา

อกุศลกรรมจะทำมากสักเท่าไรก็ตาม ก็ภพที่ชาติมาแล้วก็ตาม แต่ผลของ
อกุศลกรรมมีเพียง ๗ ดวงเท่านั้น น้อยจริง ๆ ดูเหมือนกับว่าไม่สมกับอกุศลกรรม
หนัก ๆ ที่ได้กระทำมาแล้ว แต่ ๗ ดวงนี้ก็ไม่มีใครต้องการเลย ทางตาไม่อยากจะเห็น
สิ่งที่ไม่น่าพอใจ ทางหูไม่อยากจะยินเสียงที่ไม่น่าพอใจ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
ทั้งหมดไม่อยากจะกระทบสิ่งที่ไม่น่าพอใจ แต่ต้องเป็นไปตามกรรม เพราะฉะนั้น
วิบากเหล่านี้ไม่ต้องมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

และสำหรับอกุศลวิบากจิตซึ่งมี ๗ ดวง ๖ ดวงทำปฏิสนธิกิจไม่ได้ คือ
จักขุวิญญาณทำกิจเห็นอย่างเดียว โสตวิญญาณทำกิจได้ยินอย่างเดียว
ฆานวิญญาณทำกิจได้กลิ่นอย่างเดียว ชิวหาวิญญาณทำกิจลิ้มรสอย่างเดียว
กายวิญญาณทำกิจรู้สัมผัสอย่างเดียวย สัมปฏิจฉันนจิตทำกิจรับอารมณ์ต่อจาก
จักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณ หรือฆานวิญญาณ หรือชิวหาวิญญาณ
หรือกายวิญญาณอย่างเดียว สำหรับอุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ๑ ดวงเท่านั้น
ทำปฏิสนธิกิจในอบายภูมิ ไม่ต้องมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ถ. กรณีที่ปฏิสนธิจิตเป็นอุเบกขาสันตிரณกุศลวิบาก เกิดมาเป็นคนไม่สมประกอบ ที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียดที่เกิดมาบ้า ไข้ บอด หนวกที่อาการไม่ครบ ๓๒ ท่านอาจารย์กรุณายกตัวอย่าง

ส. คนที่พิการตั้งแต่กำเนิด โดยที่อกุศลกรรมทำให้จักขุปสาทรูปไม่เกิดก็ดี หรือโสตปสาทรูปไม่เกิดก็ดี หรือทำให้เป็นผู้ที่ปัญญาอ่อนก็ดี ต้องเป็นผลของกุศลอย่างอ่อน เพราะว่ากุศลมีหลายระดับ กุศลธรรมดา ๆ ที่เป็นอุเบกขา และเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ ช่วยไครยกของเป็นกุศลใหม่ เป็น บางครั้งโสมนัส บางครั้งก็อุเบกขา ซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งของ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการกระทำ แต่ขึ้นอยู่กับสภาพของกุศลจิตแต่ละครั้งที่เกิดขึ้น

เมื่อเป็นกุศลชนิด ๆ น้อย ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ และให้ผล ซึ่งก็ต้องให้ผล แต่ให้ผลไม่มาก ไม่เหมือนกับกุศลที่ประณีตกว่านั้น ที่มีกำลังมากกว่านั้น เพราะฉะนั้น เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเป็นผลของกุศลกรรมนั้น จึงเป็นอุเบกขาสันตிரณกุศลวิบาก ไม่ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ รอดมาได้จากอบายซึ่งแสนที่จะทรมานในนรก ในภูมิเปรต หรือในภูมิของอสุรกาย ภูมิของสัตว์ดิรัจฉาน เป็นมนุษย์ แต่ต่างจากมนุษย์อื่น เพราะว่าปฏิสนธิจิตนั่นเองที่จำแนกให้ต่างกัน และในขณะนั้นพระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงว่า ปฏิสนธิจิตของพวกที่เป็นสุคติแต่ปฏิสนธิด้วยอุเบกขาสันตிரณกุศลวิบาก ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ถ. ผมฟังแล้วรู้สึก ว่า ตัวเองคงมีปฏิสนธิจิตในลักษณะนั้น เพราะไม่มีวิริยะเลย เช่น พยายามศึกษาบาลี หรือพระอภิธรรม เวลาฟังท่านอาจารย์ก็พอจะเข้าใจ แต่เมื่อออกมาแล้ว รู้สึกว่าตัวเองไม่รู้อะไรเลย ฟังพอรู้เรื่อง แต่ให้มาพูดเป็นขั้นเป็นตอนไม่ได้ ก็เข้าใจว่า คงไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย อีกประการหนึ่ง แม้ศึกษาเรื่องของโทสะว่า จะทำให้สะสมในจิตหรือมีวิบากที่ไม่ดีอย่างไร แต่เวลาที่โทสะเกิด ก็ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนเลย ก็ยังต้องโกรธอย่างตัวอย่างเมื่อครูนี้ที่ท่านอาจารย์สมพรบอกว่า ถ้าหากผู้ใดละโลภะได้จะอุ้มด้วยมือคะ แ่นี่ก็เกิดโลภะแล้วว่า เราอยากละโลภะ จะได้มีมือมาก ๆ คือ รู้สึกว่า

ได้ศึกษาพระธรรม แต่สภาพธรรมที่ปรากฏขึ้นในขณะนั้น ตัวเองไม่ได้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงคิดว่าคงจะมีวิริยเจตสิกน้อยมาก

ส. แต่ก็ได้ผลจากการฟัง คือ รู้ทันทีว่ามีโลภะเกิด ซึ่งแต่ก่อนนี้อาจจะไม่เคยรู้เลยว่า ขณะนั้นเป็นโลภะแล้ว ทันทีที่ได้ฟังก็เกิดโลภะ แสดงว่าเป็นผลของการศึกษา ไม่ใช่ว่าการศึกษาไม่มีผล แต่ผลของการศึกษาก็ในขั้นของการศึกษา เพราะยังไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล จะไม่ให้มีโลภะ เป็นไปไม่ได้ แต่เมื่อมีโลภะแล้ว และรู้ว่า มี ก็ดีกว่ามีโลภะแล้วไม่รู้ว่ามี

ถ. คงต้องฟังท่านอาจารย์ไปเรื่อย ๆ

ส. ต้องฟังพระธรรมมากทีเดียว เพื่อที่จะทดสอบตัวเองว่า วิริยะเพิ่มขึ้นหรือลดลง เพราะว่าเรื่องของกุศลธรรม บางครั้งก็เป็นเรื่องลุ่ม ๆ ดอน ๆ คือ บางวาระก็มาก บางวาระก็น้อย เพราะฉะนั้น จะเห็นวิริยะของตัวเองได้ในทุกวัน แม้แต่การที่จะเป็นไปในกุศลแต่ละครั้งก็พอที่จะระลึกได้ว่า มีวิริยะหรือขาดวิริยะ และถ้าในขณะนั้นขาดวิริยะทางกุศล ก็มีวิริยะทางอกุศล ไม่ใช่ที่ไม่มีวิริยะเลย เพราะว่าจิตที่ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยมีเพียงอกุศลจิต ๑๖ ดวง

ทวีปัญญาวิมุตตญาณ ๑๐ ดวง ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย ขณะที่เห็นอย่างนี้ ไม่มีวิริยะเลย เป็นผลของกรรมที่จะต้องเกิดขึ้น มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเพียง ๗ ดวง และทำกิจแค่นั้น ทำกิจอื่นไม่ได้เลย นี่คือชั่วขณะจิตหนึ่ง

สัมปฏิจจันนจิตซึ่งเกิดต่อ ๒ ดวง เป็นกุศลวิบาก ๑ ดวง เป็นอกุศลวิบาก ๑ ดวง ก็ไม่มีวิริยะ ไม่ต้องทำอะไร รับต่อมาเฉย ๆ โดยปัจจัยที่ว่า เมื่อเห็นดับลง ก็เป็นอนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัยให้จิตดวงนี้เกิดขึ้นรับอารมณ์นั้นต่อ เพราะว่าอารมณ์นั้นยังไม่ดับ เมื่ออารมณ์นั้นยังไม่ดับก็ต้องมีจิตที่รับรู้อารมณ์นั้นต่อ ซึ่งเป็นสัมปฏิจจันนจิต ๒ ดวง ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

สำหรับสันตிரณจิต ๓ ดวงก็ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะว่าพิจารณาอารมณ์ต่อจากสัมปฏิจจันนะ เป็นวิบากที่จะต้องเกิด

รวมทั้งหมดก็เป็นวิบากจิต ๑๕ ดวง ที่ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย ซึ่งใน
อเหตุกจิต ๑๔ ดวง มีจิต ๑๖ ดวงที่ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น
อีก ๑ ดวง คือ กิริยาจิต ได้แก่ ปัญจทวาราวชชนจิต ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

เมื่อกรรมจะให้ผล คือ ต้องเห็นสิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งที่ดีแล้วแต่กรรม ต้องได้ยินเสียง
ที่ดีหรือเสียงที่ไม่ดีแล้วแต่กรรม จะเป็นภวังค์อยู่ตลอดไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น
ปัญจทวาราวชชนจิต วิถีจิตขณะแรก ไม่ต้องมีวิริยะเลย เมื่ออารมณ์กระทบ
ก็เป็นปัจจัยทำให้ปัญจทวาราวชชนจิตซึ่งเป็นกิริยาจิตเป็นวิถีจิตแรกเกิดขึ้น

เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับแล้ว ปัญจวิญญูณดวงหนึ่งดวงใดจึงเกิดได้
และสัมปฏิจฉนจิตจึงเกิดต่อ สันตிரณจิตจึงเกิดต่อ ต่อเมื่อมโนทวาราวชชนจิต
โดยชื่อ ถ้าทางปัญจทวารก็ทำโวภูฐัพพนกิจ เพราะฉะนั้น จะเปลี่ยนชื่อไม่ห่างก็ได้
เปลี่ยนเป็นโวภูฐัพพนจิตก็ได้ เพราะบางคนสงสัยว่า เมื่อเป็นมโนทวาราวชชนจิต
ก็ต้องไม่ใช่วิถีทางปัญจทวาร แต่ความจริงแล้วรูปมีอายุ ๑๗ ขณะจิต และรูปที่เกิด
พร้อมกบอบตัตถวังก์ คือ เกิดแล้วกระทบภวังค์ทันที และภวังค์ไหวทันที จะมีอายุ
๑๗ ขณะซึ่งยังไม่ดับไป เพราะฉะนั้น มโนทวาราวชชนจิตโดยชื่อที่ทำโวภูฐัพพนกิจ
แต่จะเปลี่ยนชื่อเป็นโวภูฐัพพนจิตก็ได้ ขณะนั้นเป็นชวนปฏิบัติทมนสิการที่กุศลจิต
หรืออกุศลจิตจะเกิดต่อ จึงมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะว่าเรื่องของกุศลและอกุศล
เป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องของวิบาก

เรื่องของวิบาก ถ้าจะพิจารณาแล้วเพียงชั่วขณะเดียว สั้นมาก ขณะนี้ไม่ใช่
มีแต่จักขุวิญญูณ เพราะว่าจักขุวิญญูณเพียงขณะเดียวที่เห็น แต่ขณะที่เกิด
หลังจากโวภูฐัพพนจิตถึง ๗ ขณะที่กำลังมีสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอารมณ์
เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ขณะสั้น ๆ เพียงขณะเดียวที่เป็นจักขุวิญญูณ สั้นมาก
เล็กน้อยมาก สัมปฏิจฉนจิตก็ขณะเดียว สันตிரณจิตก็ขณะเดียว โวภูฐัพพนจิต
ก็ขณะเดียว แต่ชวนที่จะเป็นกุศลหรืออกุศลถึง ๗ ขณะ เพราะฉะนั้น
มโนทวาราวชชนจิตซึ่งทำโวภูฐัพพนกิจทางปัญจทวาร และทำอาวัชชนกิจทาง
มโนทวาร จึงมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่ม ๑๘๙ ตอนที่ ๑๘๘๑ - ๑๘๙๐

หน้า ๑๓

สัตว์ดิรัจฉานไม่มีทางที่จะคลายความรัก แต่มนุษย์ยังมีโอกาสได้ฟังพระธรรม และอบรมเจริญปัญญาที่จะค่อย ๆ คลายความผูกพันหรือคลายโลภะได้ และมีกุศลธรรมแทนโลภะ คือ เปลี่ยนจากโลภะเป็นเมตตาได้ หรือแม้แต่ในขณะที่เป็นทุกข์กาย กำลังเจ็บ กำลังปวด สัตว์ดิรัจฉานก็ไม่มีปัญญาพอที่จะพิจารณาลักษณะ

สภาพที่เป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรม อย่างหนึ่งซึ่งปวดและเจ็บ เป็นของจริง ซึ่งมีจริง ๆ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานดีหรือว่าเป็นมนุษย์ดี ขณะที่มนุษย์ปวดเจ็บ สติปัญญาก็ยังจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น และสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมก็ได้ เมื่อเหตุสมควรแก่ผล แต่สำหรับสัตว์ดิรัจฉาน ไม่มีการที่จะคลายความรัก ความหลง เพราะว่าไม่สามารถเข้าใจสภาพธรรม ตามความเป็นจริงได้

ทุกข์ประการที่ ๓ คือ สังขารทุกข์ ทุกข์ คือ การเกิดดับของสภาพธรรมในขณะนี้ พุดสั้น ๆ อย่างนี้ ท่านที่ได้อบรมปัญญาพร้อม สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้จริง ๆ เพราะว่าในขณะนี้เอง สังขารทุกข์ทั้งนั้น เห็นขณะหนึ่ง ได้ยินอีกขณะหนึ่ง แต่ผู้ที่ยังไม่ได้อบรมเจริญปัญญาพร้อมที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ดูเป็นธรรมดา ไม่เดือดร้อน ก็รู้อยู่ว่า เห็นดับ และได้ยินเกิด ไม่เห็นจะเป็นทุกข์ได้อย่างไร

ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะเหตุว่า แม้ว่าสังขารทุกข์มีจริง และกำลังเป็นสังขารทุกข์ คือ กำลังเกิดดับ แต่เพราะปัญญาไม่ได้รู้ ว่า ปัญญาจะเจริญขึ้นก็เพราะรู้สังขารทุกข์นั่นเอง รู้ไม่รู้ว่าเพียงฟังว่าขณะนี้ เป็นสังขารทุกข์ที่เกิดดับ แต่รู้ด้วยสติที่กำลังพิจารณา ลักษณะของสังขารทุกข์ที่กำลังเกิดดับจริง ๆ

แม้ว่าสังขารทุกข์มี ก็ต้องมีการศึกษาให้เข้าใจลักษณะของสังขารทุกข์ จนกระทั่งเป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเกิดและดับ เพียงคำว่า เกิด ก็ดับแล้ว

แสดงให้เห็นว่า ปัญญาต้องรู้จริง ๆ ตรงนั้น ตรงสภาพธรรมที่เกิดดับ แต่ต้องเริ่มรู้โดยเข้าใจก่อนว่า เป็นธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน พร้อมที่จะเป็นฐานให้มีการระลึกได้ เพราะถ้าไม่มีการฟังจนกระทั่งเข้าใจจริง ๆ และหวังรอว่าเมื่อไรสติจะเกิดมาก ๆ เป็นไปไม่ได้เลย

วันนี้ใครจะคิดเรื่องอะไร ก็เป็นเพราะรู้เรื่องนั้นมาก ๆ ก็คิดเรื่องนั้นได้มาก ๆ แต่ถ้าไม่รู้เรื่องนั้นเลย ก็คิดเรื่องนั้นไม่ได้

ถ้าดิฉันจะให้ผู้ฟังคนหนึ่งมาคิดเรื่องบ้านของดิฉัน ไม่มีทางที่จะคิดได้เลย ดิฉันใด การที่จะให้คนที่ไม่ได้ยินไม่ได้ฟังเรื่องลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จนกระทั่งซึมซาบจริง ๆ และบอกให้คนนั้นระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ก็ย่อมระลึกไม่ได้ เพราะแม้แต่เพียงวิตกเจตสิกซึ่งเป็นสภาพที่คิด ก็ยังคิดเรื่องที่ไม่รู้ ไม่ได้

สติเป็นโสภณเจตสิก เป็นสภาพที่ระลึกเป็นไปในกุศล และถ้าเป็นสติปัฏฐาน ก็ต้องระลึกตรงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม แต่ถ้าไม่มีความเข้าใจซึมซาบ ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ ที่จะบอกให้ใครเจริญสติปัฏฐาน ให้สติเกิด ให้ระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ก็เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น การฟังเท่านั้น ที่จะต้องฟังไป เข้าใจไป และสติจะค่อย ๆ เกิด ระลึกรู้ไปที่ละเล็กทีละน้อยจนกระทั่งรู้ว่า สังขารทุกข์ คือ ในขณะนี้เอง ปัญญาที่จะ รู้เพิ่มขึ้นก็รู้ลักษณะของสังขารทุกข์ที่กำลังเกิดดับ ปัญญาที่จะประจักษ์แจ้งแทงตลอด ในการเกิดดับ ก็ประจักษ์แจ้งแทงตลอดลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ ในขณะนี้เอง สัตว์เดรัจฉานไม่มีโอกาสจะรู้จักสังขารทุกข์เลย

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านเล่าให้ฟังเพื่อให้เห็นวิปริณามทุกข์และสังขารทุกข์ ท่านเล่าว่า เวลาที่ท่านใส่บาตร ท่านชอบฟังพระภิกษุที่รับบิณฑบาตสวดให้พร ขณะนั้นกุศลจิตเกิด แต่วันนั้นท่านใส่บาตรพระหลายรูป มีพระรูปหนึ่งสวดให้พร เสียยาว ไม่จบ ท่านผู้นั้นก็เห็นความแปรปรวนของจิต ความผันแปรของจิตว่า กุศลจิตเกิดเมื่อก็เอง แต่เมื่อยาวไปหน่อย อกุศลจิตก็เกิดแล้วว่าเมื่อไรจะจบ เพราะ ในขณะนั้นก็มีหลายคนที่ยืนคอย ซึ่งธรรมดาเวลาที่ฟังพระสวดให้พรกุศลจิตเกิด แต่เมื่อยาวไปนิดหนึ่ง สภาพของจิตก็แปรปรวนเปลี่ยนจากกุศลเป็นอกุศล ซึ่งขณะนั้น ถ้าปัญญาพร้อมที่จะประจักษ์ลักษณะของการเกิดดับ ย่อมสามารถแทงตลอดและ เห็นโทษภัยของสภาพธรรมที่ดับไปจริง ๆ

แสดงให้เห็นว่า การที่จะฟังพระธรรมและเข้าใจพระธรรม อบรมเจริญปัญญา ละปัญญาให้คมขึ้นด้วยการพิจารณาธรรม ต้องเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ซึ่งนอกจาก

จะฟังแล้ว ก็ยังสังเกต พิจารณา ในขณะที่สภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดกำลังเป็นไปในชีวิตประจำวันของตนเองจริง ๆ ซึ่งแต่ก่อนนั้นท่านผู้นั้นอาจจะไม่ได้สังเกตถึงสภาพความปรวนแปรอย่างรวดเร็วของจิต แม้เพียงชั่วขณะที่พระกำลังสวดให้พรก็มีทั้งกุศลจิตและอกุศลจิตได้

มีข้อสงสัยอะไรบ้างไหมในเรื่องนี้ หรือท่านผู้ฟังมีประสบการณ์อะไรที่จะให้ท่านผู้ฟังท่านอื่นได้เห็นความไม่เที่ยง ความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้น ซึ่งในชั่วขณะหนึ่ง ๆ ก็ยังสามารถเห็นความปรวนแปรของจิตได้

๑๘๘๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๓๒

ทุกชีวิตที่เกิดมาต้องมีวิชาเป็นปัจจัย จึงยังคงยินดีพอใจในขั้น ๕ คือ ทั้งในรูปขั้น สิ่งปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทั้งภายใน และภายนอก มีความพอใจในเวทนาขั้น ในความสุขทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มีความพอใจในสัญญาขั้น ในสังขารขั้น ในวิญญาณขั้น ซึ่งถ้าไม่ได้ศึกษาพระธรรมก็จะเต็มไปด้วยความไม่รู้เรื่องของธรรม และเมื่อได้ศึกษาพระธรรมแล้ว ก็ยังต้องพิจารณาให้ละเอียดว่า ตลอดชีวิตมีความคิด มีความเข้าใจ มีความเห็นที่วิปริตคลาดเคลื่อนไปจากสภาพธรรมที่เป็นจริงอย่างไรบ้าง ซึ่งจะขอกล่าวถึงวิปัสสนา ๓ คือ สัญญาวิปัสสนา ๑ จิตตวิปัสสนา ๑ และทิวฏฐิวิปัสสนา ๑

ฟังเรื่องของอกุศลมากแล้ว คราวนี้จะได้เห็นสภาพความวิปัสสนาของธรรม ซึ่งมี ๓ อย่าง ได้แก่ สัญญาวิปัสสนา ๑ จิตตวิปัสสนา ๑ และทิวฏฐิวิปัสสนา ๑ แต่ถ้าเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ไม่มีโอกาสฟังและพิจารณาเข้าใจวิปัสสนาทั้ง ๓ ซึ่งผู้ที่ยังมีวิชาอยู่ก็ต้องมีวิปัสสนาอยู่ ถ้าไม่รู้ ไม่ฟังพระธรรม ก็ไม่รู้เลยว่า มีอย่างไร ไหน ไหน ไหน แต่เมื่อฟังแล้วจึงสามารถเข้าใจได้ว่า อกุศลมาก และมีวิปัสสนามากด้วย

ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค วิปัสสนาสกถา ข้อ ๕๒๕ มีข้อความว่า

สัญญาวิปัสสนา (ความสำคัญผิด) จิตตวิปัสสนา (ความคิดผิด) ทิวฏฐิวิปัสสนา (ความเห็นผิด) ๔ ประการ ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่า เป็นสุข ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ในสภาพที่ไม่งามว่างาม

ผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคล วิปัสสนายังครบ

สำหรับสัญญาวิปลาสเกิดในอกุศลจิตที่ปราศจากทิวฏฐิ ในขณะที่แม้ไม่มีความเห็นผิดใด ๆ เลย ขณะนั้นก็มีสัญญาวิปลาสซึ่ง *ย่อมปรากฏในกาลแห่งกิจของตนมีกำลัง*

สัญญาวิปลาสที่มีกำลัง จะทำให้เห็นได้ว่าวิปลาส แต่ถ้าไม่มีกำลังก็ไม่เห็นวิปลาส เช่น ท่านผู้หนึ่งท่านเห็นสายสร้อยเป็นจิ้งจกตาย เพราะที่นั่นเคยมีจิ้งจกตาย และวันนั้นมีสายสร้อยเส้นหนึ่งอยู่ตรงที่ที่จิ้งจกเคยตาย เพราะฉะนั้นแทนที่จะเห็นเป็นสายสร้อย ท่านก็เห็นเป็นจิ้งจกตาย หรือบางท่านอาจจะเห็นเป็นตะขาบ หรือเป็นอะไรก็ได้ แต่ความจริงแล้ว เมื่อเห็นสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ก็เป็นสัญญาวิปลาส เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุขก็เป็นสัญญาวิปลาส เมื่อเห็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตนก็เป็นสัญญาวิปลาส เมื่อเห็นสิ่งที่ไม่งามว่างามก็เป็นสัญญาวิปลาส แต่ไม่รู้จนกว่าจะมีวิปลาสมาก ๆ ที่มีกำลังที่จะทำให้เห็นได้

สำหรับจิตตวิปลาส แม้ในขณะที่จิตเป็นอกุศลซึ่งปราศจากทิวฏฐิ แต่ขณะนั้นก็ต้องเป็นจิตตวิปลาส ซึ่งถ้ามีกำลังก็จะสังเกตได้ ไม่ทราบเคยสังเกตหรือเปล่า เช่น จิตที่เพ้อฝัน ขณะที่กำลังอ่านนวนิยาย หนังสือรายสัปดาห์ต่าง ๆ หรือดูโทรทัศน์ ดูหนัง คิดฝันไปในเรื่องของนวนิยายต่าง ๆ เป็นสุขเป็นทุกข์ไปกับตัวละครในหนัง ในโทรทัศน์ ในขณะที่ทราบใหม่ว่า เป็นจิตตวิปลาส คือ คิดเพ้อฝันอย่างมาก ไม่ใช่ตามเรื่องตามราวตามธรรมดา

เพราะฉะนั้น ที่จะเห็นว่าจิตตวิปลาส ก็ต่อเมื่อมีความคิดฝัน มีความเพ้อฝัน และทุกคนก็อ่านหนังสือพิมพ์ ดูหนัง ดูละคร ดูโทรทัศน์ ก็จะได้รู้ว่า ในขณะที่กำลังเพ้อ ฝัน ฝัน ฝัน ขณะนั้นเป็นจิตตวิปลาส หรือในขณะที่คิดนึกเอาเอง เช่น ถ้ามีอุบัติเหตุ รถชนมีคนตายก็คิดว่า คงจะมีเลือดท่วมนอง แต่ความจริงคนนั้นอาจจะเพียงแต่ได้รับอุบัติเหตุที่ไม่มีบาดแผลเลยและสิ้นชีวิตก็ได้ เพราะฉะนั้น จะเห็นจิตตวิปลาสที่เกิดจากความคิดนึกของตัวเองได้เวลาที่มีกำลัง แต่ถึงแม้ว่าจะไม่คิดอย่างนั้น ขณะใดที่มีจิตตวิปลาสในสภาพไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ในสภาพที่ไม่งามว่างาม ขณะนั้นก็เป็นจิตตวิปลาส ทั้งสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส ในจิตซึ่งปราศจากทิวฏฐิ

สำหรับทวิวิปัสสนา เกิดในขณะที่เป็นอกุศลจิตทวิวิปัสสนา ซึ่งเป็นการ
วิปัสสนาที่มีความเห็นผิดมากมาย

ในบรรดาวิปัสสนาทั้ง ๓ ชีวิตประจำวันของทุกคน สัญญาวิปัสสนามีกำลัง
อ่อนกว่าวิปัสสนาอื่นทั้งหมด จิตตวิปัสสนามีกำลังมากกว่าสัญญาวิปัสสนา ทวิวิปัสสนา
มีกำลังมากกว่าวิปัสสนาอื่นทั้งหมด เพราะว่าสัญญาวิปัสสนา ชื่อว่าความสำคัญ
เพราะถือเอาเพียงอาการปรากฏแห่งอารมณ์ ดูการเห็นหาปณะของทวารกที่
ยังไม่วัดได้เลย คือ ถือเอาเพียงอาการปรากฏแห่งอารมณ์ ไม่ว่าอารมณ์อะไร
จะปรากฏ สัญญาก็จำเป็นสัญญาวิปัสสนาไปเท่านั้นเอง อุปมาดูการเห็นหาปณะ
ของทวารกที่ยังไม่วัดได้เลย

สำหรับจิตตวิปัสสนา เป็นความคิดที่คลาดเคลื่อน เพื่อผัน วิปัสสนา
ชื่อว่าความคิดเพราะถึงแม้การรู้แจ้งลักษณะ ดูการเห็นหาปณะของคนชาวบ้าน
เป็นการเปรียบเทียบระหว่างเด็กที่ยังไม่วัดได้เลยกับคนชาวบ้าน เพราะฉะนั้น
จิตตวิปัสสนารู้มากกว่าสัญญา

และทวิวิปัสสนา ชื่อว่าความเห็นเพราะอุปมาสิ่งที่ยึดถือ ดูการจับหลักด้วย
คัมภีร์ใหญ่ของช่างเหล็ก ขณะใดที่มีความเห็นผิดให้ทราบ ว่าหนักแน่น วิปัสสนามากกว่า
สัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา เพราะว่า ดูการจับหลักด้วยคัมภีร์ใหญ่ของช่างเหล็ก

ธรรมดาคนที่ไม่มีความเห็นผิด ขณะนั้นเป็นโลกมุขจิตทวิวิปัสสนาวิปยุตต์ก็จริง
แต่ยังมีสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาในขณะที่ยึดสภาพธรรมที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง
สภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน สภาพธรรม
ที่ไม่งามว่างาม แสดงให้เห็นความต่างกันของจิตที่เป็นทวิวิปัสสนาวิปยุตต์และ
จิตที่เป็นทวิวิปัสสนาวิปยุตต์ ซึ่งไม่ใช่หมายความว่ามีความทวิวิปัสสนาวิปยุตต์ตลอดเวลา
ที่เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เพราะว่าขณะใดที่ไม่มีความเห็นผิดเกิดร่วมด้วย ขณะนั้น
โลกมุขจิตก็เป็นทวิวิปัสสนาวิปยุตต์ แต่สัญญาวิปัสสนา และจิตตวิปัสสนา

สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล ละวิปัสสนาไปตามลำดับ คือ ผู้ที่เป็น
พระโสดาบันละทวิวิปัสสนา แต่ยังมีสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา ในขณะที่ยึด
สภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข สภาพธรรมที่ไม่งามว่างาม

สำหรับพระอริยบุคคลขั้นต่อไป ไม่ต้องละทวิภูมิจิตแล้ว ยังคงเหลือแต่สัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา

พระอนาคามีบุคคล ท่านละวิปัสสนาที่ท่านเห็นว่างามในสิ่งที่ไม่งาม เพราะว่าท่านละความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้นท่านไม่มีความเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้งามที่จะผลิตเพิลินยินดีอีกต่อไป แต่เมื่อท่านยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ยังมีโมหะอยู่ ก็ยังเห็นว่าสภาพธรรมบางอย่างเป็นสุข จึงยังคงมีสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาในสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข เมื่อใดได้บรรลุมรรคเป็นพระอรหันต์ เมื่อนั้นจะดับสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา ในสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุขได้ เพราะแม้แต่ความสงบของจิตก็ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เพราะว่าเกิดขึ้นและดับไป

เรื่องของการฟังพระธรรม ต้องฟังให้เข้าใจละเอียดขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะทำให้อสติปัญญานี้เกิดระลึกรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่เป็นนามธรรม และเป็นรูปธรรม

ขณะนี้ก็มีวิริยะเจตสิกเกิดสลับกับจิตที่ไม่มีวิริยะเจตสิกเกิดร่วมด้วย ซึ่งวันหนึ่ง ๆ นอกจากขณะที่ฟังธรรม ในขณะที่เป็นกุศล ก็ควรที่จะได้ทราบถึงวิริยะในขณะอื่นด้วยว่า ส่วนใหญ่ขณะใดที่ไม่เป็นกุศล ขณะนั้นวิริยะก็เป็นไปในอกุศล ไม่ใช่ว่าวิริยะจะไม่เกิด วิริยะไม่เกิดกับจิตเพียง ๑๖ ดวง เพราะฉะนั้น วิริยะเกิดกับอกุศลจิตด้วย และในวันหนึ่ง ๆ วิริยะที่เกิดกับอกุศลจิตก็มีมาก จึงควรอบรมเจริญวิริยะที่เป็นฝ่ายโสภณที่เป็นกุศล

ถ. สัญญาวิปัสสนา จิตตวิปัสสนา เกิดกับอกุศลทุกประเภท ใช่ไหม

ส. สำหรับทวิภูมิจิตต้องเกิดกับโลภมูลจิต ๔ ดวงที่เป็นทวิภูมิจิตสัมปยุตต์

ถ. แสดงว่าขณะที่เป็นทวิภูมิจิตสัมปยุตต์ ต้องมีสัญญาวิปัสสนา จิตตวิปัสสนา

และทวิภูมิจิต และกำลังของสภาพธรรม ๓ ลักษณะนี้ต่างกันด้วย

ส. ใช่

ถ. ขณะใดที่ไม่เกิดกับโลกะที่เป็นทวิภูมิตสัมปยุตต์ ในขณะที่เป็นอกุศลประเภทอื่นก็มีจิตตวิปลาส สัญญาวิปลาส

ฐ. ใช่ บางทีไม่น่าจะโกรธ แต่ก็คิดเพื่อฝืนโกรธไปด้วยมานะก็ได้ ก็เป็นจิตตวิปลาสในขณะนั้น

สำหรับทวิภูมิตวิปลาส ต้องเกิดกับโลกมูลจิต ๔ ดวงที่เป็นทวิภูมิตสัมปยุตต์ เพราะฉะนั้น ทวิภูมิตหรือความเห็นผิดไม่ได้เกิดกับโลกมูลจิตทุกดวง บางดวงก็ไม่มีทวิภูมิตเกิดร่วมด้วย เป็นโลกมูลจิตทวิภูมิตวิปยุตต์ และแม้เป็นโลกมูลจิตทวิภูมิตวิปยุตต์ แต่สัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาสจึงเป็นอกุศล

ข้อสำคัญ ควรจะทราบว่า การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงวิปลาส ๓ ก็เพื่อที่จะให้รู้ว่า ไม่ใช่มีแต่ทวิภูมิต ความเห็นผิดเท่านั้นที่เป็นวิปลาส เพราะถึงแม้ว่าทวิภูมิต ความเห็นผิด จะไม่เกิดกับจิต แต่ขณะใดที่เป็นอกุศลจิต ขณะนั้นสัญญาและจิตก็วิปลาส แสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่เพียงแต่จะละทวิภูมิตวิปลาสซึ่งเป็นความเห็นผิดต่าง ๆ เท่านั้น แต่ต้องละทั้งสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาสด้วย ถ้ายังไม่เข้าใจเรื่องของสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทวิภูมิตวิปลาส ก็ไม่รู้ว่าจะวิปลาสไปถึงแค่ไหนและมีหนทางใดที่จะละวิปลาสนั้น ๆ

ในอกุศลจิต ๑๒ ดวง หรือ ๑๒ ประเภท ควรจะทราบชัดว่า

สัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทวิภูมิตวิปลาส ในขณะที่เป็นโลกมูลจิต-ทวิภูมิตสัมปยุตต์ ๔ ดวง

สัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ในขณะที่เป็นโลกมูลจิตทวิภูมิตวิปยุตต์ คือไม่มีทวิภูมิตเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๔ ดวง และในโทสมูลจิต ๒ ดวง ในโมหมูลจิต ๒ ดวง

เพราะฉะนั้น สัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาสเป็นในอกุศลจิตทั้ง ๑๒ ดวง ส่วนทวิภูมิตวิปลาส เฉพาะในโลกมูลจิตทวิภูมิตสัมปยุตต์ ๔ ดวง

ธรรมดาวันหนึ่ง ๆ อกุศลจิตเกิดขึ้นบ่อยมาก ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และขณะใดก็ตามที่มีการเห็น มีโลภะ หรือโทสะ

หรือโมหะเกิดขึ้น แม้ไม่ใช่ทวิวิปัสสนา สัมปยุตต์ ขณะนั้นก็จิตตวิปัสสนาและสัญญาวิปัสสนาแล้ว

ท่านผู้ฟังคงสงสัยที่ทบทวนแม่ในเรื่องของวิปัสสนาที่ให้ทราบว่า ขณะใดเป็นสัญญาวิปัสสนา ขณะใดเป็นจิตตวิปัสสนา และขณะใดเป็นทวิวิปัสสนา เพราะว่าการศึกษาพระธรรมนั้นเพื่อที่จะให้รู้ให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปกับตนเองในชีวิตประจำวัน และประโยชน์ของการที่จะรู้เรื่องวิปัสสนาก็เพื่อที่จะเน้นให้เห็นอกุศลของตนเอง เช่น ในวันนี้มีทวิวิปัสสนาบ้างไหม

ถ้าไม่ถาม วันหนึ่ง ๆ จะไม่มีใครคิดเลย รู้แต่ว่าตัวเองมีอกุศล แต่ก็ควรที่จะรู้ให้ละเอียดขึ้นว่า อกุศลที่มีในวันนี้มีทวิวิปัสสนาไหม

ทุกคนต้องยอมรับว่ามีอกุศลมาก เพราะฉะนั้น มีสัญญาวิปัสสนามาก มีจิตตวิปัสสนามาก แต่เมื่อถามถึงทวิวิปัสสนา วันนี้มีทวิวิปัสสนาบ้างไหม ไม่ได้ถามว่ามากไหม สัญญาวิปัสสนากับจิตตวิปัสสนาวันนี้มีมากแน่นอน แต่ทวิวิปัสสนาวันนี้มีทวิวิปัสสนาบ้างไหม ไม่ใช่มากไหม ถ้ามี ท่านที่ตอบว่ามี อยากทราบว่าขณะไหน และทวิวิปัสสนาประเภทใด

ถ. ทวิวิปัสสนา ในที่นี้หมายถึงความเห็น ใช่ไหม

ส. ต้องเป็นความเห็นผิด

ถ. ถ้าเป็นความเห็นผิด รวมสัkkายาทิฏฐิ หรือทิฏฐิ ๖๒ ด้วยหรือเปล่า

ส. ความเห็นผิดทุกอย่าง

ถ. รวมทั้งสัkkายาทิฏฐิด้วย ถ้าอย่างนั้น บุคคลที่ศึกษาธรรมและเข้าใจในการฟังธรรม ขณะที่เข้าใจธรรม ไม่มีทิฏฐิแน่นอน

ส. ขณะนั้นไม่มี

ถ. แต่ขณะที่ยึดถือความเป็นตัวตนว่าเป็นเรา นั่นคงเป็นสัkkายาทิฏฐิ ใช่ไหม

ส. สัkkายาทิฏฐิ คือ การเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมที่เกิดรวมกันเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด และมีความเชื่อมั่นมีความเห็นว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดแน่นอน ถ้าจะ

บอกว่าเป็นแต่เพียงรูปธรรม เป็นแต่เพียงนามธรรม ไม่เห็นด้วย ขณะนั้นเป็น
สัkkายทิฏฐิ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ได้ฟังพระธรรมเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมและเข้าใจว่า
สภาพธรรมที่มีจริง ๆ เป็นลักษณะที่เป็นรูปธรรมอย่างหนึ่ง เป็นนามธรรมอย่างหนึ่ง
เท่านั้น ไม่มีตัวเรา กำลังเห็นก็เป็นธาตุ เป็นอาการรู้ เป็นลักษณะรู้ เป็นสภาพธรรม
อย่างหนึ่ง เป็นนามธรรม สิ่งปรากฏทางตาก็เป็นสิ่งที่มีความจริง ๆ ที่ปรากฏในขณะนี้
ซึ่งเพียงการฟังไม่สามารถถ่ายถอนละคลายการเห็นสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้
แต่เริ่มรับฟัง เริ่มพยายามเข้าใจ เริ่มพิจารณาว่า สิ่งที่มีความจริงนั้นแท้ที่จริงแล้วปรากฏ
เมื่อกระทบกับจักขุประสาท ถ้าเพียงแต่จักขุประสาทไม่มี จะไม่มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา
ในขณะนี้ปรากฏได้เลย

นี่คือการน้อมไปที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น
ในขณะที่ฟังและพิจารณา และความเข้าใจค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะนั้นเป็นความเห็นถูก
ไม่มีความเห็นว่ามีตัวตนจริง ๆ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ได้ฟังพระธรรมเลย หรือเป็นผู้ที่
มีความเห็นอย่างอื่น มีความเชื่ออย่างอื่น ก็ไม่สามารถรับได้ว่า แท้ที่จริงแล้ว
ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล เป็นเรา เป็นเขา หรือมีผู้ที่ใหญ่เป็นผู้สร้าง

ถ. คงจะแยกลำบาก ถ้าพูดถึงทิฏฐิ อย่างที่อาจารย์ว่า สัkkายทิฏฐิ
ยึดถือว่าเป็นเรา ถ้าเป็นวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ถ้ามีปากกาของเรา สมุดของเรา หรือคนนี่
เป็นลูกของเรา คนนี้เป็นพ่อเป็นแม่ของเรา จะนับว่าเป็นทิฏฐิด้วยหรือเปล่า

ส. ต้องพิจารณาโดยละเอียดว่า เป็นความเห็นหรือเปล่า หรือเป็นแต่เพียง
ยึดถือด้วยโลภะ หรือยึดถือด้วยมานะ หรือยึดถือด้วยทิฏฐิ

การยึดถือมี ๓ อย่าง คือ ยึดถือด้วยโลภะ ด้วยความติด ด้วยความพอใจ
อย่างหนึ่ง ยึดถือด้วยมานะ ด้วยความสำคัญในตนอย่างหนึ่ง และยึดถือด้วย
ความเห็นผิดด้วยทิฏฐิอีกอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ในขณะที่เป็นมารดาของเรา ยึดถือด้วยความผูกพัน ด้วยความพอใจ ด้วยความติดข้องว่าเป็นของเรา เป็นที่รัก เป็นบุตรธิดา เป็นมิตรสหาย นั่นเป็นการยึดถือด้วยโลภะ ขณะที่ไม่มีความเห็นว่สิ่งนี้เที่ยง หรือสิ่งนี้เป็นตัวตนจริง ๆ

ต้องเป็นความเห็น จึงจะเป็นทวิฏฐิ แต่ถ้าเป็นแต่เพียงการรู้ซึ่งเป็นจิต หรือเป็นแต่เพียงสัญญา ความจำ ขณะนั้นไม่มีมิจฉาทิฏฐิเกิดร่วมด้วย เป็นโลภมุลลจิต-ทวิฏฐิคติวิปยุตต์ แต่สัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส

๑๘๘๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๓๒

ถ. ลักษณะของมานะ มีความแตกต่างกับโลภะอย่างไร

ส. มีความสำคัญในเรา เรามีความสำคัญหรือใหญ่ ขณะนั้นเป็นมานะ

ถ. คงจะแยกออกจากโลภะยาก

ส. เวลาที่มีความพอใจในวัตถุสิ่งของ ในมิตรสหาย ในบุคคลหนึ่งบุคคลใด มีความผูกพัน ในขณะนั้นด้วยโลภะ อย่างนี้จะเห็นชัดว่าต่างจากมานะ แต่ขณะใดที่มีความสำคัญในตัวเอง ตัวเองเป็นคนสำคัญหรือว่ามีความสำคัญ ในขณะนั้นก็พอที่จะรู้สึกได้ว่า ลักษณะความสำคัญนั้นมี เช่น เวลาที่คนอื่นแสดงกิริยาอาการที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ก็พิจารณาได้ว่า ขณะนั้นมีความสำคัญในตนเองบ้างไหม ซึ่งก็เป็นลักษณะของมานะ ไม่ใช่ลักษณะของสักกายทิฏฐิหรือทิฏฐิ แต่ขณะใดที่เป็นความคิดเห็นในเรื่องของกรรม ขณะนั้นเป็นความเห็น และถ้าเป็นความเห็นที่ไม่ถูกต้อง ก็เป็นความเห็นผิด

ลักษณะของทิฏฐิมีหลายอย่าง ที่เห็นชัด ๆ ก็อย่างไหว้ปลาไหลทอง ขณะนั้นเห็นได้เลยว่าเป็นความเห็นผิด ทำไมต้องไหว้ปลาไหลทอง ถูกหรือผิดที่ไหว้ปลาไหลทอง เพราะฉะนั้น ความเห็นผิดมีได้ตั้งแต่อย่างที่เราเห็นได้ชัด ๆ กับอย่างที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียดว่าเป็นความเห็นผิดขั้นใด

ผู้ฟัง เมื่อที่อาจารย์ถามว่า สัจญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาส มีขณะไหน ในวันหนึ่ง ๆ มีมากตอนไหน

ผมขอตอบว่า สัจญญาวิปลาสและจิตตวิปลาสมีอยู่เกือบตลอดเวลา เว้นแต่ในตอนที่สติปัฏฐานระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะนั้นจะละคลาย สัจญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส รวมทั้งทิฏฐิวิปลาสด้วย

ส่วนทวิฏฐิวิปัสสนา จะเกิดขึ้นก็อย่างที่อาจารย์ว่า ถ้าเราศึกษาธรรมเข้าใจแล้ว แต่เห็นจะต้องไปไหว้ปลาไหลทองกิติ หรือตายแล้วสุญกิติ ตายแล้วเกิดกิติ ขณะนั้น ก็เป็นทวิฏฐิวิปัสสนา ไม่ทราบว่าคุณหรือเปล่า

ส. ขอให้พิจารณาให้ละเอียด เพราะว่าเป็นส่วนหนึ่ง

ถ. ส่วนใหญ่ผมจะเปรียบเทียบตัวเองเป็นหลัก คือ หลังจากที่ได้ศึกษา พระธรรมแล้ว บางเวลาในขณะที่สุขภาพสบายใจ แข็งแรงดี มีทั้งลาภ ยศ สรรเสริญ ก็ยังคิดว่า เราไม่น่าไปนิพพาน ลักษณะอย่างนี้ถือว่าเป็นทวิฏฐิวิปัสสนา ใช่ไหม

ส. ขณะนั้นเป็นอกุศลหรือเปล่า

ถ. ขณะนั้นเป็นอกุศล

ส. ถ้าเป็นอกุศล สัญญาวิปัสสนา จิตตวิปัสสนา

ถ. ไม่ใช่ทวิฏฐิวิปัสสนาหรือ

ส. ไม่ใช่ความเห็น ถ้าเป็นความเห็นต้องเป็นทวิฏฐิ แต่ถ้าไม่มีความเห็นผิด ขณะนั้นไม่ใช่ทวิฏฐิวิปัสสนา อย่างท่านที่เข้าใจว่า ขณะนี้ เดียวนี้ มีสภาพธรรมกำลัง ปรากฏ แต่ไม่สามารถอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ได้ ต้องไปทำอย่างอื่น นั่นเป็นทวิฏฐิวิปัสสนาแล้ว

ถ. ผมเคยสนทนารวมกับเพื่อน ๆ เขาได้รับคำสั่งสอนมาว่า ต่อไปนี้เขาจะไม่รับประทานเนื้อวัว และกินมังสวิรัตติ ลักษณะอย่างนี้ถือว่าเป็นทวิฏฐิวิปัสสนาไหม

ส. เพราะอะไรจึงไม่บริโภคเนื้อ

ถ. เขาตอบเหตุผลไม่ได้ เพียงแต่บอกว่า อาจารย์สั่งไม่ให้กิน และเขาอยากจะได้บุญ ก็เลิกกิน ผมก็พยายามแนะนำว่า ต่อไปนี้ถ้าใครให้ทำอะไร ควรพูด กันด้วยเหตุด้วยผลว่า ถ้าไม่กินเนื้อแล้วเรายังอยากกินไหม ยังมีโลภะ ยังมีโทสะไหม เขาก็ไม่ฟัง เพียงแต่พูดว่า อาจารย์สั่งไม่ให้กินเนื้อ ให้กินมังสวิรัตติแล้วจะได้บุญ สภาพความเป็นอยู่ การงาน ครอบครัวก็จะดีขึ้น อย่างนี้ถือว่าเป็นทวิฏฐิวิปัสสนาไหม

ส. เป็น เพราะว่าไม่ตรงตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง พระผู้มีพระภาค ไม่ได้ทรงแสดงเรื่องการไม่บริโภคเนื้อสัตว์แล้วจะเป็นบุญ เพราะว่าบุญอยู่ที่จิต

ไม่ได้อยู่ที่เนื้อสัตว์ หรืออาหารชนิดหนึ่งชนิดใด แต่อยู่ในขณะจิตที่กำลังบริโภคนั้น ถ้าบริโภคนั้นด้วยโลภะ จะต่างกันไหมกับบริโภคนั้นเนื้อสัตว์ด้วยโลภะ

ถ. ไม่ต่างกัน ลักษณะอย่างนี้เป็นทิวฏฐิวิปาสหรือเปล่า

ส. ไม่ทราบจุดประสงค์ว่าเพื่ออะไร เพราะว่าการบริโภคนั้น ไม่บริโภคนั้นเนื้อสัตว์ บางคนมีความเข้าใจถูกเรื่องสภาพธรรม แต่สะสมมาที่จะไม่บริโภคนั้น

ถ. แต่ลักษณะนี้คงไม่ใช่สะสม

ส. ถ้าคิดว่าไม่บริโภคนั้นแล้วได้บุญ อย่างนั้นจะตรงไหม ในเมื่อบุญคือจิต ไม่ใช่อยู่ที่เนื้อสัตว์ หรืออยู่ที่ผัก หรือที่อาหาร แต่อยู่ที่จิตที่กำลังบริโภคนั้น ต้องให้เขาพิจารณาว่า บุญอยู่ที่ไหน ให้เขาเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

ถ. สรุปแล้วเป็นทิวฏฐิวิปาส

ส. ความเห็นผิดทั้งหมด แล้วแต่ว่าจะเห็นผิดในเรื่องอะไร ความเห็นผิดนี้ก็มีมากประการต่าง ๆ

ถ. ผมยังสับสนเรื่องวิปาสทั้ง ๓ อยู่ ทิวฏฐิวิปาส สัญญาวิปาส พหุจะมองเห็น แต่จิตตวิปาส ขอความกรุณาท่านอาจารย์อธิบายอีกครั้ง

ส. เคยอ่านหนังสือนวนิยายไหม ดูหนังดูละครในโทรทัศน์ไหม

ถ. เคย

ส. ขณะนั้นจิตตวิปาสหรือเปล่า

ถ. คือ มีความเห็นคล้อยตามเขาไปทั้งหมด ใช่ไหม

ส. สภาพของวิปาสจะไม่ปรากฏให้รู้ได้ถ้าไม่มีกำลัง เพราะฉะนั้น เวลาที่อกุศลจิตมีกำลัง ก็สามารทำให้เห็นความวิปาสของจิตในขณะนั้นได้ เพราะว่าไม่มีเรื่องอะไรเลย แต่ก็ต้องมีคนเขียน มีคนแต่งให้มีเรื่องที่มีปัญหา ให้มีคนดี ให้มีคนชั่ว ให้มีคนริษยา ให้มีคนมีปัญหามากมายของชีวิต และต้องค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ แก่ เรื่องนักสืบ เรื่องอะไรต่ออะไร จนกระทั่งในที่สุดก็จบลงด้วยดี ตัวจริง ๆ มีที่ไหน ไม่มีอะไรเลย แต่ความวิปาสของจิตที่คิดเรื่องต่าง ๆ และคนแต่งก็วิปาสที่ในขณะนั้นต้องคิดว่า คนนั้นพูดอย่างนี้ และคนนี้พูดอย่างนั้น คนอ่านก็วิปาส

เพราะว่าในขณะนั้นไม่มีอะไรเลย แต่ก็ติดตามเรื่องราวในหนังในละครเหมือนมีตัวจริง ๆ ซึ่งถ้าไม่มีกำลังจะไม่เห็นว่า จิตตวิปัสสนา

และไม่ใช้วิปัสสนาเฉพาะในขณะที่กำลังดูหนัง ดูละคร แต่ขณะใดก็ตามที่อกุศลจิตเกิด ขณะนั้นจิตตวิปัสสนา สัญญาวิปัสสนา แม้ว่าจะไม่มีความเห็นคือทิวทัศน์ ความเห็นผิวดินเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ขณะใดที่โลภมูลจิตเกิด แม้ไม่มีทิวทัศน์เกิดร่วมด้วย ขณะนั้นก็เป็นสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา แต่ไม่รู้ตัว จะรู้ตัวก็ต่อเมื่อเป็นเรื่องหนังเรื่องละคร แต่ให้ดูชีวิตจริง ๆ ซึ่งทุกคนก็บอกว่ายิ่งกว่านิยาย ไม่มีใครสามารถไปรู้ชีวิตจริงของแต่ละชีวิตในโลกที่กว้างใหญ่นี้ได้หมดครบถ้วน แต่ก็ปรากฏว่าบางชีวิตยิ่งกว่านิยายจริง ๆ ถ้าได้ทราบเรื่องชีวิตของแต่ละบุคคลโดยละเอียด

ถ. การคิดไปตามเรื่องราวของนวนิยายที่อ่านก็ดี หรือการดูละครและติดตามไปเห็นตามไปเป็นจริงเป็นจัง อย่างนี้เป็นจิตตวิปัสสนา

สุ. หรือบางคนก็อาจจะคิดว่า ถ้าถูกสลากรินแบ่งจะทำอะไรบ้าง ก็เป็นเรื่องยาวไป ขณะนั้นก็แสดงให้เห็นถึงจิตตวิปัสสนา คือ ความคิดนึกเรื่องที่เพ้อฝันไม่จริง ถ้าไม่มีกำลังจะไม่ปรากฏ แต่เวลาที่มีกำลังก็จะรู้ได้ว่า โอ้ คิดทำไม ไร้สาระ ไม่มีเรื่องราวจริงจังอะไรเลย เพราะฉะนั้น จึงเป็นการสมควรที่จะรู้ว่า ที่ทรงแสดงลักษณะของอกุศลจิตที่เป็นวิปัสสนาต่าง ๆ ทั้งสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาก็เพื่อให้ระลึกถึงสภาพอาการของอกุศลนั้นว่า ควรที่จะละความวิปัสสนานั้นด้วย

ถ. วันหนึ่ง ๆ เราก็ไม่พ้นวิปัสสนาทั้ง ๓

สุ. ไม่พ้น เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ อกุศลจิตเกิดมาก

ถ. ถ้าเช่นนั้นสำหรับตัวผมเอง จิตตวิปัสสนา สัญญาวิปัสสนาก็เป็นเจ้าเรือนตลอด ทิวทัศน์วิปัสสนาก็เป็น แต่ไม่มากเท่าจิตตวิปัสสนากับสัญญาวิปัสสนา

สุ. ก็ดีใช่ไหม ที่ได้ทราบความจริง ได้รู้จักตัวเองเพิ่มขึ้นมา

ถ. เข้าใจแจ่มแจ้งเรื่องจิตตวิปัสสนา

สุ. สัญญาวิปัสสนาเป็นขณะไหนบ้าง มีไหม

ถ. สัญญาวิปลาส ก็ขณะเห็นในสิ่งที่ไม่สวयงามกับอกว่าสวयงาม ส่วนใหญ่ก็มีความสำคัญในสิ่งที่เห็น โดยผิดจากความเป็นจริง เช่น มองเห็นปั๊บ ก็สวयงาม ชอบแล้ว อย่างนี้สัญญาวิปลาสใหม่

สุ. แต่ถ้าไม่มีกำลังก็ไม่รู้ เพราะว่าเป็นปกติเหลือเกิน ทุกคนมีวิปลาส จนไม่รู้ว่าเป็นวิปลาส ต่อเมื่อใดมีวิปลาสที่มีกำลัง เมื่อนั้นจึงรู้ว่าวิปลาส เห็นสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ได้ยินคำพูดซึ่งคนนั้นไม่ได้พูด แต่คนนี้ได้ยินว่าอย่างนั้น ขณะนั้นก็แสดงให้เห็นว่าสัญญาวิปลาส แม้ในเสียง แม้ในสี แม้ในกลิ่น แม้ในรส แม้ในโณภูมิจิตที่วิปลาสได้ ซึ่งถ้ามีกำลังก็สามารถรู้ได้ แต่ถ้าไม่มีกำลังก็ชิน เหมือนปกติธรรมดา

ถ. สัญญาวิปลาสกับจิตตวิปลาส ที่เป็นไปกับสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ขณะนั้นสัญญาวิปลาสกับจิตตวิปลาส และต้องเกิดกับทิวฐิวิปลาสด้วยหรือเปล่า

สุ. ขณะใดที่ทิวฐิวิปลาสเกิด ขณะนั้นต้องเป็นโลกมูลจิตทิวฐิคตสัมปยุตต์ ๔ ดวง ในอกุศลจิต ๑๒ ดวง และแม้ไม่ใช่โลกมูลจิตทิวฐิคตสัมปยุตต์ ขณะใดที่เป็น อกุศล ขณะนั้นสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาสแล้ว

ถ. ถ้าเป็นอกุศลจิตชนิดอื่นที่ไม่ใช่โลกมูลจิตทิวฐิคตสัมปยุตต์

สุ. ขณะนั้นก็สัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส แต่ไม่ใช่ทิวฐิวิปลาส

ถ. และสัญญากับจิตตวิปลาส ในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ได้ไหม โดยที่ไม่มีทิวฐิเกิดร่วมด้วย

สุ. ขณะที่พอใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นโลกมูลจิต เพราะฉะนั้น วิปลาสมี ๔ คือ ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑ ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ๑ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ๑ ในสภาพที่ไม่งามว่างาม ๑

สำหรับพระโสดาบันละทิวฐิวิปลาส ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑ ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ๑ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ๑ ในสภาพที่ไม่งามว่างาม ๑

เพราะฉะนั้น พระโสดาบันละวิปัสสได้ ๘ ประเภท คือ ละทวิวิปัสสในอาการ ๔ คือ ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑ ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ๑ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ๑ ในสภาพที่ไม่งามว่างาม ๑

ละสัญญาวิปัสส ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ๑

ละจิตตวิปัสส ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน ๑

พระอนาคามีบุคคลสามารถดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น พระอนาคามีก็ละสัญญาวิปัสสและจิตตวิปัสสในสิ่งที่ไม่งามว่างาม แต่ท่านก็ยังมีกุศลจิต แม้ว่าจะไม่มีความติดข้องเยื่อใยยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ แต่จิตที่ติงามที่สงบจากอกุศลท่านมี เพราะฉะนั้น ท่านก็ยังมีความยินดีพอใจ ยังมีวิปัสสในสภาพที่เป็นทุกข์เพราะเกิดดับว่าเป็นสุข ต่อเมื่อใดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์จึงดับวิปัสสที่เห็นสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุขได้ ฉะนั้น เราก็ต้องเทียบเคียงได้ว่า ในเมื่อเราไม่ใช่พระอรหันต์บุคคลชั้นต่าง ๆ เราจะมีวิปัสสอย่างไรบ้าง ก็ต้องเทียบเคียงกับท่านเหล่านั้นว่า ขณะใดที่โทสมูลจิตเกิด โมหามูลจิตเกิด โลภมูลจิตเกิด โดยทวิวิปัสสไม่เกิดร่วมด้วย ขณะนั้นเป็นสัญญาวิปัสสและจิตตวิปัสส ต่อเมื่อใดมีความเห็นผิดเกิดร่วมด้วย ขณะนั้นก็มีทวิวิปัสสเพิ่มด้วย

ถ. ยังไม่เข้าใจ อาจารย์บอกว่าขณะที่จิตเป็นกุศล ขณะนั้นสัญญาและจิตไม่วิปัสส

ส. ถูกต้อง

ถ. ขณะที่ให้ทาน รักษาศีล จิตที่เป็นไปในทาน จิตที่เป็นไปในศีล ขณะนั้นสัญญาวิปัสสและจิตตวิปัสสไม่มีหรือ

ส. ไม่เกิด ต้องพิจารณาถึงสภาพธรรม ไม่ใช่ว่ามีอยู่ สภาพธรรมทุกอย่างที่จะเกิดขึ้นต้องอาศัยเหตุปัจจัยจึงเกิด ไฟในป่า ก่อนที่จะมีไฟไหม้ป่า มีป่าแต่ไม่มีไฟ

เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าขึ้น ไฟที่ไหม้ป่านั้นมาจากไหน ต้องมีปัจจัยจึงจะเกิดขึ้นได้ แต่ก่อนที่จะมีไฟไหม้ป่า ไม่เห็นปัจจัยที่จะทำให้ไฟป่าเกิด ต่อเมื่อมีไฟป่าเกิดขึ้นก็รู้ได้ว่าไฟป่าเกิดขึ้นเพราะมีปัจจัยจึงเกิดได้ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมแต่ละขณะให้ทราบว่าไม่ใช่มีอยู่แล้ว แต่มีปัจจัยให้สภาพธรรมประเภทใดเกิดขึ้น สภาพธรรมประเภทนั้นจึงจะเกิดขึ้นได้

เพราะฉะนั้น เจตสิกแต่ละชนิดแต่ละประเภทก็ดี รูปแต่ละชนิดแต่ละประเภทก็ดี จิตแต่ละชนิดแต่ละประเภทก็ดี ไม่ใช่มีอยู่แล้วและมาเกิดขึ้น แต่หมายความว่า มีเหตุปัจจัยเมื่อไร สภาพธรรมคือจิตประเภทนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น

ถ. เป็นเหตุเป็นปัจจัย ถ้าผมจะตีความอย่างเคร่งครัดว่า ผมไม่เจริญวิปัสสนาภาวนา ผมก็เจริญทาน ศีล ก็จะละวิปัสสนาได้หมด

ส. ไม่ได้

ถ. นั่นสิ ผมเข้าใจว่า ต้องวิปัสสนาแน่

ส. ละไม่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ในขณะที่นั้นเกิด

ถ. คือ ทานและศีลจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้วิปัสสนาเบาบางลงได้เหมือนกัน

ส. คนละขณะจิต ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นอกุศลจิตเกิดไม่ได้ เพียงเท่านี้ก็ต้องเห็นแล้ว ใช่มั้ย ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นอกุศลจิตเกิดไม่ได้ เพราะว่าโสภณเจตสิกทั้งหมดเกิดขึ้นร่วมกันทำกิจการงานขณะนั้นจึงเป็นกุศลจิต ขณะใดที่สติเกิด ขณะใดที่ศรัทธาเกิด ขณะใดที่หิริโอตตปปะเกิด ขณะนั้นอวิชชาจะเกิดไม่ได้ โลภะจะเกิดไม่ได้ โทสะจะเกิดไม่ได้

ถ. แต่ไม่ได้หมายความว่า จะละได้

ส. ไม่ได้หมายความว่า ละแล้ว แต่หมายความว่า สภาพธรรมแต่ละขณะเป็นธาตุแต่ละชนิดจริง ๆ อย่างหิริเป็นธาตุชนิดหนึ่ง โอตตปปะเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ศรัทธาเป็นธาตุชนิดหนึ่ง สติเป็นธาตุชนิดหนึ่ง แต่เวลานี้ธาตุเหล่านั้นอยู่ที่ไหนก็ต้องมีเหตุปัจจัย มีเหตุปัจจัยเมื่อไรธาตุเหล่านั้นจึงจะเกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น

ขณะใดมีธาตุที่เป็นอกุศลธาตุเกิด ขณะนั้นจิตก็เป็นอกุศล โดยที่กุศลเจตสิกหรือโสภณเจตสิกทั้งหมดจะเกิดไม่ได้เลย

แสดงให้เห็นว่า ขณะใดที่อวิชชาเกิด ขณะนั้นสติ หิริ โอตตัปปะ ศรัทธา เป็นต้น เกิดไม่ได้ และขณะใดที่มีปัจจัยที่ศรัทธาเกิด สติเกิด หิริเกิด โอตตัปปะเกิด โสภณเจตสิกเกิดร่วมกัน ขณะนั้นอวิชชาจะเกิดขึ้นทำกิจการงานไม่ได้

เพราะฉะนั้น จิตแต่ละขณะก็เหมือนกับเพียงชั่วขณะเดียวที่มีปัจจัยพร้อมก็เกิดขึ้นเป็นกุศล มีปัจจัยพร้อมก็เกิดขึ้นเป็นอกุศล เพราะเป็นแต่เพียงธาตุแต่ละชนิด

ถ้าจะวิเคราะห์ปัจจัยรูปธาตุโดยนัยของนักวิทยาศาสตร์ เขาก็สามารถย่อยและกระจายออกไปได้ว่ามีอะไรเกิดรวมกันบ้าง แต่เมื่อเป็นนามธาตุที่เกิดขึ้นชั่วขณะหนึ่งในขณะนั้นก็ต้องมีนามธาตุอื่นๆ ที่เป็นปัจจัย ได้แก่ เจตสิก ซึ่งเกิดกับจิต เมื่อมีเหตุปัจจัยที่โสภณเจตสิกจะเกิด โสภณเจตสิกก็เกิดร่วมกันทำกิจการงานโดยที่อกุศลเจตสิกจะเกิดในขณะนั้นไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น วิปัสสจึงมีในขณะที่เป็นอกุศลจิต ซึ่งควรจะได้พิจารณาความละเอียดของสภาพธรรมในชีวิตประจำวันที่ตั้งแต่เกิดจนตายไม่พ้นจากจิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ละขณะวนเวียนไปแต่ละวัน เดียวก็เห็น เดียวก็ได้ยิน เดียวก็ได้กลิ่น เดียวก็ลิ้มรส เดียวก็คิดนึก และก็เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา และก็คิดนึกเรื่องสิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหู และก็คิดนึกเรื่องสิ่งที่ปรากฏทางหู แต่ละภพแต่ละชาติหมุนเวียน และเรื่องก็เปลี่ยนไปตามภพตามชาติเท่านั้นเอง แต่สภาพธรรมจริง ๆ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่จะรู้ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ เพราะฉะนั้น ขอให้พิจารณาว่า วิปัสสจะเกิดในขณะไหน อย่างไร

เช่น ในชีวิตประจำวัน ขณะตื่นนอนหลับสนิทมีความเห็นผิดเกิดร่วมด้วยหรือเปล่า ขณะนั้น ขณะตื่นนอนหลับสนิท ไม่มีทิววิปัสส ไม่มีจิตตวิปัสส และไม่มีสัญญาวิปัสส เพราะว่าผู้ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ปฏิสนธิเป็นกามาวจรวิบากหรือ

มหาวิบาก เป็นผลของกามาวจรกุศลหรือมหากุศลที่เป็นไปในทาน ในศีล
เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

๑๘๘๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๓๒

เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ ว่า ขณะไหนที่วิปัสสะจะเกิด และขณะไหนที่ไม่ใช่วิปัสสะ เช่น ขณะที่นั่งนอนหลับสนิทสำหรับผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ จะพิจารณาหรือไม่พิจารณาตั้งแต่กำเนิดก็ตามแต่ ก็ไม่มีมีจิตกัมมวิญญูเกิดร่วมด้วย ไม่มีอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย

สัตว์ดิรัจฉานมีความเห็นผิดใหม่ในขณะที่นั่งนอนหลับสนิท ไม่มี สภาพธรรมต้องเป็นอย่างนั้น เปลี่ยนไม่ได้เลย ความเป็นจริงเป็นอย่างไรก็ต้องเป็นอย่างนั้น แต่จะเป็นวิปัสสะเมื่อตื่นและเริ่มเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง รู้โผฏฐัพพะบ้าง คิดนึกบ้าง

ขอให้พิจารณาวิธิจิตทางตา เวลาที่รูปารมณักระทบกับจักขุปสาท หรือวิธิจิตที่เกิดขึ้นรู้เสียงทางหู วิธิจิตที่เกิดขึ้นรู้กลิ่นทางจมูก วิธิจิตที่เกิดขึ้นลิ้มรสที่กระทบลิ้น วิธิจิตที่เกิดขึ้นรู้สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัส วิธิจิตที่คิดนึกว่าขณะไหนจะเป็นวิปัสสะ

ขณะที่จักขุปสาทเกิดมีอายุ ๑๗ ขณะ กระทบกับรูปารมณซึ่งมีอายุ ๑๗ ขณะ เวลาที่จักขุทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นเป็นขณะแรกซึ่งไม่ใช่ภวังค์ เพราะมีการรู้วาทารมณักระทบกับจักขุปสาท ในขณะนั้นเป็นกิริยาจิต ไม่ใช่กุศลจิต และไม่ใช่อกุศลจิต ขณะนั้นสัญญาวิปัสสะหรือยัง จิตตวิปัสสะหรือยัง ขณะที่เป็นจักขุทวาราวชชนจิต เพิ่งเป็นวิธิจิตแรกทีไรวาทารมณักระทบ ยังไม่เห็น เพียงรู้เท่านั้นชั่วขณะเดียว และก็ เป็นกิริยาจิต ขณะนั้นวิปัสสะหรือยัง ก็ยังไม่วิปัสสะ

แสดงให้เห็นถึงเรื่องของเจตสิกต่าง ๆ ที่เป็นธาตุแต่ละชนิดจริง ๆ ว่า ต้องเป็นอกุศลธาตุ ต้องเป็นเจตสิกที่เป็นฝ่ายอกุศลที่จะทำให้เกิดวิปัสสะขึ้น แต่ขณะที่ไม่ใช่อกุศลจิตยังไม่เป็นวิปัสสะ เพียงแต่รู้วาทารมณักระทบที่จักขุปสาท เมื่อ

จักขุทวารารมณ์จิตดับ จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นท่าทสสนกิจ เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ เพียงเห็น ทำกิจเห็นนิดเดียว ในขณะที่จักขุวิญญาณกำลังทำกิจเพียงเห็นนิดเดียวนั้นคือกิจของจักขุวิญญาณ เป็นวิบากจิต ขณะนั้นวิปัสสหรือยัง ยังไม่วิปัสส ทั้งสัญญาและจิตไม่วิปัสส เมื่อจักขุวิญญาณดับไปแล้ว สัมปฏิจฉันทจิตเกิด วิปัสสหรือยัง ยังไม่วิปัสสเหมือนกัน เพราะว่าสัมปฏิจฉันทจิตเป็นวิบากจิต ทำกิจรับอารมณ์ต่อจากจักขุวิญญาณ เพียงรับต่อเท่านั้นชั่วขณะเดียว ขณะนั้นยังไม่วิปัสส เมื่อสัมปฏิจฉันทจิตดับแล้ว สันตிரณจิตซึ่งเป็นวิบากจิตต้องเกิดขึ้นทำกิจพิจารณาอารมณ์ต่อจากสัมปฏิจฉันทจิต ชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น ขณะนั้นก็ยังไม่วิปัสส

เมื่อสันตிரณจิตดับแล้ว มโนทวารารมณ์จิตเกิดทางปัญจทวารทำไวญฐัพพนกิจ ก่อนชวนจิตจะเกิด เพียงทำกิจไวญฐัพพนะในขณะนั้น เป็นกิริยาจิต ชั่วขณะจิตเดียว ขณะนั้นยังไม่วิปัสส ต่อเมื่อมโนทวารารมณ์จิตซึ่งทำไวญฐัพพนกิจดับไปแล้ว อกุศลจิตเกิดเมื่อไร ขณะนั้นสัญญาวิปัสส จิตตวิปัสส และถ้าขณะนั้นมีความเห็นผิเกิดร่วมด้วย ก็เป็นทวิญฐวิปัสสด้วย

แต่ในวันหนึ่ง ๆ พิจารณาได้ว่า ความเห็นผิไม่ได้เกิดบ่อยเลย ส่วนใหญ่แล้วเป็นแต่เพียงสัญญาวิปัสสและจิตตวิปัสสเพราะว่ามีอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย ซึ่งอวิชชาที่เกิดขึ้นพร้อมกับโลภมูลจิต โทสมูลจิต โมหมูลจิตในขณะนั้น นอกจากอวิชชา ก็มีธาตุอื่น ๆ ซึ่งเป็นเจตสิกต่าง ๆ เช่น อหิริกาตุ อโนตตปปาธาตุ อุทัจจธาตุ เหล่านี้เป็นเจตสิกแต่ละชนิด ซึ่งมีเหตุปัจจัยก็เกิดและดับ ขณะนั้นก็วิปัสส

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สภาพธรรมเกิดเพราะมีเหตุปัจจัย และเป็นแต่เพียงธาตุแต่ละชนิดซึ่งอาศัยกันเกิดและดับ ถ้าเป็นอกุศลจิตก็มีอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย พร้อมทั้งสัพพจิตตสาธารณเจตสิก คือ ผัสสะก็เป็นอกุศล เวทนาก็เป็นอกุศล สัญญา เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์ มนสิการ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวง เป็นอกุศลทั้งหมด ในขณะที่เกิดกับอกุศลจิต

ปกิณณกเจตสิกก็เป็นอกุศลด้วย เพราะว่ามันออกจากทวิญฐวิญญูญาณ ๑๐ ดวง จิตอื่น ๆ ต้องมีปกิณณกเจตสิกเกิดร่วมด้วย คือ ต้องมีวิตกเจตสิก วิจาร์เจตสิก

อธิโมกขเจตสิก วิริยเจตสิก ปีติเจตสิก จันทเจตสิกเกิดร่วมด้วย เว้นตามสมควร เช่น ถ้าเป็นโมหมูลจิต ก็เว้นจันทเจตสิก ถ้าขณะนั้นจิตเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนาก็เว้น ปีติเจตสิก

แสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมไม่มีใครไปจัดสรร หรือทำอะไรได้เลย เป็นสิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงพร้อมทั้งเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้สภาพธรรมแต่ละอย่างเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาไม่ใช่ทำอย่างอื่นเลย เพียงแต่เข้าใจให้ถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ไม่ว่าจะกำลังเห็นในขณะนี้ ก็ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงธาตุชนิดหนึ่ง เป็นสภาพรู้ชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นเห็น คือ รู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ในขณะที่ได้ยินเกิดขึ้นก็รู้ตามความเป็นจริงตามปกติว่า สภาพที่กำลังได้ยินในขณะนี้ เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นธาตุรู้เสียง อาศัยเจตสิกต่าง ๆ ซึ่งเป็นธาตุต่าง ๆ เกิดขึ้นพร้อมกันทำกิจและดับไปเท่านั้นเอง จึงจะเข้าถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ถ้าแสดงถึงสภาพของวิจิตรวาทะหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้น ขณะไหนเป็นวิปัสส ขณะไหนไม่วิปัสส ย้อนกลับมาที่ ขณะที่กุศลจิตเกิด วิปัสสหรือไม่วิปัสส ต้องมีเหตุผล ต้องเป็นความเข้าใจ วิปัสสหรือไม่วิปัสส ในขณะที่กุศลจิตเกิด

เห็นด้วยไหมที่มีท่านที่ตอบว่า ไม่วิปัสส

ถ้ายังไม่เข้าใจ ขอให้คิดถึงขณะที่นอนหลับ ขณะนั้นวิปัสสหรือไม่วิปัสส

ขณะที่เห็นและอกุศลจิตเกิด วิปัสสหรือไม่วิปัสส วิปัสส

ขณะที่เห็นและอกุศลจิตเกิด วิปัสสหรือไม่วิปัสส ไม่วิปัสส ไม่อย่างนั้น จะต้องวิปัสสไปหมด ถ้าอะไร ๆ ก็วิปัสสหมดแม้กุศล จะไปละวิปัสสได้อย่างไร ต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า ขณะที่เห็นอกุศล วิปัสส ขณะที่เห็นกุศล ไม่วิปัสส เพราะมีกุศลเกิด เช่น โสภณเจตสิกต่าง ๆ เป็นธาตุแต่ละชนิดที่เกิดขึ้นร่วมกันทำกิจ ซึ่งวิปัสสเกิดไม่ได้ในขณะนั้น เพราะเมื่อมีสติจะวิปัสสได้อย่างไร เมื่อมีศรัทธา

เมื่อมีหิริ เมื่อมีโอตตปปะ เมื่อมีโสภณสาธารณเจตสิกอื่น ๆ อีกมากซึ่งเกิดขึ้นร่วมกัน ทำกิจการงานเพื่อที่จะเป็นกุศล เป็นฝ่ายดี เพราะฉะนั้น จะวิปัสสนาไม่ได้ แต่ถ้าเข้าใจว่า วิปัสสนาไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ก็ไม่มีทางที่จะละวิปัสสนาได้

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งสงสัยว่า เพียงเห็นชั่วขณะสั้น ๆ จะเป็นโลภะหรือโทสะ ได้อย่างไร คือ ความคิด ความสงสัยของแต่ละท่านไม่ได้หมดไปเพียงจากการฟัง แต่จะต้องอาศัยการพิจารณา การไตร่ตรอง จนกระทั่งเป็นความเข้าใจจริง ๆ ของท่าน เพราะว่าชั่วขณะสั้น ๆ ที่เห็นและเป็นโลภะ เป็นโทสะ ไม่น่าจะเป็นไปได้ บางคนก็บอกว่า เพียงเห็นเท่านั้นยังไม่รู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร จะเป็นโลภะ เป็นโทสะ ได้อย่างไร แต่ท่านก็พิจารณาถึงธรรมที่ท่านได้ยินได้ฟังทบทวนไปทวนมา ก็สามารถเข้าใจได้ว่า เพราะว่าสภาพธรรมที่เป็นรูปก็ดี เสียงก็ดี กลิ่นก็ดี รสก็ดี โผฏฐัพพะก็ดี ต่างกัน ไม่ใช่เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น เมื่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะต่างกัน ก็จำแนกออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ รูปที่ดี ที่น่าดู ที่สวยงาม ที่ประณีตก็มี รูปที่ไม่น่าดู ไม่สวยงาม ไม่ประณีตก็มี เสียงที่น่าฟังก็มี เสียงที่ไม่น่าฟังก็มี กลิ่นที่หอมก็มี กลิ่นที่เหม็นก็มี รสที่อร่อยกลมกล่อมก็มี รสที่ไม่อร่อยไม่กลมกล่อมก็มี โผฏฐัพพะที่หยาบกระด้างก็มี โผฏฐัพพะที่อ่อนนุ่มละมุนละไมทำให้เกิดความสบายก็มี เมื่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นสภาพที่ต่างกันอย่างนี้ จึงเป็นปัจจัยให้ขณะใดก็ตามที่แม้เพียงเห็น เท่านั้น แต่สิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ก็เป็นเหตุให้อกุศลธาตุทั้งหลายเกิดขึ้น ยินดีพอใจในสิ่งนั้นได้ เป็นโลภมูลจิตเกิดขึ้น หรือถ้าเป็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ก็เป็นปัจจัย ให้ความขุ่นเคืองใจ ความไม่สบายใจเกิดขึ้นเป็นโทสมูลจิตได้

แสดงให้เห็นว่า แม้จะได้ฟังเรื่องของอิฏฐารมณ์ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่น่าพอใจ และอนิฏฐารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ไม่น่าพอใจ ได้ฟังเรื่องของ กุศลวิบาก อกุศลวิบาก แต่ก็ต้องใคร่ครวญพิจารณาจนกระทั่งเป็นความเข้าใจของตนเอง

เพราะฉะนั้น การฟังธรรมที่จะตอบว่าเป็นกุศล ก็ยาก เพราะต้องเป็นผู้ที่รู้จักจิตใจของตนเองในขณะที่กำลังฟังพระธรรมว่า ฟังแล้วเกิดความเข้าใจ มีศรัทธา มีความสนใจเห็นประโยชน์ว่า พระธรรมจะทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่เคยรู้ และเคยเข้าใจผิด เคยยึดถือว่าเป็นเรา เคยยึดถือว่าเป็นของเราให้ถูกต้องขึ้น ถ้าขณะนั้นศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจของตนเองอย่างนี้ ขณะนั้นก็ปัญญา และเป็นกุศล แต่ถ้าเป็นผู้ที่ศึกษาธรรมแบบเพลินไปกับเรื่องราวของจิตมีเท่าไร เจตสิกมีเท่าไร ก็เป็นชื่อ เป็นเรื่องทั้งหมด

อย่างชาวต่างประเทศหรือชาวต่างชาติที่ศึกษาพระอภิธรรม เขามีความสนใจว่า พระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นคือพระอภิธรรมมีอะไรบ้าง เขาก็ศึกษาเรื่องของจิต เรื่องของเจตสิก แต่ขอให้พิจารณาดูการศึกษาแม้พระอภิธรรมของผู้ที่มีความเห็นอื่น หรือมีความเชื่ออย่างอื่น จะศึกษาเหมือนคณิตศาสตร์ คือ สามารถรู้ว่าจิตมีกี่ประเภท มีจำนวนเท่าไร เจตสิกมีกี่ประเภท มีจำนวนเท่าไร จิตนี้มีเจตสิกอะไรเกิดร่วมด้วย เป็นความเพลิดเพลินไปกับเรื่องราวบัญญัติ แต่ขณะนั้นไม่ได้รู้ประโยชน์เลยว่า แท้ที่จริงแล้วการศึกษาเรื่องจิต เรื่องเจตสิก ก็เพื่อรู้จักตนเองตามความเป็นจริง ในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน คือ ชีวิตที่เป็นไปทุกขณะนั่นเอง

เพราะฉะนั้น แม้แต่ผู้ที่ศึกษาพระอภิธรรม ก็ควรที่จะได้ทราบ ว่า เพลินไปกับ เรื่องราว เรื่องบัญญัติ ศึกษาเหมือนคณิตศาสตร์ เหมือนฟิสิกส์ เหมือนคอมพิวเตอร์ หรือเหมือนอะไร หรือว่าศึกษาเพื่อพิจารณาจนกระทั่งเป็นความเข้าใจของตนเอง ที่จะเข้าถึงลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ยินได้ฟัง

มีท่านผู้ฟังอีกท่านหนึ่ง ท่านได้ฟังเรื่องนามธรรมรูปธรรม และท่านเป็นผู้ที่ ศึกษาพระอภิธรรมด้วย แต่ท่านก็ยอมรับว่า เป็นการยากเหลือเกินที่จะเข้าถึงหรือรู้ หรือเข้าใจลักษณะของนามธรรม เพราะสามารถพูดตามได้ว่า ขณะที่กำลังเห็น ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่รูปธรรม ไม่ใช่เย็น ไม่ใช่ร้อน ไม่ใช่อ่อน ไม่ใช่แข็ง ไม่ใช่ตึงไหว ไม่ใช่เปรี้ยว ไม่ใช่หวาน ไม่ใช่เค็ม ไม่ใช่เผ็ด เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ ฟังมาเป็นหลายปี ศึกษาพระอภิธรรมด้วยเป็นเวลานาน และท่านก็เคยสอน

พระอภิธรรมระยะหนึ่ง แต่ท่านก็บอกว่า ยังไม่สามารถรู้ลักษณะจริง ๆ ของธาตุรู้ของนามธรรมได้ จนกระทั่งวันหนึ่ง ขณะที่ท่านกำลังนั่งรถกลับจากวัดแห่งหนึ่ง ท่านก็คิดว่า ถ้าในขณะที่ท่านนั่งรถไปและเกิดอุบัติเหตุ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาที่ท่านกำลังเห็นในขณะนี้จะมีอีกเลย ขณะนั้นท่านเข้าใจถึงลักษณะของสภาพรู้ธาตุที่กำลังเห็น

คือ หลังจากที่ฟังแล้ว พิจารณา ไตร่ตรอง เทียบเคียงจนกระทั่งปัญญาความเข้าใจเกิดขึ้นในขณะที่กำลังนั่งรถและรู้สึกตัวว่า ถ้าเพียงแต่เกิดอุบัติเหตุและตาบอด สภาพนามธรรมที่กำลังเห็นสิ่งต่าง ๆ ในขณะนี้จะมี เพราะฉะนั้น นี่คือนามธรรม ขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้เห็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้

แสดงให้เห็นว่า สภาพธรรม ต้องอาศัยการฟังและการพิจารณาจนกระทั่งค่อย ๆ เข้าใจขึ้น และขณะใดก็ตามที่กำลังเห็นและมีวิริยะคือความเพียรที่จะรู้ที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมให้ตรงตามที่ได้ศึกษาแล้ว เช่น กำลังเห็นเป็นนามธรรม ศึกษาว่าอย่างนี้ และขณะนั้นก็กำลังเห็น ความเข้าใจในขณะที่กำลังเห็นและรู้ว่าจะกำลังเห็น ลักษณะเห็นนี้เป็นสภาพรู้ ขณะนั้นเป็นสติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานไม่ใช่การที่จะไปทำ หรือจะไปปฏิบัติ แต่เป็นการเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงตามความเข้าใจเรื่องราวของสภาพธรรมที่เคยฟังและเคยเข้าใจมาแล้ว และควรที่จะได้รู้ชัดจริง ๆ ว่า แม้ปัญญาที่จะเจริญขึ้น ก็ต้องเป็นความเข้าใจของท่านเองที่จะรู้ว่า ปัญญาไม่ใช่รู้อย่างอื่น แต่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังมีทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้

ถ้าขณะที่กระทบสัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีลักษณะที่แข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน และมีความเพียรที่จะรู้ในลักษณะของสภาพที่กำลังรู้สิ่งที่แข็ง เพราะว่ามีแข็งปรากฏก็ต้องมีสภาพที่กำลังรู้สิ่งที่แข็ง ในขณะนั้นที่กำลังเพียรที่จะรู้ว่า เป็นอาการรู้เป็นลักษณะรู้ ขณะนั้นคือสติปัฏฐาน เป็นหนทางที่จะทำให้วิปัสสนาญาณเกิด ไม่ใช่ไปทำอย่างอื่นเลย

นี่เป็นความเข้าใจถูกต้องตั้งแต่เบื้องต้นที่จะต้องรู้ว่า แท้ที่จริงปัญญาอย่างสูงสุด คือ วิปัสสนาญาณ จะต้องเริ่มจากการเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั่นเอง และในขณะที่เห็นยังไม่รู้ว่าเป็นนามธรรม แต่เมื่อฟังบ่อย ๆ ก็เกิดระลึกและค่อย ๆ รู้ขึ้น ขณะนั้นก็พร้อมด้วยวิริยะ คือ ความเพียร พร้อมด้วยสัมปชัญญะ พร้อมด้วยสติ ที่จะค่อย ๆ รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้

๑๘๘๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๓๒

ผู้ฟัง ที่อาจารย์พูดเมื่อกี้ว่า ผู้ที่ศึกษาอภิธรรม เกือบจะถึงขั้นแตกฉานแล้ว หรือเอาไปพูดได้ จำได้ว่าเป็นอย่างไร แต่เขาก็ไม่เข้าใจว่าอาการรู้คืออะไร เพราะว่า ยังไม่ประจักษ์แจ้งกับเขา และช่วงก่อนหน้านี้ อาจารย์สมพรได้บรรยายคำว่า ธาตุ ซึ่งโดยพยัญชนะก็แปลว่า สภาวะ และสภาวะท่านก็แยกไปว่า สูญจากสัตว์ สูญจากบุคคล ก็คือธาตุรู้นั่นเอง ทำให้เกิดความแจ่มแจ้งขึ้นมาอีกว่า ธาตุรู้ก็คือสภาวะธรรม เพราะธาตุก็แปลว่า สภาวะ

ศึกษามาทั้งพยัญชนะต่าง ๆ ธาตุรู้ อาการรู้ สภาพรู้ แต่ตัวจริง ๆ คืออะไร และอาจารย์ก็เคยพูดว่า นามธรรมระลึกได้ยากกว่ารูปธรรม โอกาสที่จะระลึกได้ นามธรรม อาการรู้ สภาพรู้ ซึ่งผมก็ยืนยันว่า ยากจริง ๆ ผมเองวันหนึ่งมองไปที่ทีวี เขากำลังมีภาพ มองไปว่าอาการรู้ หูเราไม่ได้ รู้ได้ทางตาเท่านั้น เป็นอาการ แต่ส่วนมากจะไประลึกที่รูปธรรม นาน ๆ จึงจะไประลึกที่นามธรรมบ้าง ซึ่งยาก

มีครั้งหนึ่งประมาณ ๒ - ๓ เดือนมานี้ คุณแม่ผมป่วยและถึงแก่กรรม แต่ผมก็ไม่เดือดร้อนอะไร เพราะผมก็ทำใจมานานแล้ว ผมไปถึงพี่สาวก็ให้ขึ้นไปดู ผมก็บอกว่าไม่ขึ้น แต่สักพักผมก็ขึ้นไป เมื่อผมเปิดเห็นสภาพศพก็มีความรู้สึก ว่า สภาพรู้ของท่านทางตาหมดแล้ว ไม่มี และก็มีการพิจารณาธรรมต่อไปว่า สภาพรู้ ทั้งหมดของท่านหมดไปแล้ว สิ่งที่ปรากฏทางหูของท่านก็ไม่มีแล้ว สิ่งที่ปรากฏทางตา ของท่านก็ไม่มีแล้ว เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับผม ซึ่งผมคิดว่า อาการรู้ สภาพรู้ ทางตา คงจะมีอะไรที่ลึกซึ้งต่อไปอีก เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแล้วว่า เป็นเรื่องลึกซึ้ง ยากมาก

ส. เพราะฉะนั้น ทุกคนจะต้องอบรมเจริญปัญญา และต้องอาศัยวิริยะ ความเพียรจริง ๆ ในการที่จะค่อย ๆ พิจารณาสภาพธรรม และฟังพระธรรมไปเรื่อย ๆ ซึ่งทุกท่านก็คงจะทดสอบวิริยะของท่านได้ เพราะถ้าปราศจากวิริยะแล้ว ปัญญาเจริญ ไม่ได้ เพราะฉะนั้น วิริยะจึงเป็นบารมีที่ขาดไม่ได้เลยในการรู้ลักษณะของสภาพธรรม ตามความเป็นจริง หรือแม้แต่ในการที่จะเข้าใจธรรม ซึ่งท่านผู้ฟังอาจจะสังเกตได้จาก ญาติสนธิมิตรสหายแต่ละท่านว่า มีวิริยะในทางกุศลมากหรือน้อย

สำหรับการทดสอบวิริยะในทางกุศล จะพิจารณาได้ว่า ตัวท่านเองหรือ ญาติมิตรสหายของท่านเป็นผู้ที่พอใจแล้วในกุศลขั้นใด เพราะว่าบางคนก็พอใจเพียง กุศลขั้นทาน ท่านคิดว่าพอแล้ว กุศลขั้นทานนี้ก็ดีแล้ว นั่นก็แสดงให้เห็นถึงวิริยะว่า มีวิริยะเพียงแค่นี้หรือขั้นไหน เพราะว่ากุศลเพียงขั้นทานเท่านั้นยังไม่พอ บางคนก็มีวิริยะคือมีความเพียรที่จะเป็นกุศลขั้นศีลด้วย แม้แต่ศีล ๕ ซึ่งไม่สมบูรณ์ ก็มีวิริยะ เพิ่มขึ้นที่จะละให้สมบูรณ์ขึ้นในข้อ ๑ ในข้อ ๒ ในข้อ ๓ ในข้อ ๔ ในข้อ ๕ ซึ่งก็มี โอกาสที่จะพลาดพลั้งเพราะว่ายังเป็นผู้ที่มีอกุศล แต่วิริยะความเพียรในกุศล ก็ควรที่จะเพิ่มขึ้นด้วย ไม่ใช่ว่าปล่อยไป นี่ก็แสดงให้เห็นถึงกำลังของวิริยะในทางกุศล ว่า แม้ในขั้นศีล เพิ่มขึ้นบ้างไหม

สำหรับผู้ที่ไม่นอกจากจะมีวิริยะในกุศลขั้นทาน ขั้นศีล ก็ยังฟังพระธรรมด้วย แต่บางท่านก็บอกว่า ท่านขอฟังที่ง่าย ๆ เบา ๆ และเพียงขั้นพระสูตรก็พอ นี่ก็ทดสอบ วิริยะของแต่ละท่านว่าเพิ่มขึ้นไหม และบางท่านที่แม้ได้ฟังพระธรรมเรื่องของนามธรรม และรูปธรรม ท่านก็ยังบอกว่า ท่านไม่ยอมจำบาลี

ไม่ควรจะเข้าใจว่า ต้องจำคำบาลี แต่ต้องเข้าใจความหมาย อรรถ และ ลักษณะของสภาพธรรมของคำบาลีนั้นให้ถูกต้องแจ่มแจ้ง ไม่ใช่เพียงแต่จะท่องหรือจำ แต่ต้องเป็นวิริยะที่จะพยายามฟัง พิจารณาให้เข้าใจความหมาย ในอรรถ ในลักษณะ สภาพธรรมของคำบาลีนั้น เช่น คำว่า ธรรม จะบอกว่าเป็นภาษาไทยหรือภาษาบาลี คนที่ไม่ยอมจำบาลี ภาษาไทยเราก็ใช้กันมาก คนไทยทุกคนก็ใช้คำนี้ แต่ปัญหาคือ ควรจะใช้โดยเข้าใจความหมายที่แท้จริงของคำนั้นด้วย เช่น คำว่า ธรรม เคยเข้าใจว่า

อย่างนี้ หรือเคยเข้าใจว่าอย่างนั้น แต่ความหมายอื่นที่เพิ่มขึ้น เช่น ไปฟังธรรม ก็เข้าใจว่าไปฟังพระธรรมเทศนา คำสอนที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องอะไร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรม คือ เรื่องของสภาพธรรมทุกอย่างที่มีจริง เพราะฉะนั้น ไม่เว้นอะไรเลย ดังนั้น คนที่จะเข้าใจธรรม ก็คือว่า แม้แต่แข็งก็ระลึกได้ว่าเป็นธรรม คือ สิ่งที่มีจริงทั้งหมดที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน รสเปรี้ยวขณะที่กำลังลิ้มก็รู้ว่าเป็นธรรม กำลังลิ้มรส สภาพที่รู้รสก็เป็นธรรม แม้แต่รสก็เป็นธรรม เสียงในขณะนี้ก็เป็นธรรม เพราะฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นธรรม

ไม่ต้องท่อง แต่เข้าใจอรรถ เข้าใจความหมายของคำที่เคยได้ยินได้ฟัง และภาษาบาลีคนไทยก็ใช้มาก ใช้บ่อยจนเกือบไม่ใช่ภาษาแปลกหน้า เป็นภาษาที่เคยได้ยินได้ฟัง แต่ความเข้าใจยังไม่ชัดเจน และยังไม่เข้าถึงอรรถของธรรมนั้น ๆ

นอกจากจะเข้าใจคำว่า ธรรม ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริงแล้ว ยังมีคำว่า สังขาร ซึ่งคนไทยที่จะไม่เคยได้ยินคำว่า สังขาร ก็คงจะเป็นไปไม่ได้ นอกจากเด็กเล็ก ๆ แต่ถ้าเติบโตขึ้นก็ได้ยินคำว่า สังขาร ที่ใช้กันในภาษาไทย แต่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า คำว่า สังขาร หมายถึงสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น สภาพธรรมใดก็ตามที่กำลังปรากฏ หมายความว่าสภาพธรรมนั้นเกิดขึ้นแล้วจึงปรากฏ เช่น เสียง ขณะที่ไม่มีเสียง เงียบ แต่ขณะที่เสียงเกิดขึ้น ต้องมีเหตุมีปัจจัย เสียงจึงเกิดได้

เพราะฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีที่เกิเกิดขึ้นปรากฏนั้น เป็นสังขารธรรม เพราะว่า เป็นสภาพธรรมที่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้นได้ เพียงแต่ถ้าไม่ได้ศึกษา ให้ละเอียดยิ่งขึ้นก็ไม่สามารถรู้ว่า ปัจจัยอะไรที่ทำให้รูปเกิด ทำให้เสียงเกิด ทำให้กลิ่นเกิด ทำให้รสเกิด ทำให้สุขเกิด ทำให้ทุกข์เกิด ทำให้ความคิดที่เป็นกุศลหรืออกุศลเกิด ซึ่งจะทำให้เข้าใจความหมายที่กว้างขึ้นและถูกต้องของคำว่า สังขารธรรม

การศึกษาธรรม ไม่ใช่เพียงแต่ไปจำคำใหม่ แต่เข้าใจคำที่เคยได้ยินได้ฟัง อยู่แล้วให้ถูกต้องว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นสังขารธรรมทั้งหมด อะไรก็ตามที่

เกิดขึ้นไม่ว่านามธรรมหรือรูปธรรม โลกะก็เป็นสังขารธรรมเพราะเกิดขึ้น โทสะก็เป็นสังขารธรรมเพราะเกิดขึ้น กลิ่นก็เป็นสังขารธรรมเพราะเกิดขึ้น แข็งก็เป็นสังขารธรรมเพราะเกิดขึ้น

แต่ส่วนใหญ่ความเข้าใจของเราซึ่งเข้าใจผิดมาก่อน เป็นเครื่องกั้นไม่ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เช่น แข็ง เราอาจจะเข้าใจว่ามีอยู่แล้ว เมื่อกระทบสัมผัสก็รู้แข็ง แต่ความจริงแม้แข็งในขณะนี้ไม่ใช่ว่ามีอยู่แล้ว เพราะว่าแข็งเกิดแล้วก็ดับ มีปัจจัยให้แข็งเกิดแล้วก็ดับ แต่ไม่ประจักษ์การเกิดดับของแข็ง เพราะฉะนั้น ในขณะที่แม้จะกระทบหรือไม่กระทบก็ตาม แข็งก็เกิดและดับแต่เวลาที่กระทบ ทำไมแข็งไม่ดับ และบอกว่าแข็งเกิดแล้วดับด้วย แต่เมื่อไม่รู้ว่แข็งเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งไม่ใช่ตัวตน และสภาพที่รู้แข็งก็ไม่ใช่แข็งเป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง เมื่อปัญญาไม่ถึงขั้นรู้ความต่างกันของแข็งและรู้แข็งที่จะประจักษ์ว่าแม้ในขณะที่กำลังกระทบสัมผัสแข็ง แข็งก็เกิดปรากฏแล้วก็ดับ และก็เกิดปรากฏแล้วก็ดับ จึงทำให้เข้าใจว่ามีแข็งอยู่ตลอดเวลา และเมื่อกระทบสัมผัสขณะใดก็มีสภาพที่รู้แข็งขณะนั้น นี่เป็นการเข้าใจสภาพธรรมผิด เพราะถ้าเข้าใจสภาพธรรมถูกต้องจริงๆ ต้องไม่มี แล้วมี นั่นจึงถูก เช่น เสียง ไม่มี แล้วเกิดมีขึ้นและดับไป นั่นจึงจะถูก และไม่ใช่ว่าเฉพาะเสียง ทุกอย่างทั้งรูปธรรมและนามธรรมมีอายุที่สั้นมาก เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป

เพราะฉะนั้น ทั้งหมดที่เกิดขึ้นเป็นสังขารธรรม ต้องจำหรือต้องท่องไหม ไม่ต้องเลย เพียงแต่เข้าใจความหมายของคำที่เคยได้ยินแล้วเท่านั้นเอง

ถ้าจะเพิ่มอีกสักคำหนึ่งก็ไม่ยาก แต่ผู้ที่ยังใหม่ต่อธรรมอาจจะไม่ได้ยินคำนี้เลย คือ คำว่า สังขตธรรม หมายถึงสภาพธรรมที่เกิดดับ เพราะฉะนั้น ความหมายของสังขตธรรมกับสังขารธรรมก็เหมือนกัน จะใช้คำไหนก็ได้ แต่เมื่อใช้คู่กันก็ประกอบกันให้รู้ว่า สภาพธรรมใดที่เกิดขึ้น สภาพธรรมนั้นต้องมีเหตุปัจจัย คือ มีสังขารปรุงแต่งจึงเป็นสังขารธรรม และสภาพธรรมที่มีสังขารปรุงแต่งให้เกิด ไม่ยั่งยืน อย่าเข้าใจว่ามีสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดที่เกิดแล้วจะยั่งยืน แต่สภาพธรรมทุกอย่างเกิดแล้ว

ก็ดับไปอย่างรวดเร็ว ลักษณะอาการของสังขารธรรมที่เกิดดับนั้นเป็นสังขตะ คือ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ก็ไม่ต้องท่องอีกเหมือนกัน เพียงแต่เพิ่มคำในภาษาไทย ซึ่งตามปกติภาษาไทยเราก็มีคำที่เพิ่มขึ้นบ่อย ๆ เช่น ชื่อ ขณะนี้ก็มีชื่อแปลก ๆ ภาษาบาลีก็เพิ่มขึ้น ชื่อคน ทำไมเรายังจำชื่อที่แปลกนั้นได้ ทั้ง ๆ ที่ก็ไม่ใช้ชื่อภาษาไทย

คำว่า สังขตะ ก็เป็นคำหนึ่งที่แปลกและใหม่สำหรับคนที่ยังไม่เคยได้ยิน ได้ฟังมาก่อน แต่เมื่อเข้าใจความหมายแล้ว จะจำคำนี้อีกสักคำหนึ่งก็คงจะไม่น่ายาก เพียงแต่เป็นวิริยะที่จะเข้าใจ พิจารณาและจำคำในภาษาบาลี เพราะถ้าไม่มีภาษาหนึ่ง ซึ่งเป็นภาษาสากลของพระพุทธศาสนา ต่างคนต่างใช้ภาษาที่ไม่ตรงกัน ความหมาย ก็จะเคลื่อน ไม่ตรงกัน แต่ถ้ามีภาษาหนึ่งสำหรับพระธรรมโดยเฉพาะ และมีการแปลสู่ภาษาอื่น ก็ย่อมย้อนกลับไปสู่ภาษาเดิมได้ ความหมายก็ไม่เปลี่ยนแปลง

การศึกษาและพิจารณาพระธรรมจนกระทั่งเข้าใจจะทำให้เริ่มรู้ว่า ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ สัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาสมากมายเหลือเกิน แต่ถ้าไม่ระลึกหรือไม่พิจารณาจนกระทั่งเข้าใจวันนี้อาจจะไม่เห็นวิปลาสเลย เพราะฉะนั้น การที่จะฟังพระธรรมและพิจารณาจนกระทั่งเข้าใจ จะต้องพิจารณาถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เคยได้ฟังแล้วด้วย เช่น เมื่อได้รู้เรื่องของวิปลาสก็ควรที่จะระลึกได้ว่า วันนี้มีวิปลาสมากแค่ไหน

คงจะไม่มีใครบอกว่า วันนี้ไม่มีสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส เพราะว่า ขณะใดก็ตามที่อกุศลจิตเกิด ขณะนั้นสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส เพราะฉะนั้น ในวันนี้วิปลาสต้องมีมาก เพียงแต่จะรู้หรือไม่รู้เท่านั้นว่า ในขณะนั้นวิปลาสหรือเปล่า

ถ้าจะเปรียบเทียบกับข้อความที่ว่า ผู้ที่มีสัญญาวิปลาสเหมือนทารกที่ยังไม่รู้เดียงสา คือ เหมือนเด็กอ่อนที่ไม่รู้ความ คือ ไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะถ้าในขณะที่กำลังเห็นภาพเขียน และนึกถึงบุคคล สถานที่ เรื่องราวต่าง ๆ ที่มีปรากฏในภาพนั้น ภาพเขียนที่ปรากฏเป็นแต่เพียงสีต่าง ๆ แต่ก็สามารถทำให้วิปลาสเกิดขึ้นเห็นไปตามลักษณะของสีนั้นต่าง ๆ ว่า ในขณะนั้นเป็นภาพของบุคคล

หรือเป็นเรื่องราว เป็นสถานที่ต่าง ๆ ในขณะนั้นถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ระลึกรู้ว่า ขณะที่กำลังเห็นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งมีจริง ๆ เหมือนในขณะนี้ คือ มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ว่าจะเห็นอะไรทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ในขณะที่ยังไม่รู้เรื่องราว บัญญัติต่าง ๆ ในขณะนั้นไม่ใช่มีแต่จิตที่นึกเรื่องราวต่าง ๆ ยังมีจิตเห็นอีก เพราะว่า เห็นแล้วก็คิด แล้วก็เห็น แล้วก็คิด เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานในขณะนั้นสามารถ รู้ลักษณะของเห็นซึ่งเป็นสภาพรู้ และในขณะที่วิปัสสนาไปเพราะเมื่อมีเหตุที่จะให้วิปัสสนา อุกุศลซึ่งเป็นวิปัสสนาก็เกิด อาจจะมีมโนคติพอใจในรูปที่เห็น แต่ก็ยังมีเห็นเกิดอีก

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานสามารถระลึกรู้ลักษณะของสภาพที่กำลังเห็น ซึ่งเป็นธาตุรู้ว่าเป็นแต่เพียงธรรมชนิดหนึ่ง และขณะที่เป็นไปกับเรื่องราวหรือบุคคล ในรูปภาพเขียนที่ปรากฏ เกิดความสุข ความทุกข์ ความพอใจ ไม่พอใจ สติปัฏฐาน ก็สามารถระลึกรู้ลักษณะของเวทนา ความรู้สึกในขณะนั้น ซึ่งสภาพธรรมปรากฏเพียงชั่วขณะสั้น ๆ และหมดไป

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานสามารถระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทุกชนิด สืบต่อกันได้ แม้ในขณะนั้นจะมีวิปัสสนา คือ มีอกุศลจิตซึ่งชอบหรือไม่ชอบ โสมนัส หรือโทมนัสในภาพเขียน ในรูปภาพที่ปรากฏ แต่เมื่อเป็นลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ สติปัฏฐานก็สามารถรู้ได้ว่า ขณะใดไม่วิปัสสนา เพราะว่ากำลังรู้ลักษณะของ สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน และขณะใดวิปัสสนา คือ เป็นสุข เป็นทุกข์ โทมนัส โสมนัส กับสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

ภาพเขียนก็ไม่ต่างกับในขณะนี้ ถ้าจะเขียนถึงคน ๒๐ คน ๓๐ คน ก็ต้องมีหน้า มีเสื้อผ้า มีอิริยาบถ มีอากัปภิกิริยาต่าง ๆ ฉะนั้น ในขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ก็เหมือนอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ไม่ใช่แต่วิปัสสนาในขณะที่ดูภาพเขียน ถ้าเป็นปัญญาจริง ๆ ก็สามารถรู้ได้ว่า ขณะใดที่ไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงและอกุศลจิตเกิด ขณะนั้นเป็นวิปัสสนา แต่แม้กระนั้นสติปัฏฐานก็สามารถรู้ความจริงของวิปัสสนาได้

นี่คือการที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะว่ารู้สภาพธรรมทุกอย่างตรงตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

มีฉะนั้นแล้วไม่มีทางที่จะละคลายอกุศลที่ยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

แสดงให้เห็นว่า การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่มีความต่างกันเลย ไม่ว่าในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งถ้าเป็นอย่างนี้ก็จะทำให้อกุศลเจริญขึ้น เมื่อสามารถรู้ความจริงว่า ขณะใดวิปัสสา ขณะใดไม่วิปัสสา ไม่ว่าจะ เป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย ขณะใดที่เห็นแล้วรัก แล้วชัง แล้วริษยา แล้วผูกโกรธ หรือมีมานะ ลำคัญตน ก็ควรจะระลึกได้ว่า ถึงขนาดนั้นแล้วจะวิปัสสามากสักเพียงไหน คือ ไม่ใช่เพียงเห็นแล้วผ่านไป หรือเห็นแล้วเกิดพอใจไม่พอใจเพียงเล็กน้อย แต่ถึงกับผูกโกรธบ้าง อาฆาตบ้าง ริษยาบ้าง มีความลำคัญตนบ้าง แสดงว่าวิปัสสามีกำลังเพิ่มขึ้น และก็เป็นชีวิตจริง ๆ

เพราะฉะนั้น หนทางเดียว คือ สภาพธรรมใดเกิดขึ้นเป็นอย่างไรในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นอกุศล สติปัญฐานและปัญญาต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ตามความเป็นจริง และทางฝ่ายอกุศลกับกุศลในวันหนึ่ง ๆ ให้พิจารณาว่า ทางไหน มาก ทางไหนน้อย

วันหนึ่ง ๆ อกุศลเกิดมากทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ส่วนกุศลมีไม่มาก บางขณะอาจจะเป็นทานกุศล บางขณะอาจจะเป็นศีล บางขณะ อาจจะเป็นความสงบของจิต แต่ก็ขณะเป็นสติปัญฐานที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม แต่ก็เป็นผู้ที่มีวิริยะ มีความเพียรที่จะสะสมปัญญา โดยที่รู้ว่าแม้อกุศลจะมีเท่าไรก็ตามเหตุตามปัจจัย แต่ก็ไม่ละเลยที่จะฟังพระธรรม พิจารณา และระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม แม้จะเพียงเล็กน้อย ๆ ในวันหนึ่ง ๆ แต่จะมีกำลังเพิ่มขึ้นพอที่จะดับอกุศลเป็นสมุจเฉทได้ แม้ว่าเป็นสิ่งที่ยังไม่ถึงในวันนี้ แต่เริ่มสะสมในวันนี้ได้

๑๘๘๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๒

ถ. วิปัสสนาเป็นตัวย่ำ อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สะสมมายาวนานขนาดนี้

ส. อวิชชา

ถ. เมื่อวานมีผู้ถามเกี่ยวกับวิปัสสนาว่า ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ เขาเห็นสภาพธรรมเป็นบัญญัติหมด เขาไม่เคยระลึกไว้ในสภาพธรรมเลยว่า เป็นนาม เป็นรูป เพราะเขาไม่เคยศึกษา เพราะฉะนั้น ปุณฺณนั้นต้องมีทิวฏฐิวิปัสสนาตลอดเวลาที่อารมณ์มาสู่จิต ซึ่งคำตอบคงจะไม่ใช่ แต่เขาก็บอกว่า ก็เขาไม่เคยรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงเลย เพราะฉะนั้น ทิวฏฐิของเขาก็ต้องวิปัสสนาตลอด ผมก็ตอบไปว่า ไม่ใช่ เพราะถึงแม้เขาจะไม่เคยสดับเลย แต่ถ้าจิตเป็นกุศล เป็นไปในทาน ในศีล ขณะนั้น ก็ไม่มีทิวฏฐิวิปัสสนา เขาฟังแล้วก็ยังไม่เชื่อ ขอให้อาจารย์ช่วยเพิ่มเติม

ส. การพิจารณาธรรมต้องพิจารณาโดยละเอียดจนถึงขณะจิต อย่างที่กล่าวว่า คนที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมเลย ก็มีความเห็นผิดยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน แต่โลกมูลจิตทิวฏฐิคิดสัมผัสหยุดไม่ได้เกิดตลอดเวลา นี่เป็นสิ่งที่คนนั้นอาจจะไม่รู้ เพราะไม่ได้ศึกษาโดยละเอียด เพราะฉะนั้น ต้องแยก เวลาที่เห็นและเกิดความยินดี ชอบใจในสิ่งที่เห็น เวลาที่รับประทานอาหารอร่อยก็รู้สึกพอใจในรสอร่อยทันที ขณะนั้น ไม่ได้มีความเห็นใด ๆ ทั้งสิ้นในเรื่องของโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง ตายแล้วเกิดใหม่ หรือมีความเห็นว่า ต้องเป็นตัวตนแน่นอนที่กำลังบริโภคอาหาร ที่กำลังลิ้มรสที่อร่อย และในขณะที่ไม่มีความคิดเห็นใด ๆ แต่โลกะหรือโทสะก็เกิดแล้วอย่างรวดเร็ว ตามการสะสม ซึ่งในขณะนั้นสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนา แต่ไม่ใช่ทิวฏฐิวิปัสสนา

ถ. และเขาถามต่อไปว่า ทิวฏฐิวิปัสสนาของปุณฺณผู้ไม่ได้สดับมีตอนไหน

ส. ก็ในขณะที่มีความเห็น เป็นความคิดเห็นในเรื่องของตัวตน ในเรื่องของสภาพธรรมว่าเที่ยง ในเรื่องของสภาพธรรมว่าเป็นอัตตา เป็นตัวตน ต้องเป็นความคิดเห็น แต่ขณะใดที่ไม่ใช่ความคิดเห็น ขณะนั้นเป็นเพราะสัญญาวิปลาสทันทีที่เห็นแล้วอกุศลจิตเกิด ไม่ได้มีความเห็นใด ๆ เลยในขณะนั้น เป็นแต่เพียงเมื่อเห็นแล้ววิปลาสจึงเกิดโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะที่เป็นอกุศล ในขณะนั้นไม่มีความเห็นใด ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ทวิวิปลาส

ถ. สรูปวิปลาสทั้ง ๓ คือ ทวิวิปลาส สัญญาวิปลาส จิตตวิปลาสนั้นเกิดเฉพาะกับอกุศลจิตอย่างเดียวเท่านั้น และในขณะที่เป็นกุศล วิปลาสทั้ง ๓ ไม่มี

ส. ถูกต้อง

ผู้ฟัง ทวิวิปลาสอย่างเดียวเกิดเฉพาะโลภมูลจิตทวิวิปลาสสัมปยุตต์เท่านั้น ไม่เกิดกับอกุศลจิตอื่น ๆ ถ้าเทียบกับจิตอย่างนี้ทำให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่า ทวิวิปลาสเกิดเฉพาะกับโลภมูลจิตทวิวิปลาสสัมปยุตต์ ส่วนสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาสนั้นเกิดกับอกุศลจิตทั่วไป แต่ขณะที่จิตเป็นกุศล เช่น ขณะให้ทาน ขณะรักษาศีล ขณะนั้นวิปลาสทั้ง ๓ ไม่เกิด แต่รู้สึกว่ำน้อยเหลือเกิน ส่วนที่เป็นอกุศลจิตเกิดมากแทบจะตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ก็ไม่ค่อยจะรู้ชัด บางทีผมก็คิดว่าตัวเองมีสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาสตลอดเวลา เช่น ขณะที่รักษาศีลก็ดี ให้ทานก็ดี เพราะขณะนั้นเราไม่รู้จิตของเราที่เป็นกุศลจริง ๆ รู้แต่ว่าให้ทาน รู้แต่ว่ารักษาศีล และขณะนั้นจิตที่คิดในด้านอกุศลรู้สึกว่าจะรุนแรงมากกว่าในด้านกุศล

ส. เป็นความจริง ผู้ที่รักษาศีล ไม่ใช่ศีลจะเกิดตลอดเวลา ขณะที่มึเเจตนาที่จะสมาทานศีล ๕ หรือศีล ๘ อุโบสถศีลก็ตาม ขณะนั้นเป็นกุศล แต่หลังจากนั้นแล้วที่เห็นทางตาเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ที่ได้ยินเสียงทางหูเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า เป็นเรื่องละเอียด ไม่ใช่ว่าผู้ใดรักษาศีล มีศีล ๕ สมาทานศีล ๘ ศีลอุโบสถ หรือศีล ๒๒๗ ก็ตาม จะไม่มีอกุศล เพียงแต่กุศลเกิดในขณะที่มีเจตนาสมาทาน ขณะนั้นเป็นกุศล แต่อย่าลืม หลังจากนั้น ทันทีที่เห็น

หลังจากนั้นเป็นอะไร หรือทันทีที่ได้ยินเป็นอะไร นี่เป็นเรื่องละเอียดที่จะพิจารณาได้ว่า ขณะนั้นเป็นสัญญาวิปัสสนา จิตตวิปัสสนา หรือทิวฐิวิปัสสนา

เวลาที่มีความสนุกสนานรื่นเริง พอใจ กำลังสนุกมาก ขณะนั้นถ้าสติปัฏฐาน เกิด ลักษณะของความยินดี ความเพลิน ความสนุก ความชอบใจปรากฏ ขณะนั้นจะ ไม่มีความเห็นใด ๆ เกิดร่วมด้วยเลย ลักษณะของความยินดี ความชอบใจเท่านั้น ที่กำลังปรากฏ แสดงว่าขณะนั้นเป็นสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาในขณะที่เป็นอกุศล และปัญญารู้ตามความเป็นจริงว่า สภาพนั้นเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ไม่ใช่ใครทั้งสิ้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงลักษณะของสภาพธรรมที่พอใจ เพลิดเพลิน ยินดี สนุก ซึ่งขณะนั้นมีจริง ๆ ความสนุกทุกคนมี แต่เมื่อสติระลึกรู้ได้ว่า ลักษณะของ โลกะ ความชอบใจ ความเพลิน ความสนุก ไม่ใช่ลักษณะของความเห็นผิด

แต่ถ้าความเห็นผิดเกิด ขณะนั้นลักษณะของความเห็นผิดปรากฏ ส่วน ลักษณะของความยินดีพอใจในความเห็นนั้นเหมือนไม่ปรากฏทั้ง ๆ ที่มี เพราะว่า ขณะนั้นลักษณะของความเห็นผิดปรากฏ

ขณะใดที่มีความเห็นผิดอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น มีความเห็น ในขณะนั้น ไม่รู้ว่ามีโลกะ คือ ความยินดีชอบใจในความเห็นนั้นจึงพอใจในความเห็นนั้น แต่ขณะนั้นเป็นลักษณะที่ยึดมั่นในความเห็นนั้น แสดงให้เห็นว่า ขณะที่เป็น ทิวฐิวิปัสสนา ขณะนั้นต้องมีความเห็นผิด ไม่ใช่เพียงยินดีพอใจ สนุกสนาน สบายใจ ขณะหนึ่งขณะใดแล้วจะเป็นทิวฐิวิปัสสนา

พระ เรื่องของทิวฐิวิปัสสนา ก่อนได้ฟังธรรม อาตมาย้อนคิดถึงตอนที่ มีบาดแผลจากคมมีดที่เปิดจนเห็นกระดูก ต่างกับที่เห็นปกติที่ไม่มีความคิดเชื่อมั่นว่า เป็นมือเรา รู้สึกรู้ว่ามี การติดก่อนที่จะเสียใจ และเมื่อเริ่มฟังธรรม ค่อย ๆ เริ่มพิจารณา ธรรมที่กำลังปรากฏ เริ่มพิจารณาถึงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ใหม่ ๆ จะมีความลังเลว่า จริงหรือเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะยังรู้สึกเป็นคนจริง ๆ อยู่ และขณะที่เข้าใจธรรม ก็มีว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาลับกันก็มี และค่อย ๆ พิจารณาว่า ขณะที่กำลังปรากฏ ทางตานั่น เป็นเพียงธรรมที่มีจริง ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่สิ่งของ เพราะฉะนั้น

ขณะที่เป็นเรื่องของความเห็น เป็นอีกขั้นหนึ่งที่ได้มีการไตร่ตรองธรรม เป็นเรื่องของปัญญา มีความเข้าใจถูกต้อง เพราะมีความเห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เริ่มมีความเชื่อว่า ไม่ใช่สัตว์บุคคล ในขั้นไตร่ตรอง ในขณะที่มองไป

ขณะที่เป็นทานก็ดี ในขั้นของการให้ทานปกติซึ่งไม่มีความเห็น กับขณะที่สติปัฏฐานค่อย ๆ พิจารณาและมีความเห็น เป็นการไตร่ตรองธรรม อาตมาคิดว่าจะเป็นทวิภูมิจึงได้ ถ้าธรรมตามองเห็นคน สัตว์ สิ่งของ และไม่มีการยึดถือไตร่ตรองว่าสิ่งนี้เป็นคนแน่ ๆ หรือเป็นสัตว์แน่ ๆ ไม่ควรจะเป็นทวิภูมิ อาตมาเข้าใจถูกไหม

ส. เจ้าคะ นี่เป็นประโยชน์ของการที่ได้ฟังพระธรรม และก็ศึกษาพระธรรม คือ ชีวิตแต่ละวัน เช่น แม้แต่ในเรื่องของสัปปายะทวิภูมิ ขณะที่เกิดการยึดถือขึ้น หรือขณะที่เป็นแต่เพียงความยินดี ความไม่ยินดีในสภาพธรรมที่ปรากฏ แม้แต่ตัวอย่างที่พระคุณเจ้ากล่าวถึง ก็สามารถพิจารณาโดยละเอียดว่า มือของเราด้วยโลหะ ยินดีในมือของเรา หรือมือของเราเกิดเปลี่ยนสภาพไปเสียแล้ว ยินร้ายเกิดโทษขึ้น หรือมือของเราด้วยมานะ คือ มีความสำคัญในมือของเรา เพราะว่าบางคนมีมือที่สวยงาม เพราะฉะนั้น ขณะนั้นก็มือที่ต่างกับมืออื่น ๆ ซึ่งคำว่าต่างกับมืออื่น ๆ หรือมือของคนอื่น ก็เป็นมือของเราด้วยความสำคัญตน ขณะนั้นเป็นเราด้วยมานะ หรือมือของเราด้วยความเห็นผิด อย่างที่พระคุณเจ้ากล่าวถึงว่า ธรรมดาปกติในวันหนึ่ง ๆ ก็ไม่ได้มีการไตร่ตรองในเรื่องของสัปปายะว่าเป็นเราอย่างมั่นคง เป็นแต่เพียงโลหะบ้าง โลหะบ้าง กุศลบ้างไปเรื่อย ๆ แต่เมื่อไรที่เกิดการไตร่ตรองและยึดถือว่า ต้องเป็นของเรา ต้องเป็นตัวตนแน่ ๆ ขณะนั้นก็ด้วยทวิภูมิ

แสดงให้เห็นความต่างกัน แม้แต่มือของเรา ก็อาจจะเป็นด้วยโลหะ หรือด้วยมานะ หรือด้วยทวิภูมิก็ได้

สภาพธรรมเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก แม้ว่าพระผู้มีพระภาคจะได้ทรงแสดงโดยนัยต่าง ๆ ถึง ๓ ปิฎก ทั้งพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก แต่การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ทรงแสดงได้จริง ๆ ก็ต่อเมื่อพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างที่ได้ยินได้ฟัง และรู้ความจริงของสภาพธรรมในขณะที่

สภาพธรรมนั้นกำลังปรากฏ กำลังเกิดขึ้นจริง ๆ แม้แต่ในเรื่องของวิปัสสนา หรือในเรื่องของสังกายทิฐิ

ผู้ฟัง ผมขอเพิ่มเติมว่า สำหรับการเห็นบัญญัติ เมื่อเห็นบัญญัติแล้วไม่ใช่ว่าจะมีทิววิปัสสนาเสมอไป เรามาเทียบพระอรหันต์ที่ท่านเห็นบัญญัติ กับปุถุชนเห็นบัญญัติ ก็ต่างกันแล้ว อย่างพระอรหันต์ท่านเห็นบัญญัติ ท่านก็รู้ในบัญญัตินั้น ไม่ใช่ไม่รู้ แต่ท่านไม่มีสัญญาวิปัสสนา ไม่มีจิตตวิปัสสนา และไม่มีทิววิปัสสนาด้วย ปุถุชนก็เห็นบัญญัติ แต่ไม่ใช่ว่าเห็นบัญญัติแล้ว ต้องเป็นทิววิปัสสนาตลอดไปทั้งหมด

ผู้ฟัง เรื่องวิปัสสนาทั้ง ๓ รู้สึกว่า เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ได้สะสมมานานหลายแสนหลายโกฏิกัป และที่เราศึกษาพระธรรม ก็เพื่อที่จะทวนกระแสหรือตัดลดซึ่งผมคิดว่ายากมากเพราะเห็นปั๊บก็เป็นแล้ว ยิ่งให้พิจารณาว่าเป็นสภาวะธรรมเกือบจะมองไม่เห็นทางเลยว่า เราจะขัดเกลาได้

ส. ขณะที่กำลังฟังและเข้าใจ เมื่อมีความเข้าใจเกิดขึ้น ขณะนั้นเริ่มที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมขึ้นการฟัง และยังต้องมีความเพียรต่อไปอีกที่จะต้องระลึกจนกว่าจะรู้ลักษณะนั้น จนกระทั่งประจักษ์แจ้งจริง ๆ ไม่ใช่ไม่มีหนทาง แต่ต้องอาศัยวิริยะอย่างมาก

ผู้ฟัง ถ้าพิจารณาถึงคำสั่งสอนอื่น ๆ ที่สามารถสำเร็จได้ภายในวันสองวันโดยนั่งสมาธิ ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้จริง ๆ ผมเห็นว่า คงเป็นเรื่องที่เข้าใจผิดกันอย่างมาก

ส. ข้อสำคัญ คือ เมื่อรู้ความละเอียดของวิปัสสนาว่า มีทั้งสัญญาวิปัสสนา มีทั้งจิตตวิปัสสนา มีทั้งทิววิปัสสนา และผู้ที่ดับกิเลสต้องละหรือดับวิปัสสนาหมดทั้งสัญญาวิปัสสนา จิตตวิปัสสนา และทิววิปัสสนาด้วย ก็ควรที่จะได้พิจารณาว่าชีวิตในแต่ละชาติจะทำอะไร

เพราะฉะนั้น ไม่มีอย่างอื่นที่เป็นจุดประสงค์สูงสุดเท่ากับการอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงซึ่งดับกิเลสได้ ที่เป็นโลกุตตรปัญญา

ไม่ใช่เมื่อเห็นว่าวิปัสสนามีมาก ละเอียดย ก็เลยท้อถอย แต่เมื่อรู้ว่าตนเองเหมือนทารกที่ยังไม่รู้เดียงสา ก็ต้องเริ่มเจริญปัญญา ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น โดยเพียรระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่เพียรอย่างอื่น ข้อสำคัญที่สุด บางท่านอาจจะต้องการอย่างอื่น หรือไม่ยารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเพราะว่า รู้ยาก แต่ที่จริงแล้วแม้จะรู้ยากก็ขึ้นอยู่กับปัญญาว่า ทั้ง ๆ ที่รู้ยาก จะเพียรเพื่อรู้ หรือจะไม่เพียรเพื่อที่จะรู้

บางคนก็ยังติดใจเยื่อใยในสมาธิ เพราะคิดว่าการรู้ลักษณะของสภาพธรรมยากเกินไป แต่ถ้ายังคงพอใจที่จะเป็นสมาธิ ที่จะทำสมาธิ โดยไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ก็ไม่มีทางที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้

ถ้าเป็นผู้ที่เคยทำสมาธิแล้วสบาย และอยากจะทำสมาธิ เพราะเห็นว่าการรู้ลักษณะของสภาพธรรมยาก ก็ควรที่จะเกิดปัญญาระลึกทันทีว่า ความติดใจในความพอใจในสมาธิที่สบาย ๆ นั้นจะจะได้ด้วยอะไร หรือจะมีหนทางใดที่จะละความติดในสมาธิ หรือแม้แต่การที่จะละความติดในสมถภาวนา

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค พุทธวรรคที่ ๑ ปฏิปทาสูตร ข้อ ๑๙ - ๒๑
มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมิจฉาปฏิบัติ และสัมมาปฏิบัติ พวกเธอจงฟังปฏิบัติทั้ง ๒ นั้น จงใส่ใจให้ดีเถิดเราจักกล่าว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็มีฉาปฏิบัติเป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา

เพราะค้นหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ ... ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ นี้เรียกว่า มิจฉาปฏิบัติ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาปฏิบัติเป็นไฉน เพราะอวิชชานั้นแหละดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ... ชรา มรณะ ... จึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ นี้เรียกว่า สัมมาปฏิบัติ ฯ

๑๘๘๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๒

สารัตถปกาสินี อรรถกถา มีวินิจัยดังต่อไปนี้

บทว่า มิจจาปฏิบัติทั้ง ความว่า นี่เป็นปฏิบัติไม่นำสัตว์ออกจากทุกข์

ถามว่า ก็เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีปัญญาภิสังขารบ้าง อเนกขารภิสังขารบ้าง มิใช่หรือ อภิสังขารทั้งสองนั้นเป็นมิจจาปฏิบัติได้อย่างไร

เป็นชีวิตประจำวัน แสดงให้เห็นถึงปฏิบัติ ข้อประพจน์ปฏิบัติ ๒ อย่าง คือ มิจจาปฏิบัติอย่างหนึ่ง และสัมมาปฏิบัติอย่างหนึ่ง

ปัญญาภิสังขาร ได้แก่ มหากุศลและรูปาวจรกุศล อเนกขารภิสังขาร ได้แก่ อรูปฌานกุศล เพราะฉะนั้น ถามว่า อภิสังขารทั้งสอง คือ ปัญญาภิสังขาร และ อเนกขารภิสังขาร เป็นมิจจาปฏิบัติได้อย่างไร

คนที่ต้องการบุญกุศล จะทราบได้ว่าขณะนั้นเป็นมิจจาปฏิบัติหรือเปล่า

แก้วว่า (คือ อธิบายว่า) เพราะถือวิภวัญเป็นสำคัญ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลปรารถनावิภวัญกล่าวคือภพ ๓ ปฏิบัติ โดยที่สุดอภิญญา ๕ หรือสมาบัติ ๘ สิ่งทั้งหมดเป็นไปในฝ่ายวิภวัญ จัดเป็นมิจจาปฏิบัติ เพราะถือวิภวัญเป็นสำคัญ

สิ่งใดสิ่งหนึ่งอันบุคคลปรารถनावิภวัญคือพระนิพพาน ปฏิบัติ โดยที่สุดถวายทานเพียงข้าวยาคุกระบวยหนึ่งก็ดี เพียงถวายใบไม้กำมือหนึ่งก็ดี สิ่งทั้งหมดนั้นจัดเป็นสัมมาปฏิบัติโดยแท้ เพราะเป็นฝ่ายวิภวัญ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ตรวาทที่ยังไม่รู้หนทางเจริญกุศลเพื่อออกจากวิภวัญ การประพจน์ปฏิบัติก็ยังเป็นไปในวิภวัญอยู่ จึงเป็นมิจจาปฏิบัติ แต่กุศลใด ๆ ก็ตาม หรือแม้แต่รูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล เป็นสัมมาปฏิบัติได้ เมื่อเป็นบาทของสติปัฏฐาน เพราะว่าขณะนั้นเป็นการปฏิบัติฝ่ายวิภวัญ ซึ่งแต่ละท่านก็พิจารณาได้ว่า

เมื่อเข้าใจเรื่องของสภาพธรรมแล้ว จุดประสงค์สูงสุด คือ การอบรมเจริญปัญญาเพื่อ
การรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพื่อออกจากวัฏฏะ โดยที่สวดถวายนเพียงชั่ววอยา
กระบวนหนึ่งก็ดี เพียงถวายนไปไม่กี่คำมือหนึ่งก็ดี สิ่งทั้งหมดนั้นจัดเป็นสัมมาปฏิบัติ
โดยแท้ เพราะเป็นฝ่ายวิวิฏฐะ

ถ. เจริญกัมมัฏฐานจนได้สมาบัติ ๘ จนได้อภิญญา แต่ไม่เป็นไปที่จะออก
จากสังสารวัฏฏ์ ก็ยังเป็นมิจฉาปฏิบัติอยู่

ส. ถูกต้อง

ถ. ที่ว่าให้ท่านแม้ชั่ววอยาหนึ่ง ไปไม่กี่คำมือหนึ่ง ก็เป็นสัมมาปฏิบัติได้
เป็นอย่างไร

ส. เมื่อเป็นไปในฝ่ายวิวิฏฐะ คือ ไม่ได้ต้องการผล ไม่ได้หวังภพภูมิใด ๆ
ทั้งสิ้น

ถ. ขณะนั้นสติจะต้องระลึกได้ ใช่ไหม ต้องเป็นสติปัฏฐาน ใช่ไหม

ส. บางครั้งสติปัฏฐานก็เกิด บางครั้งสติปัฏฐานก็ไม่เกิด บารมีที่
พระผู้มีพระภาคทรงบำเพ็ญในพระชาติต่างๆ มีทั้งทานบารมี ศีลบารมี ปัญญาบารมี
วิริยบารมี ขันติบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี เหล่านี้
ซึ่งหมายความว่าขณะใดที่กุศลนั้น ๆ เป็นไปด้วยความปรารถนาที่จะออกจากวัฏฏะ
ขณะนั้นก็เป็นสัมมาปฏิบัติ

อย่างท่านที่ให้ท่าน ท่านหวังอะไร ถ้ายังหวังที่จะเกิดในสวรรค์ หรือหวังผลของ
ท่านที่จะทำให้เป็นผู้ที่มีลาภ ยศ มีโภคสมบัติ ทรัพย์สมบัติ ขณะนั้นก็เป็วัฏฏะ
เป็นกุศลที่เป็นไปในวัฏฏะ แต่ท่านที่ทำกุศล เจริญกุศลโดยไม่ได้มุ่งหวังสิ่งต่าง ๆ
เหล่านั้น ก็เป็นไปเพื่อการละคลายอกุศล

ถ. ถ้าทำไปโดยไม่ได้หวังผลตอบแทน แต่ยังไม่เข้าใจหนทางที่จะตัด
สังสารวัฏฏ์ ยังจะจัดเป็นสัมมาปฏิบัติอยู่ไหม

ส. ในบารมี ๑๐ บารมี ๙ เป็นบริวารของปัญญาบารมี เพราะฉะนั้น
ขาดปัญญาบารมีไม่ได้เลย เมื่อมีความรู้ มีความเข้าใจถูกในเรื่องของสภาพธรรม
และมีการเจริญกุศลด้วยความที่ไม่ได้ปรารถนาผลของกุศลที่จะให้เป็นไปในสังสารวัฏฏ์

โดยการที่ว่าไม่ได้หวังผล เพราะว่าบางคนทำกุศลแล้วก็อดไม่ได้ที่จะหวังในผลนั้น แต่ผู้ที่ทำกุศลและรู้ว่ากุศลเป็นเหตุที่จะทำให้เกิดผลที่ดี และไม่ได้มีความติดข้องหวังในผลของกุศลที่เป็นสิ่งที่ดีนั้น ในขณะที่นั้นก็เท่ากับว่า จิตของผู้ผู้นั้นเองมีอธิษฐาน คือ ความตั้งใจมั่นในการที่จะออกจากวิภวภูติ เพราะว่าไม่ได้เป็นผู้ที่ติดในวิภวภูติ

ถ. แต่ก็ไม่ถึงขั้นที่เป็นสติปัฏฐาน ใช่ไหม

ส. ถ้าเป็นขั้นสติปัฏฐาน เป็นการเจริญอินทรีย์เพื่อการรู้แจ้งอริยสัจจธรรม

ถ. อย่างในชาดก เรื่องพระเวสสันดร ที่ท่านให้ทานทุกอย่างตลอดจนถึงพระราชโอรส พระราชธิดา พระมเหสี ท่านให้ทานไปหมด แต่ขณะนั้นท่านก็ไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ท่านให้มุ่งหวังจะตัดวิภวภูติ หวังให้ได้พระโพธิญาณเพื่อตัดวิภวภูติ ที่ท่องเที่ยวมายาวนานเหลือเกินให้หมดไป แต่ขณะนั้นท่านก็ไม่มีสติปัฏฐาน

ส. เป็นความมั่นคงของจิตของพระองค์ในการทำกุศล ไม่ได้ปรารถนาเพื่อวิภวภูติ แม้แต่การเสียสละทานวัตถุนั้น ก็เพื่อมุ่งหวังพระโพธิญาณ

ถ. แม้ไม่ได้เจริญสติปัฏฐานในขณะนั้น ปฏิปทาที่ทำอย่างนั้นก็ถือว่าเป็นสัมมาปฏิบัติ

ส. สติปัฏฐานจะเกิดหรือไม่เกิดก็แล้วแต่ แต่ในขณะที่เป็นกุศลประการต่าง ๆ นั้น มีความมั่นคงที่จะไม่ติดข้องในวิภวภูติ เพราะฉะนั้น แต่ละท่านก็จะพิสูจน์หรือว่ารู้จักใจของท่านเองตามความเป็นจริงได้ว่า ยังติดข้องในภพหนึ่งภพใดหรือเปล่า หรือกุศลที่ได้ทำไปแล้วก็ต้องให้ผลที่ดี อกุศลที่ทำไปแล้วก็ต้องให้ผลตามกำลังของอกุศลนั้น ๆ และเมื่อยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคลก็ต้องเกิดในอบายภูมิเพราะอกุศลที่ได้ทำแล้ว หรือจะเกิดในสุคติภูมิเพราะกุศลที่ได้ทำแล้ว ก็เป็นเรื่องของเหตุของปัจจัย แต่ไม่ใช่ท่านเป็นผู้ที่ทำแล้วหวัง

ยากมาก ใช่ไหม เพราะว่าเกิดดับอย่างรวดเร็ว ซึ่งถ้าไม่ได้พิจารณาโดยละเอียดจะไม่ทราบเลยว่า เป็นผู้ที่มีความมั่นคงในการเจริญบารมีต่าง ๆ หรือยังมีความมุ่งหวังที่เป็นภพหนึ่งภพใดในวิภวภูติ

ถ. มีปัญหาอยู่ ๓ - ๔ ปัญหาที่จะมาเรียนถามอาจารย์ จะถามอาจารย์ตรงนี้ได้ หรือตอนเลิกแล้วผมจะรบกวนสัก ๑๐ นาที อย่างไหนจะดี

สุ. ท่านผู้ฟังชอบฟังปัญหาต่าง ๆ ซึ่งถ้าเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์และตอบเป็นการส่วนตัว ก็จะทำให้ท่านผู้ฟังท่านอื่นไม่ได้รับประโยชน์นั้นด้วย

ถ. คือ เกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีล ผมมีชีวิตเกี่ยวข้องกับ การรักษาอุโบสถ ขณะที่เราสวดมนต์ก็ดี ผมสงสัยว่า เราควรจะมนสิการอย่างไรในขณะที่กำลังสวดมนต์อยู่หน้าพระพุทธรูป ซึ่งเป็นกิจวัตรของผู้รักษาอุโบสถ จะให้กุศลเกิดขึ้นในสมถ หรือวิปัสสนา ผมยังสงสัยอยู่

สุ. ต้องทราบว่า ขณะที่สวดมนต์ เป็นการแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย โดยการระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระธรรม และของพระอริยสงฆ์

ถ. ผมไม่ทราบว่า ขณะนั้นเราจะสังกระเสจิตอย่างไร ขณะที่ปากเราว่าไป เราจะมนสิการอย่างไรในขณะนั้น

สุ. เป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะ รู้สภาพของจิตในขณะนั้นว่า อ่อนนุ่มหรือไม่ ในขณะนั้น ในขณะที่สวดมนต์ต้องมีการกราบพระก่อน ในขณะที่ยกมือมีจิตที่นอบน้อมหรือว่าเพียงแต่กราบ นี่ก็พอที่จะระลึกได้

บางวันอาจจะรีบ ๆ บางวันอาจจะระลึกได้และก็มีใจนอบน้อมแม้ด้วยกาย คือ ในขณะที่ยกมือ และขณะที่สวดมนต์ ก็ควรระลึกถึงความหมาย หรือเข้าใจในความหมายที่สวดด้วย เพราะในขณะที่กำลังสวด เป็นการกล่าววนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระสงฆ์ด้วยวาจา จิตในขณะนั้นต้องอ่อนนุ่มด้วย และระลึกถึงพระคุณด้วย

ถ. เข้าใจว่าจิตใจในขณะนั้นเป็นอย่างนั้น ผมก็พยายามหาบทสวดที่แปลทุก ๆ บท ซึ่งเราจะใช้เวลาสวดมนต์ชั่วโมงหนึ่งที่วัดนั้น ตั้งแต่ทำวัตรไปจนสวดจบขึ้นแรกที่สวด ก็ตั้งใจนอบน้อมพระคุณพระรัตนตรัย สวดไปผมก็คิดถึงความหมายเรื่อยไป ขณะนั้นจะเป็นวิปัสสนา หรือเป็นสมถะ ผมอยากทราบว่าต่างกันอย่างไร

ส. ในขณะที่สวดเป็นการแสดงความนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาค เป็นศีล เป็นการแสดงความเคารพ ความนอบน้อมด้วยกาย ด้วยวาจา จึงเป็นกุศลชั้นศีล และขณะที่จิตสงบ ในขณะที่กำลังนึกถึงพระพุทธรูป ขณะนั้นต้องมีสติสัมปชัญญะ ที่จะรู้ว่า ขณะนั้นต่างกับขณะอื่นซึ่งเป็นการพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในความสนุกสนาน ในความเพลิดเพลิน ในการคิดนึกเรื่องอื่น เพราะฉะนั้น ขณะที่ กำลังระลึกถึงพระคุณและสงบ ขณะนั้นไม่มีอกุศลใด ๆ เป็นกุศลชั้นสมณะได้ เพราะว่ามีพระพุทธรัตตะเป็นอารมณ์ เป็นพุทธานุสสติ

ถ. ขณะที่สวดไป จิตผมก็นึกถึงความหมาย เช่น พระพุทธรูป และมี ความปิติเกิดขึ้นในขณะนั้น จะเป็นสมณะไหม

ส. สมณะหมายความว่าอะไร

ถ. ตามที่ผมศึกษามา หมายความว่าถึงความสงบ

ส. สงบจากอกุศล ขณะใดที่จิตเป็นกุศล ขณะนั้นสงบจากอกุศล แต่จิตที่ สงบจากอกุศลชั้นทานก็เล็กน้อย ขณะที่วิริยเหตุก็เล็กน้อย เพราะฉะนั้น ขณะอื่น ที่ไม่ใช่การให้ทาน ไม่ใช่การวิริยเหตุ วันหนึ่ง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นอกุศล ซึ่งผู้มีปัญญา ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะสามารถรู้ว่า ขณะใดจิตเป็นอกุศล ก็ตรัสระลึกถึงอารมณ์ ที่จะทำให้จิตสงบด้วยปัญญาบ่อย ๆ เนิ่ง ๆ ความสงบก็เพิ่มขึ้นได้ และเมื่อความสงบ เพิ่มขึ้นจะสามารถเห็นลักษณะของความสงบว่า ต่างกับขณะที่เป็นอกุศล

ถ้าเป็นความสงบเล็ก ๆ น้อย ๆ ในชั้นทานบ้าง ศีลบ้าง ไม่พอที่จะปรากฏ ลักษณะของความสงบจากอกุศลได้ แต่ถ้าไม่ใช่ทาน ไม่ใช่ศีล และระลึกถึงสิ่งที่ทำให้ สงบจากอกุศลบ่อย ๆ ลักษณะของความสงบก็เพิ่มขึ้น

ถ. ในขณะนั้นก็รู้ว่า จิตของเราระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า เราก็มีปิติ เกิดขึ้น การระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่เป็นอกุศล ใช่ไหม

ส. ต้องประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่จะรู้ว่า ขณะนั้นจิตเป็นกุศลหรือ เป็นอกุศล เพราะว่าอกุศลสามารถเกิดสลับอย่างรวดเร็ว

ถ. แต่ขณะที่เราเลื่อมใสเป็นกุศล ใช่ไหม

ส. ขณะที่พุทธานุสสติเป็นอารมณ์ ขณะนั้นเป็นกุศล เรื่องวิปัสสนาไม่สงสัยหรือ เพราะเมื่อก็สงสัยว่าจะเป็นสมณะหรือเปล่า

ถ. ถ้าหากเราจะพิจารณาให้เป็นวิปัสสนา อย่างผมนั่งสวดมนต์อยู่ต่อหน้าพระพุทธรูปกับเพื่อน ๆ อุบาสกเป็นร้อย เราก็สวดไปด้วยความชำนาญ เราก็รู้สีกว่า กั้นกระทบกับพื้น เรา รู้จากการกระทบว่าเป็นรูป บางครั้งก็คิดอย่างนี้ บางทีพัฒลมเป่ามาถูก เราก็รู้ว่านี่เป็นโณฐัพพารมณ์ แต่ผมไม่ทราบว่าเป็นการคิดเอา หรือเป็นการรู้โดยปริยัติ อย่างไรก็ตามก็ไม่ทราบ

ส. ก็ดีที่ใครจะทราบความต่างกันของขณะที่เพียงคิดเรื่องธรรม กับขณะที่สตรัสลักลักษณะของธรรม ซึ่งก็ต่างกัน

ถ. อาจารย์ช่วยขยายหน่อย สมมติว่าผมนั่งสวดมนต์ พัฒลมเป่ามาถูก คือ โณฐัพพารมณ์มาถูก จะเป็นวิปัสสนาอย่างไร

ส. วิปัสสนา หมายความว่าปัญญาที่รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ คือรู้ว่าลักษณะของรูปธรรมไม่ใช่ลักษณะของนามธรรม ในขณะที่นั้นไม่มีเรา มีแต่นามธรรมและรูปธรรม และปัญญาในขณะที่นั้นสามารถพิจารณารู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมด้วย จึงค่อย ๆ ละคลายการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นเรา

ถ. ผมเดินทางมาไกล มาจากสุพรรณบุรี ผมตั้งใจจะมาฟังอาจารย์หลายครั้งและหลายปีเต็มที แต่งานของผมวันอาทิตย์ไม่หยุด จึงมาไม่ได้ วันนี้ก็เกือบจะมาไม่ได้ แต่วันนี้ผมชนะ ผมมาฟังอาจารย์ได้

ส. ขออนุโมทนาในกุศลจิตและในวิริยะด้วย

ปฏิสนธิจิตที่ต่างกันก็ทำให้มีความเพียรต่าง ๆ กัน เช่น วิริยะเจตสิกไม่เกิดร่วมกับปฏิสนธิจิตในอบายภูมิ และในกามสุคติภูมิซึ่งเป็นผู้ที่พิจารณาตั้งแต่กำเนิด เพราะว่าจิตที่ทำปฏิสนธิในอบายภูมิ ได้แก่ อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ซึ่งไม่มีวิริยะเจตสิกเกิดร่วมด้วย และสำหรับผู้เกิดในสุคติภูมิ เช่น มนุษย์ หรือสวรรค์ชั้นต้น ซึ่งพิจารณาตั้งแต่กำเนิด ก็ปฏิสนธิด้วยอุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ซึ่งไม่มีวิริยะเจตสิกเกิด

ร่วมด้วย จึงไม่มีปัจจัยทำให้วิริยเจตสิกเกิดขึ้นเป็นไปในทางกุศลได้เท่ากับผู้ที่ปฏิสนธิจิตมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะว่ากุศลใด ๆ จะขาดวิริยะ หรือความเพียรไม่ได้เลย และแม้แต่อกุศลก็ยังขาดวิริยะหรือความเพียรไม่ได้

สำหรับผู้ที่ปฏิสนธิด้วยจิตที่เป็นมหาวิบากญาณวิปยุตต์ ไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย แต่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย และเมื่อไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วยก็จะเจริญกุศลและปัญญาได้ไม่เท่ากับผู้ที่ปฏิสนธิด้วยมหาวิบากญาณสัมปยุตต์

และแม้แต่ผู้ที่ปฏิสนธิด้วยมหาวิบากญาณสัมปยุตต์ ก็ยังต้องฟังพระธรรมพิจารณาพระธรรมโดยละเอียดด้วยวิริยะจริง ๆ ซึ่งจะเริ่มเป็นบารมีไปตั้งแต่เป็นสัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ วิริยอินทรีย์ วิริยพละ โพชฌงค์ มรรค จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม

เพราะฉะนั้น ในชีวิตประจำวันของแต่ละท่านจะเห็นได้ว่า ท่านเป็นผู้ที่มีวิริยะในทางกุศลหรือในทางอกุศล และในทางกุศลนั้น เป็นไปในการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม หรือยังเป็นกุศลในขั้นอื่น

๑๘๘๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๒

ขออ่านจดหมายของท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ซึ่งท่านมีวิริยะเขียนไปถึงนายสถานีวิทยุ สท. ๒ ซึ่งก็ต้องเป็นวิริยะในการฟังพระธรรม เพื่อที่จะพิจารณาพระธรรมด้วย ท่านผู้ใดมีวิริยะที่จะเขียนบ้าง หรืออยากจะมี หรือเกือบจะมี แต่ท่านผู้นี้ก็วิริยะ ในการเขียนแล้ว ท่านเขียนเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๓๒

เรียน นายสถานีวิทยุเสียงทหารเรือ ๒ ที่นับถือ

เรื่อง ขอความกรุณารักษาวลารายการแนวทางเจริญวิปัสสนา ๐๖๐๐ - ๐๖๓๐ น.

ตามปกติแล้วเมื่อถึงเวลา ๖ นาฬิกา ทางสถานีจะเริ่มโฆษณาก่อนรายการ ประมาณ ๕ นาที แล้วจึงเริ่มเทปรายการ และจะเลิกเทปประมาณ ๖ นาฬิกา ๒๔ นาที มีประกาศผู้บริจาคให้รายการประมาณ ๑ หรือ ๒ นาที ซึ่งถ้าเป็นไปตามนี้ จะสามารถเปิดเทปธรรมได้จนจบรายการวันนั้นพอดี ปัญหาอยู่ที่ว่า ถ้าเวลาไม่พอ เทปธรรมจะต้องเลิกก่อนเวลา ทำให้ข้อความไม่ต่อเนื่องกัน

เนื่องจากรายการนี้ได้จากการอัดเทปบรรยายธรรมและการซักถามธรรมประเด็น ต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งมักจะอัดไว้หลายปีก่อน แล้วนำมาแบ่งย่อยเป็นตอน ๆ ตอนละ ประมาณ ๒๕ นาที แต่ละตอนเมื่อเริ่มตอนใหม่จะย้อนเทปไปให้แค่ประมาณ ๕ วินาที (๕ วินาทีสุดท้ายของตอนที่แล้ว) เนื้อความจึงต่อเนื่องกันตลอด การทำเทปแบบนี้ ทำแล้วส่งออกอากาศตามสถานีวิทยุต่าง ๆ ทั่วประเทศ เนื่องจากมีผู้สนใจอยู่ทุกภาค ของประเทศ และเป็นการทำเทปล่วงหน้าตายตัว (ถ้าจะดูจำนวนครั้งแล้วจะเห็นว่า ที่หัวเทปจะเป็นครั้งที่ ๑,๓๐๐ กว่า เรียงกันไปทุกวัน) เวลาไม่พอเดินเทปจนหมดนั้น เกิดจากเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. รายการก่อนหน้ารายการธรรมล้ำเวลาเข้ามา อันนี้เป็นเหตุสำคัญที่พบบ่อยมาก ยกตัวอย่างเช่นวันนี้ ๕ ก.ค. ๓๒ รายการเพลงของคุณบัณฑิต มหาพล พอถึง ๖ โมงเช้าตรง แทนที่จะเลิกรายการก็เปิดเพลงต่ออีก ๒ เพลง จนถึง ๖ นาฬิกา ๖ นาที แล้วก็เริ่มโฆษณาอีก ๕ นาที (หลายปีก่อน โฆษณาแค่ ๑ หรือ ๒ นาที เดียวนี้ชักจะมากขึ้นทุกที แต่เราก็ไม่ว่ากันอยู่แล้ว เพราะอย่างที่ผมบอกแล้วว่า ถ้ารายการอื่นไม่ล้ำเข้ามา ก็พอจะกลักรื้อถอน พอจะฟังแทบจนจบได้) ทางเจ้าหน้าที่เริ่มรายการเมื่อเวลา ๖ นาฬิกา ๑๑ นาที ฟังไปถึง ๖ นาฬิกา ๓๑ นาทีก็เลิกเทป ตกหลังฟังได้แค่ ๒๐ นาที มีข้อความที่น่าสนใจขาดหายไปประมาณ ๕ นาที ซึ่ง ๕ นาทีนี้ไม่มีทางได้รู้อีกแล้ว เพราะใครจะเขียนไปรบกวนให้อาจารย์พูดให้ฟังใหม่ก็ไม่มีโอกาสแล้ว ๕ นาทีอาจหมายถึงหัวข้ออีก ๑ หรือ ๒ หัวข้อที่ขาดหายไป หรือข้อความตอนท้ายที่กำลังฟังค้างอยู่ขาดหายไป

๒. รายการธรรมไม่สามารถจะล้ำไปในรายการต่อไปได้ เพราะเวลาช่วงภาค ๗ นาฬิกาบังคับอยู่ อันนี้เป็นเหตุเสริม ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่จะโทษใคร แต่เป็นความรู้สึกที่ไม่ดีว่า ทำไมทางสถานีนั้น เวลาแต่ละนาทีย่อมเป็นเงินเป็นทองอยู่แล้ว คงเป็นไปได้ที่เจ้าหน้าที่ตื่นสายมาเปิดสถานีช้ากว่ากำหนด แต่เป็นเพราะเจ้าหน้าที่ไม่ควบคุมเวลาให้ดี ปล่อยให้รายการต่าง ๆ ล้ำเวลากัน แต่ในที่สุดก็ตกหนักที่รายการนี้ทุกที ทำเหมือนเป็นรายการยัดเยียดว่า ใครจะล้ำเท่าไรก็ไม่ว่า

ผมขอร้องเรียนโดยใช้ชื่อจริง ผมเป็นแพทย์อยู่โรงพยาบาลนครปฐม ยังไม่ใช่คนแก่หรอกครับ อายุยังไม่ถึง ๓๕ ปี และก็มีเพื่อน ๆ ผมที่ยังไม่ใช่คนแก่ฟังรายการนี้ อยู่มากมาย รายการนี้จึงไม่ใช่รายการคนแก่อย่างเดียว มีตั้งแต่หนุ่มสาว ก็ยังฟังทุกอาชีพ เป็นรายการดีที่หายาก ผมรู้จักคนในจังหวัดอื่นหลายคนซึ่งก็ฟัง สทท. ๒ บางนา ในรายการธรรมนี้ประจำ เช่น จังหวัดชลบุรี เป็นต้น ปกติแล้วพวกเราจะฟังทั้งช่วงเช้า ๖ - ๖.๓๐ น. และช่วงค่ำ ๒๑ - ๒๑.๓๐ น. ซึ่งรายการช่วงค่ำไม่ค่อยมีปัญหา มักจะเปิดเทปได้จนหมด แต่รายการตอนเช้ามีปัญหาบ่อย จึงต้องขอร้องเรียนขอความเป็นธรรม

อย่างไรก็ตาม ต้องขอชมเจ้าหน้าที่บางวัน บางเวร ที่ตัดรายการให้ตรงตามเวลา บางวันทำดีก็ต้องขอให้กำลังใจกันครับ เพราะในส่วนลึกแล้วยังรู้สึกขอบคุณและรู้สึกดีต่อ สทร. ๒ บางนาเสมอ เพราะเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้ ให้ความรู้การธรรมที่ดี ออกสู่ประชาชนหลาย ๆ คน ผมไม่ทราบว่าจะมีเหตุผลอะไรที่น่าเห็นใจเจ้าหน้าที่หรือไม่ที่ทำให้ต้องเกิดเหตุการณ์แบบนี้ และถ้าเขาได้พยายามจะแก้ข้อบกพร่องนี้อยู่ ก็ขอให้กำลังใจให้พยายามแก้ไขได้ เพื่อความเป็นธรรมและชื่อเสียงของสถานี่

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

นพ. ชัยพจน์ สวัสดิ์วลลภ

แผนกอายุรกรรม รพ. นครปฐม อำเภอเมือง นครปฐม

แสดงให้เห็นว่า กว่าปัญญาบารมีจะเจริญก็ต้องอาศัยวิริยบารมี แม้ในขั้นของการฟังก็อยากจะฟังให้ติดต่อกัน เพื่อจะได้พิจารณาธรรมโดยไม่ขาดตอน ซึ่งอาศัยการฟัง การพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก็จะทำให้ปัญญาเจริญขึ้น

ข้อสำคัญ ท่านผู้ฟังที่เมื่อกี้กล่าวถึงเรื่องจะเป็นวิปัสสนาหรือไม่ใช่วิปัสสนาก็ควรจะได้ทราบลักษณะของความเพียรที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

ในขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ มีวิริยะ คือ เพียร ที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้หรือเปล่า

ในขณะที่กำลังเพียรเพราะรู้ว่าสภาพธรรมปรากฏและยังมิรู้ลักษณะจริง ๆ ของสภาพธรรมนี้ เช่น ทางตา มีสีสันทกำลังปรากฏและยังมิได้รู้ลักษณะจริง ๆ ของสภาพธรรมนี้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ระลึกและเพียรที่จะเข้าใจว่าเป็นแต่เพียงธาตุชนิดหนึ่ง เป็นรูปธาตุที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาท แต่ไม่ต้องระลึกยาวอย่างนี้ เพียงแต่รู้ว่าเป็นของจริง เป็นธรรม เป็นธาตุอย่างหนึ่งซึ่งกำลังปรากฏ ในขณะที่กำลังเพียรเข้าใจอย่างนี้ เป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า คือ ในขณะที่กำลังมีสภาพธรรมปรากฏ

ทางหนึ่งทางใด และเพียรที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงในขณะนั้น

ถ. ตอนนั้นผมคิดว่า สติผมเกิดไม่ทัน

ส. เรื่องทันมาอีกแล้ว ขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตามีไหม

ถ. มี

ส. และระลึกทันที ทำไมกล่าวว่าไม่ทัน ไม่ทันอะไร

ถ. ก็ระลึกทางตา ผมก็เห็นเป็นโต๊ะ เป็นพระพุทธรูปทุกที ตอนที่กระทบตอนที่เห็นสี่เหลี่ยม ๆ ตอนนั้นสติเราไม่ทัน

ส. แต่ขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ว่าหายไป มีสิ่งที่กำลังปรากฏก็ระลึกได้ ไม่ใช่ไม่ทัน ขณะนี้ปรมัตถธรรมมี ขณะที่ตื่นอยู่ ไม่หลับ ปรมัตถธรรมจะปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ เพราะฉะนั้นขณะที่รู้ว่ามีปรมัตถธรรมและไม่รู้ลักษณะของปรมัตถธรรม เพราะว่าก่อนนั้นเคยเห็นเป็นคน เป็นโต๊ะ เป็นสิ่งต่าง ๆ

ถ. ถ้าเราเห็นสี่ ถ้าเป็นพระก็เป็นสี่เหลี่ยม ดอกไม้ก็สี่เหลี่ยม เป็นไปอย่างนี้

ส. เพราะฉะนั้น ปรมัตถธรรมมีไหม ในขณะที่กำลังเห็นมีปรมัตถธรรมไหม

ถ. มีแน่นอน แต่ว่าสติไม่ทัน

ส. อย่าใช้คำว่า ไม่ทัน แต่ ไม่รู้ คือ ไม่รู้ว่าเป็นปรมาตถ์ เพราะเคยเข้าใจว่าเป็นดอกไม้ เป็นคน สัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏและเพียร ที่ใช้คำว่า เพียร ในที่นี้คือค่อย ๆ รู้ขึ้น ในขณะที่กำลังจะเข้าใจให้ถูกต้องว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ขณะนั้นเป็นสติปัฏฐานหรือยัง เป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า

ถ. เป็น

ส. เป็น เพราะฉะนั้น ไม่ใช่จะไปทำวิปัสสนา แต่ขณะใดก็ตามที่ระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง และค่อย ๆ รู้ค่อย ๆ เข้าใจว่า เป็นลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม ขณะนั้นเป็นสติปัฏฐานแล้ว

ถ. ผมฟังอาจารย์และพยายาม ใช้คำว่า สำเนียง พิจารณาธรรม อยู่เสมอ แต่ไม่รู้ตามความเป็นจริงเสียที เพราะเห็นก็เป็นแก้อ้อ เป็นโต้ะ เป็น พระพุทธรูปไปทุกครั้ง

ส. แต่ความเพียรต่างกัน ไซ้ใหม่ ก่อนที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพียรทำอย่างอื่น เช่น เห็นดอกไม้ ก็เพียรตัดมาปักแจกัน นั่นเป็นความเพียรอย่างหนึ่ง ไม่ใช่เพียรรู้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น จะเห็นลักษณะของวิริยเจตสิกได้ว่า ถ้าประกอบด้วยปัญญา ที่รู้ที่เข้าใจเพราะเคยฟังเรื่องสภาพธรรมมามากจนกระทั่งซึมซาบเป็นปัจจัยให้สติระลึก ตรงลักษณะที่มีจริง ๆ คือ เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ในขณะนั้นก็พร้อมทั้ง อาตาปี สัมปชาโน สติมา ขณะนั้นเป็นสติที่ระลึกรู้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่กำลังปรากฏ และขณะนั้นมีปัญญาที่ค่อย ๆ รู้ว่า เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏทางตา เป็นปกติ เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมดา ไม่มีการติดปกติเลยสำหรับผู้ที่มีปกติ เจริญสติปัฏฐาน เพราะเพียงแต่เริ่มที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะใด ขณะนั้นก็พร้อมทั้งสติสัมปชัญญะและวิริยะ เรื่องไม่ทันทิ้งไปได้เลย เพราะว่า มีสภาพธรรมปรากฏ

ถ. เรื่องวิริยะที่อาจารย์กล่าวว่า มีผู้เขียนจดหมายไปที่ สทร. ความจริง ผมก็เคยเช็คเวลาว่า ต้นรายการตัดเวลาของอาจารย์ไปเท่าไร และวันหนึ่งมีเวลา ฟังเท่าไร ก็ประมาณ ๒๐ นาทีเป็นส่วนมากอย่างที่ในจดหมายว่า โทสะก็เกิดขึ้นกับผม

ส. โทสะก็เป็นของจริง

ถ. โทสะเกิดขึ้น ผมก็รู้ว่าโทสะเป็นอกุศล เป็นสิ่งที่ไม่ดี แต่ก็เกิดขึ้นแล้ว และจะได้รับผลที่ไม่ดี ตามที่ศึกษาปริยัติมา แต่รู้ว่าไม่ดีเมื่อเกิดขึ้นแล้ว

ส. เวลาที่โทสะเกิดขึ้น มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมกับโทสะนั้นแล้ว เพราะฉะนั้น โกรธไม่ใช่ง่าย ต้องมีวิริยะเกิดร่วมกับโทสะ แต่ไม่รู้ตัวเลย เพราะว่าแม้วิริยะก็เป็น อนัตตา ในขณะนั้นต้องมีวิริยะจึงเกิดโทสะ

วิริยะ ความเพียร มีทั้งในขณะที่เป็นอกุศล และในขณะที่เป็นกุศลด้วย สำหรับวิริยะในทางโลกก็เป็นการกระทำต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะกล่าวว่า เป็นการกระทำของผู้กล้าหาญ หรือวีรบุรุษผู้กล้า แต่สำหรับวิริยะในทางธรรม คือ กล้าที่จะศึกษาลักษณะของสภาพธรรม รู้ความหมายของศัพท์ธรรมที่ไม่เคยเข้าใจให้เข้าใจ อย่าเป็นผู้ที่ท้อถอย และการที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมโดยการฟัง และไม่ท้อถอยนั้น ก็ต้องเป็นผู้ที่เมื่อฟังแล้วเพียงครั้งเดียวก็ยังไม่พอ ต้องฟังอีกบ่อย ๆ นอกจากนั้นยังต้องพิจารณาอีกบ่อย ๆ ยังต้องสอบถามบ่อย ๆ ยังต้องสนทนาธรรมบ่อย ๆ และยังต้องทบทวนบ่อย ๆ ซึ่งผลของวิริยะ บางท่านอาจจะไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไร

อย่างท่านผู้ฟังท่านหนึ่งบอกว่า ปกติเวลาที่ท่านนั่งรณานาน ๆ ท่านก็คิดไปเรื่องนั้นบ้าง เรื่องนี้บ้าง แต่วันหนึ่งท่านก็แปลกใจ เพราะแทนที่ท่านจะคิดเรื่องอื่น ท่านก็คิดเรื่องธรรมที่ท่านได้ฟัง และมีการพิจารณา ทบทวน คิดแล้วคิดอีกในเรื่องนั้น

แสดงให้เห็นผลของการฟังว่า ท่านอาจจะไม่รู้ว่าจะเกิดผลขณะไหน เมื่อไร และในลักษณะใด เช่น ในขณะที่กำลังนั่งอยู่ในรณานาน ๆ และมีการคิดถึงธรรม ก็แสดงให้เห็นว่า เพราะวิริยะที่ฟังบ่อย ๆ พิจารณาบ่อย ๆ ทบทวนบ่อย ๆ สนทนาธรรมบ่อย ๆ สอบถามบ่อย ๆ เป็นปัจจัยให้ไม่ว่าท่านจะอยู่ในที่ใด แทนที่จะคิดเรื่องอื่น ก็มีการนึก ตรึกตรอง ทบทวน ไตร่ตรองเรื่องของธรรมได้

จากการสนทนาธรรม มีข้อสงสัยในเรื่องของโลก

คำว่า โลก มีหลายความหมาย คือ โอกาสโลก สังขารโลก สัตว์โลก

ปรมัตถทีปนี อรรถกถาโลกสูตร มีข้อความว่า

โลก คือ โอกาสโลก คือ จักรวาล ๑

โลก คือ สังขาร ๑

โลก คือ สัตว์โลก ๑

สำหรับโอกาสโลก ได้แก่ โลก คือ จักรวาล ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

ชื่อว่าโอกาสโลก เพราะอรรถว่า เห็นคือปรากฏโดยอาการวิจิตร

ทุกท่านคงจะไม่มีข้อสงสัยความหมายของโลกในความหมายนี้ เพราะว่าทุกคนเกิดมาในโลกซึ่งเห็นโลกนี้กว้างใหญ่ และมีลักษณะที่วิจิตรต่าง ๆ บางประเทศบางเขตก็หนาว บางประเทศก็ร้อน บางแห่งก็มีภูเขา บางแห่งก็มีทะเล มีป่าไม้ มีภูมิประเทศต่าง ๆ ที่วิจิตรมาก เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีความสงสัยในโอกาสโลก ซึ่งทุกคนก็อยู่ในโลกนี้

สำหรับอีกความหมายหนึ่ง คือ สังขารโลก ซึ่งหมายความว่าถึงสภาพธรรมที่ย่อยยับ คือ ผุพัง ได้แก่ สภาพธรรมที่เกิดดับนั่นเอง เพราะฉะนั้น สภาพธรรมใดเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น สภาพธรรมนั้นเป็นสังขารธรรม สังขารธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เกิดขึ้นและดับไป ไม่เที่ยง ทั้งสังขารที่มีใจครอง และสังขารที่ไม่มีใจครอง โดยสรุป คือ นามธรรมและรูปธรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้น ชื่อว่าเป็นสังขารทั้งหมดไม่เที่ยง นี่คือความหมายของสังขารโลก

สำหรับสัตว์โลก มีความหมายว่า

ชื่อว่าสัตว์โลก เพราะอรรถว่า เป็นที่บุญและบาป และผลแห่งบุญและบาป

ทุกชีวิตที่เกิดมาเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์ดิรัจฉานบ้าง ก็เห็นความต่างกัน แม้มนุษย์ก็ต่างกัน แม้สัตว์ดิรัจฉานก็ต่างกัน เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็มนุษย์หรือเป็นสัตว์ก็ตาม ชื่อว่าสัตว์โลก เพราะอรรถว่า เป็นที่บุญและบาป และผลแห่งบุญและบาป ด้วย

ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต จะไม่มีบุญและบาป ไม่มีผลของบุญ ไม่มีผลของบาป แต่ทุกชีวิตที่เกิดมา ย่อมเห็นความต่างกันซึ่งเป็นผลของบุญและบาป นอกจากนั้นแล้วยังมีสภาพธรรมที่เป็นบุญและบาปในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นความต่างกันได้

การศึกษาพระธรรม ก็เพื่อที่จะให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และที่เตือนกันบ่อย ๆ พูดถึงเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏบ่อย ๆ ก็เพราะว่ามีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่เป็นสภาพธรรมที่รู้ยาก ลึกซึ้ง ซึ่งถ้าไม่มีการศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และพิจารณาโดยละเอียด ก็ยากที่จะเข้าใจ ยากที่จะ

พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงในความละเอียดของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
ในขณะนี้ ซึ่งก็ไม่พ้นไปจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ฟังซ้ำแล้ว ซ้ำอีก ไม่ว่าจะฟังอีกกี่ครั้ง ก็ภาพ ก็ชาติ สภาพธรรมที่มีจริง ๆ
ที่จะต้องฟังอีกและพิจารณาอีก ก็ไม่พ้นไปจากกำลังเห็นในขณะนี้ กำลังได้ยิน
ในขณะนี้ กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก แต่มีใคร
ที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพเห็นในขณะนี้ตามความเป็นจริงว่า แท้ที่จริงสภาพที่
กำลังเห็นในขณะนี้ มีลักษณะอย่างไร

ก็กล่าวตาม ๆ กันว่า เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ แต่ถ้าไม่พิจารณา
และไม่ฟังพระธรรมให้ละเอียดยิ่งขึ้น ก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจแยกลักษณะของสภาพเห็น
ซึ่งเป็นเพียงชั่วขณะที่เห็นออกจากขณะที่กำลังคิดนึกเรื่องราวของสิ่งที่เห็น และจะ
ไม่รู้เลยว่า จิตที่เห็นเกิดขึ้นในขณะไหน เพราะขณะนี้ก็มีทั้งเห็นด้วย มีทั้งได้ยินด้วย
และมีทั้งคิดนึกด้วย ถ้าไม่ศึกษาพระธรรมจะไม่ทราบเลยว่า วิถีจิตต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น
ทางตาที่กำลังเห็น หรือทางหูที่กำลังได้ยิน ต้องเกิดสลับกับภวังคจิต

ฟังดูเป็นของเก่า ขณะนี้ที่กำลังเห็นและกำลังได้ยิน ก็ต้องมีภวังคจิตเกิดขึ้น
แต่ถ้าได้ฟังพระธรรมและพิจารณาตาม ก็ขึ้นอยู่กับไตร่ตรองในพระธรรมนั้นว่า
มากมายพอที่จะเห็นความเป็นอนัตตา ความไม่มีสาระของชั่วขณะที่กำลังเห็น
และชั่วขณะที่กำลังได้ยินได้มากน้อยแค่ไหน เพราะก่อนที่จะมีอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด
ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก่อนที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์
ใดจะปรากฏ จิตที่เป็นวิบากต้องเกิดดับสืบต่อดำรงภพชาติทำกิจภวังค์อยู่เรื่อย ๆ
ไม่สิ้นสุด จะนอนหลับพักผ่อนนานสักเท่าไร ไม่เห็นอะไร ไม่ได้ยินอะไร ไม่คิดนึกอะไร
นานสักเท่าไรก็ตาม แต่ก็ต้องมีอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดมากระทบทางตา หรือทางหู
หรือทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

๑๘๙๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๓๒

อุปมากระแสน้ำของภวังค์ เหมือนกับกระแสน้ำซึ่งไหลไปเรื่อย ๆ ไม่หยุด และในขณะที่ไหลไปนั้น ก็มีสิ่งต่าง ๆ ที่พัดพามากกระทบกระแสน้ำนั้น ทำให้มีการรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดชั่วขณะ และน้ำนั้นก็ไหลผ่านไป

เพราะฉะนั้น ภวังคจิต เกิดดับสลับต่อดำรงภพชาติเหมือนกระแสน้ำ เวลาที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งกระทบ ก็รู้อารมณ์นั้นที่ปรากฏ กระทบชั่วขณะแล้วก็ผ่านไปดับหมดไป ไม่เหลือเลย คือ เป็นภวังคจิต หลังจากนั้นก็ต้องมีการเห็นอีก ได้ยินอีกตลอดไป ไม่ใช่แต่เฉพาะในชาตินี้ชาติเดียว แต่ตลอดสังสารวัฏฏ์ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และต่อไปในอนาคตก็จะเป็นอย่างนี้

แต่ขอให้พิจารณาว่า แม้ได้ยินได้ฟังอย่างนี้บ่อย ๆ ก็เลสก็ไม่หมด จะต้องฟังอีกนานสักเท่าไรที่จะทำให้ค่อย ๆ รู้ขึ้นจนสติปัญญานะลึก และเข้าใจตรงตามที่ได้ยินได้ฟังจริง ๆ ว่า แต่ละขณะปรากฏสั้นมาก ชั่วขณะเล็กน้อย เช่น ขณะที่กำลังเห็นสั้นที่สุด มีอะไรที่จะทำให้สามารถพิจารณาตามและเข้าใจว่า การเห็นในขณะหนึ่งการได้ยินในขณะหนึ่ง แสงสั้น และสิ่งใดที่ปรากฏแล้ว ดับหมด ไม่มีอะไรเหลือเลย

เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณาพระธรรมที่ได้ยินได้ฟัง และได้รตรองโดยละเอียดขึ้น แม้แต่ข้อความสั้น ๆ เช่น ข้อความใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา พระวิภังคปกรณ์ ปฏิจจสมุปปาตวิภังคนิทเทศ** ซึ่งมีข้อความว่า

ธรรมทั้งหลายที่ออกไปภายนอกจากอารมณ์ภวังค์ แล้วก็กลับเป็นภวังค์

สั้นมาก ไซ้ไหม ธรรมทั้งหลายที่ออกไปภายนอกจากอารมณ์ภวังค์ แล้วก็กลับเป็นภวังค์ ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ออกไปภายนอกจากอารมณ์ภวังค์ก็คือจิตเจตสิกที่ออกจากอารมณ์ของภวังค์ไปสู่อารมณ์อื่น

ขอให้นึกถึงภาพว่า จิตเกิดดับสลับต่อเนื่องเป็นภวังค์อยู่ ต่อจากนั้นก็จะมีจิตและเจตสิก ซึ่งพร้อมเพรียงกันเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่กระทบแล้วดับ อารมณ์ก็ดับ วิถีจิตที่เห็นก็ดับ และก็กลับเป็นภวังค์อีก

ออกไปทำไมจากภวังค์ เป็นภวังค์อยู่ เหมือนคนที่นอนหลับสนิทเป็นภวังค์อยู่เรื่อย ๆ แต่ก็ออกไปนิดหนึ่งเพื่อที่จะเห็น และก็กลับเป็นภวังค์อีก และก็ออกไปอีกนิดหนึ่งเพื่อที่จะได้ยิน และก็ก็เป็นภวังค์อีก ซึ่งในขณะที่ออกไปเห็น ก็เพียงชั่วเห็น และสิ่งที่เห็นก็ดับ วิถีจิตที่เห็นก็ดับ ภวังคจิตก็ดับ และก็เกิดดับสลับต่อกัน

จิตเจตสิกซึ่งอาศัยกันและกันเกิดขึ้น มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้นทำกิจการงาน พร้อมเพรียงกันเพื่อจะรู้อารมณ์อารมณ์เดียว เช่น ทางหู ได้ยินเสียงชั่วขณะหนึ่งสั้น ๆ และดับไป วิถีจิตที่ได้ยินดับหมด เสียงก็ดับหมด ไม่มีอะไรเหลือเลย ภวังคจิตที่เกิดก่อนก็ต้องดับ ไม่เหลือ ขณะที่ออกจากอารมณ์ของภวังค์มาชั่วระยะสั้น ๆ นิดเดียว หลังจากเป็นวิถีจิตที่เห็นแล้วก็ดับหมด และเป็นภวังค์อีก ภวังค์ก็ดับหมด และเป็นวิถีจิตทางหูที่ได้ยินสั้น ๆ และเสียงก็ดับ วิถีจิตที่รู้เสียงทางหูก็ดับหมด ไม่มีอะไรเหลือสักขณะเดียว

ชีวิตจริง ๆ เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ปัญญาที่สามารถรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จึงจะเห็นความไม่มีสาระ ความไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมทั้งนามธรรมและรูปธรรม และก็เห็นจริง ๆ ว่า ถ้าไม่มีการบังคับสติ ปัญญาสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั่วทั้ง ๖ ทาง คือ ทางตาที่กำลังเห็น สติสัมปชัญญะสามารถที่จะรู้ในลักษณะของสภาพรู้ที่กำลังเห็น และไม่ใช่มีแต่เห็น มีได้ยิน มีเสียง มีคิดนึก เพราะฉะนั้น สติสัมปชัญญะสามารถที่จะตามระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจละเอียดขึ้น

เป็นจริงอย่างนี้หรือเปล่า เป็นจริง แต่ถ้าสติปัฏฐานยังระลึกไม่ทั่วก็ไม่สามารถรู้ว่าสภาพธรรมสั้นอย่างนั้น และเป็นเพียงชั่วขณะจิตที่ออกจากภวังค์มารู้อารมณ์ใหม่เพียงสั้น ๆ เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นการรู้อารมณ์ต่าง ๆ ด้วยดี ก็เป็นประโยชน์ แต่ถ้ารู้แล้วมีโลภะ มีทิฏฐิ มีความเข้าใจผิด มีมานะ ความสำคัญตน มีความผูกโกรธ มีความริษยา มีความอาฆาต มีการแข่งดี มีการตีเสมอ มีอกุศลธรรมทั้งหลายมากมายทั้งนั้น การออกมารู้อารมณ์ภายนอกจากอารมณ์วงศ์จะดีไหม ซึ่งก็เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ที่ทุกคนออกมาทุกขณะ แต่เมื่อไม่ได้พิจารณาก็ไม่ทราบว่าการที่เห็นและอกุศลจิตเกิดนานาประการ ทั้งโลภะบ้าง ทิฏฐิบ้าง มานะบ้างนั้น ไม่เป็นเหตุที่จะทำให้ดับกิเลสได้

ปัญจสุทนี อรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ อรรถกถา จุฬสีหนาทสูตร มีข้อความว่า

สัตว์ทั้งหลายย่อมยินดีในความเนิ่นช้านั้น เพราะฉะนั้น ความเนิ่นช้านั้น จึงชื่อว่า อารามิ เป็นที่มายนดี บุคคลผู้ยินดีในความเนิ่นช้า จึงชื่อว่า ปัญจสุทนี

ถ้าพูดถึงความเนิ่นช้า และไม่ได้ฟังพระธรรมเลย ก็ไม่เข้าใจเลยว่า เนิ่นช้าอย่างไร เนิ่นช้าที่ไหน

เวลาเห็นแล้วก็เกิดอกุศล เช่น โลภะบ้าง ทิฏฐิบ้าง มานะบ้าง โกรธบ้าง พยาบาทบ้าง ริษยาบ้าง ล้วนเป็นอกุศลทั้งหมด มีความเพียรหรือมีความคิดที่จะละอกุศลนั้นไหม

ถ้าไม่มีความเพียรที่จะละอกุศลนั้น ๆ นั่นคือความเนิ่นช้า คือ ไม่ยอมที่จะสละ ไม่ยอมที่จะทิ้งอกุศลนั้นโดยเร็ว เพราะว่ายังพอใจในอกุศลนั้นอยู่ เช่น ยังพอใจในโลภะ ในสภาพที่น่ายินดีน่าพอใจของอารมณ์ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ควรละ แต่ผู้นั้นเองเป็นผู้ที่รู้ว่าจะละหรือยัง หรือยังรอไว้ก่อน ยังไม่อยากจะละโลภะนั้น ชื่อว่าเป็นผู้เนิ่นช้า

หรือเวลาที่กระทบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจทางตา หรือทางหู ก็เกิดความขุ่นเคืองใจ ในขณะที่มีความขุ่นเคืองใจเกิดขึ้น ถ้าระลึกถึงพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโทษของความโกรธ หรือโทษของความผูกโกรธก็ตาม ในขณะนั้นจะละไหม หรือจะปล่อยไว้ก่อน รอไว้ก่อน นั่นก็คือความเนิ่นช้าในการที่จะละอกุศลนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ความเห็นข้าในที่นี้หมายความว่า แม้พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงพระธรรมโดยละเอียด ทรงแสดงโทษภัยของอกุศลต่าง ๆ โดยละเอียด แต่ผู้ฟังก็ยังช้า ยังไม่พร้อมที่จะสละ ยังไม่พร้อมที่จะละคลายอกุศลนั้น ๆ และสัตว์ทั้งหลายย่อมยินดีในความเห็นช้านั้น

ทำไมไม่รีบเร่งชวนขวายที่จะละกิเลส ก็เพราะว่าเป็นผู้ที่ย่อมยินดีในความเห็นช้า ในโลกะ ซึ่งสนุกมาก เพลิดเพลินมากในอกุศลทั้งหลาย เพราะฉะนั้นก็ยังไม่ละ ด้วยเหตุนี้ ความเห็นช้านั้น จึงชื่อว่า อาราโม เป็นที่มายินดี และบุคคลผู้ยินดีในความเห็นช้า จึงชื่อว่า ปปัญจจติ

ถ้าได้ยินคำว่า ปปัญจจธรรม ก็หมายความว่าธรรมที่ทำให้เห็นช้า และผู้ที่ยินดีในความเห็นช้า ชื่อว่าปปัญจจติ

บางคนที่ชอบชื่อเพราะ ๆ อาจจะคิดว่า ชื่อนี้เพราะดี ปปัญจจติ แต่หมายความว่า ผู้ที่ยินดีในความเห็นช้า

บทว่า ปปัญฺโง นั้น เป็นชื่อของตัณหา ทิฏฐิ และมานะ อันเป็นไปแล้วโดยความเป็นอาการของผู้มัวเมาและผู้ประมาทแล้ว

เรื่องของอกุศลเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ แม้ว่าจะได้ฟังพระธรรมสักเท่าไร แต่ถ้ายังไม่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ปัญญายังไม่ถึงขั้นที่จะดับกิเลส กิเลสก็ดับไม่ได้ แต่แม้กระนั้นการฟังพระธรรมให้ละเอียดขึ้น และพิจารณาใคร่ครวญให้ละเอียดขึ้น ก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้ระลึกได้ เพราะฉะนั้นควรที่จะได้ทราบวาทะที่ว่าธรรมเครื่องเห็นช้า หรือทุกท่านที่เป็นผู้ที่ประมาทมัวเมา เป็นปปัญจจตินั้น เห็นช้าอยู่ที่ไหน

สภาพที่เห็นช้า ได้แก่ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ แต่ว่าเห็นช้าอยู่ที่ไหน

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มรุตปิณฑิกสูตร ข้อ ๒๔๘ มีข้อความว่า

จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยตาและรูป

ธรรมก็ซ้ำอีกแล้ว ใช่มั้ย เตือนให้รู้ว่าไม่ใช่เรา แต่เป็นจักขุวิญญาณที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยตาและรูป

เพราะประชุมธรรม ๓ ประการ จึงเกิดผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิด เวทนา บุคคลเสวยเวทนาอันใด ก็จำเวทนาอันนั้น

ขณะนี้ทางตาให้พิจารณาตามไปด้วย เพราะประชุมธรรม ๓ ประการ จึงเกิด ผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา ขณะนี้ไม่ใช่ไม่มีเวทนา กำลังมีเวทนาอยู่ บุคคลจำเวทนาอันใด ก็ตรัสถึงเวทนาอันนั้น

ถ้าไม่จำเวทนานั้น ก็ตรัสถึงเวทนานั้นไม่ได้ แต่เมื่อเวทนาใดเกิดขึ้นแล้วไม่ลืม ก็จำเวทนานั้น และตรัสถึงเวทนานั้น

บุคคลตรัสถึงเวทนาอันใด ก็เน้นซ้ำอยู่ที่เวทนาอันนั้น

การเน้นซ้ำ ไม่ได้เน้นซ้ำอยู่ที่ไหนเลย ก็เน้นซ้ำอยู่ที่เวทนา ความรู้สึก เน้นซ้ำ อยู่ที่สัญญา ความจำ เพราะข้อความต่อไปมีว่า

บุคคลเน้นซ้ำอยู่ที่เวทนาอันใด ส่วนแห่งสัญญาเครื่องเน้นซ้ำ ก็ครอบงำผู้นั้น เพราะเน้นซ้ำอยู่ที่เวทนานั้นเป็นเหตุ ในรูปทั้งหลาย ... ในเสียงทั้งหลาย ... ในกลิ่นทั้งหลาย ... ในรสทั้งหลาย ... ในโณภูมัพพะทั้งหลาย ... ในธรรมารมณ์ทั้งหลาย ที่เป็นอดีตก็ดี อนาคตก็ดี ปัจจุบันก็ดี

ทั้งหมด ไม่พ้นเลย เพราะว่ารูปก็มีปรากฏอยู่ทางตาตลอดเวลาให้เวทนา ความรู้สึกเกิดขึ้น ถ้าเป็นรูปดอกไม้อะไร เวทนาจะเป็นอย่างไรก็จำเวทนานั้น ตรัสถึง เวทนานั้น เน้นซ้ำอยู่ที่เวทนานั้น ไม่ได้ไปไหนเลย

ทั้ง ๆ ที่รูปดับไปแล้ว เสียงก็ดับไปแล้ว แต่ความรู้สึกและสัญญาที่จำในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ก็ทำให้ตรัสถึงด้วยความเน้นซ้ำ ไม่จบ ซึ่งความจริงรูปเกิดแล้วดับแล้ว หดแล้ว แต่เพราะจำเวทนา สัญญาที่จำเวทนานั้น ทำให้เรื่อนั้นไม่จบ ไม่ปล่อย ทำให้เน้นซ้ำต่อไป

นี่คือชีวิตประจำวัน ซึ่งทุกท่านคงจะทราบความหมายของปัญจขันธ์ได้ว่า ไม่ใช่ใครอื่น คือ ทุกท่านที่กำลังนั่งช้อนอยู่ที่เวทนาในอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั่นเอง

เพราะฉะนั้น จะต้องเพียรกันต่อไปอีก จะยุติหรือหยุดการเพียรไม่ได้ สำหรับผู้ที่ต้องการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ถ. ผมสงสัยคำว่า เน้นซ้ำ ตามภาษาชาวบ้านเวลาที่เรารู้สึกถึงความ เน้นซ้ำ เราหมายถึงมิติทางด้านเวลา แต่ที่ท่านอาจารย์บรรยายนั้น พูดถึงเจตสิกเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นสัญญา เวทนา หรือตริกีนึกคือวิตกก็ตามว่า เน้นซ้ำ

จิตกับเจตสิกเกิดขึ้นพร้อมกัน และเกิดดับตลอดเวลา ไม่รู้ว่าเน้นซ้ำตรงไหน หมายความว่าไม่เดินไปข้างหน้า ซ้ำซากอยู่หลาย ๆ ช่วงขณะจิตหรืออย่างไร มิติของเวลาเข้ามาตรงนี้เลยไม่เข้าใจ ยกตัวอย่างจากผัสสะไปสู่เวทนา ตรงนี้ก็บอกว่า มีสัญญาเข้ามาเกี่ยวข้อง นึกถึงว่าผัสสะตรงนั้นน่าชื่นชม รื่นรมย์ และตริกีนึกอะไรไป ก็เกิดเวทนาขึ้นมากหรือนั้นหรือ เน้นซ้ำเพราะว่าเวลา หรือเน้นซ้ำเพราะมีตัณหา มานะ ทิฏฐิมาปรุงแต่งซ้ำ ๆ ซาก ๆ นี่เป็นปัญหาแรก

ปัญหาต่อไป คือ ไม่เข้าใจว่า จิตกับเจตสิกเกิดขึ้นพร้อมกัน ที่ว่าตริกีนึก ที่มีเวทนา มีสัญญาเข้ามาเกี่ยวข้อง จิตตัวนั้น เป็นตัวอะไร ตัวเดียวหรือเปลี่ยนไปพร้อม ๆ กัน ทั้ง ๒ ปัญหานี้เกี่ยวข้องกัน

สุ. ขอคำถามที่ ๑ ก่อน คือ เรื่องของกาลเวลา ส่วนใหญ่ที่ว่าชาวโลก ถือกาลเวลาเป็นเครื่องนับว่าเน้นซ้ำ แต่จริง ๆ แล้วจิตเกิดขึ้นไม่ว่าจะที่ไหนทั้งสิ้น ในโลกมนุษย์ หรือในพรหมโลกก็ตามแต่ จะมีอายุเพียงแค่ว่า ๓ ขณะย่อย หรือ ๓ อนุขณะ คือ อุปาทขณะ ขณะที่เกิดขึ้น จิตขณะ ขณะที่ตั้งอยู่ ภังคขณะ คือ ขณะที่ดับไป

ถ้าไม่มีจิตเกิดจะมีอะไรเป็นเครื่องนับกาลเวลา ถ้าไม่มีสภาพธรรมที่เกิดดับ ๆ จะไม่มีการนับเวลาได้เลย แต่ที่มีการนับวันก็ดี นับเวลานานาก็ดี ก็เพราะว่ามี

สภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป ยิ่งเกิดดับเร็วเท่าไรก็ยิ่งมีบัญญัติคำที่จะนับเวลาให้สั้นเข้าเท่านั้น

ที่เรากล่าวไว้ว่า วันหนึ่ง และย่อยเป็นชั่วโมงหนึ่ง เป็นนาทิตี่หนึ่ง เป็นวินาทีหนึ่ง และเป็นเสี้ยววินาที ซึ่งในเสี้ยววินาทีก็มีการเกิดดับของจิตเจตสิกและรูปอย่างรวดเร็วมาก เพราะว่าขณะจิตหนึ่งสั้นที่สุดจนไม่รู้ว่าจะเปรียบกับอะไร และสำหรับรูปที่คิดว่ายั่งยืน ไม่ปรากฏว่าแตกสลายทำลายไปเลย ความจริงแล้วรูปเกิดและดับ ๆ แต่ลักษณะของรูปที่เกิดและดับไปและมีรูปอื่นเกิดสืบต่อไม่ปรากฏ จึงดูเหมือนกับรูปนั้นปรากฏไม่ดับเลย อย่างเช่น แฉ่ง

แต่จริง ๆ แล้วการเกิดดับของรูปเร็วมาก เท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น แฉ่งย่อยเสี้ยววินาทีออกที่จะรู้ว่าเวลาคืออย่างไร ก็เพราะมีสภาพธรรมที่เกิดดับนั่นเองเป็นสิ่งที่ทำให้บัญญัติเวลาได้

แต่ความหมายของธรรมเครื่องเน้นซ้ำในที่นี้ หมายถึงเน้นซ้ำอยู่ในอกุศลธรรม แม้ได้ฟังพระธรรมเรื่องของสภาพธรรมที่เกิดดับ ไม่มีสาระเลย เช่น เป็นภวังค์ ใครจะบังคับภวังค์ให้เห็น ให้ได้ยิน ก็ไม่ได้ ขณะที่ภวังค์ไม่มีอารมณ์ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และเวลาที่อารมณ์ปรากฏ ก็คือ จิตเจตสิกมีปัจจัยเกิดขึ้นรู้อารมณ์นอกจากอารมณ์ของภวังค์ เพราะฉะนั้น ก็เหมือนกับออกจากภวังค์มารู้อารมณ์ชั่วขณะ คือ ทางตา ออกมาจากภวังค์มาเห็นเท่านั้น และก็ดับสิ่งที่ปรากฏทางตาก็ดับ วิถีจิตที่เห็นก็ดับ และแม้ภวังคจิตก็ดับ จึงไม่มีอะไรที่เป็นสาระเหลือจริง ๆ

แม้ได้ฟังอย่างนี้ ก็ยังมีธรรมเครื่องเน้นซ้ำ ๓ ประการ คือ ตัณหา ทิฏฐิ มานะ เมื่อรู้ว่าเป็นธรรมเครื่องเน้นซ้ำ เป็นสภาพที่มีจริง ๆ ทำให้ซ้ำจริง ๆ ไม่ยอมที่จะออกไปจากสังสารวัฏฏ์เพราะตัณหา เพราะยังยินดีพอใจในทุกสิ่ง เพราะยังมีความเห็นผิด ยึดมั่น เหมือนกับสิ่งทั้งหลายไม่เกิดดับ และยังมีมานะ ความสำคัญตนด้วย ซึ่งนี่เป็นธรรมเครื่องเน้นซ้ำ จึงควรที่จะได้ทราบว่ ไปเน้นซ้ำอยู่ที่ไหน

ก็ปรากฏว่า เน้นช้อยู่ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เน้นช้อยู่ในอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั่นเอง ตามข้อความใน มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มรุตปิณฑิกสูตร ข้อ ๒๔๘ ซึ่งมีข้อความว่า

จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยตาและรูป เพราะประชุมธรรม ๓ ประการ จึงเกิดผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา

ในขณะที่จิตเดียว ผัสสะเป็นปัจจัยเกิดพร้อมกับจิต พร้อมกับเวทนา

บุคคลเสวยเวทนาอันใด ก็จำเวทนาอันนั้น บุคคลจำเวทนาอันใด ก็ตริถึงเวทนาอันนั้น บุคคลตริถึงเวทนาอันใด ก็เน้นช้อยู่ที่เวทนาอันนั้น

ทั้งๆ ที่เวทนานั้นก็ดับไปแล้ว สุขก็ดับไปแล้ว ทุกข์ก็ดับไปแล้ว แต่ยังไม่ยอมจบ ยังไม่ยอมให้หมดไปจริง ๆ ยังเน้นช้อยู่ คือ ยังจำไว้ และยังตริถึงด้วยความพอใจ เพราะฉะนั้น จึงเป็นธรรมที่เน้นซ้ำ

